

MONOGRAPH

ERBE DER EUROPÄISCHEN WISSENSCHAFT

HERITAGE OF EUROPEAN SCIENCE

BOOK 37. PART 2

'2025

SWorld

Germany

Hnativ R.M., Zhyvko Z., Sapych V., Kulish L., Bilozerska S.I. et al.

ERBE DER EUROPÄISCHEN WISSENSCHAFT
MEDIZIN, LANDWIRTSCHAFT, WIRTSCHAFTSWISSENSCHAFTEN, PSYCHOLOGIE
UND SOZIOLOGIE, PHILOLOGIE, KUNSTGESCHICHTE UND KULTUR
HERITAGE OF EUROPEAN SCIENCE
MEDICINE, AGRICULTURE, ECONOMICS, PSYCHOLOGY AND SOCIOLOGY,
PHILOLOGY, ART HISTORY AND CULTURE

Monographic series «European Science»
Book 37. Part 2.

In internationalen wissenschaftlich-geometrischen Datenbanken enthalten
Included in International scientometric databases

MONOGRAPHIE
MONOGRAPH

ScientificWorld-Net Akhat AV
Karlsruhe 2025

Authors:

Khrebtii H. (1), Alsalama M.W. (2), Rusnak I.T. (2), Balan A.R. (2),
Hnativ I.R. (3), Hnativ R.M. (3), Dobridnev V.V. (4), Garmash S.M. (4),
Zhyvko Z. (5), Panchenko V. (5), Zhyvko M. (5), Rodchenko S. (5),
Shehynska A. (5), Sapych V. (6), Bilozerska S.I. (7), Mashchak S.O. (7),
Volkova S. (8), Kulish L. (8), Shumakova S.M. (9), Yamash Y.V. (10)

Reviewers:

Tereshchenko Svitlana, Doctor of Economics, Professor, professor of the Department of
Economics and Entrepreneurship named after Prof. I.M. Bryukhovetskyi, Sumy
National Agrarian University (6)

Erbe der europäischen Wissenschaft: Medizin, Landwirtschaft,
Wirtschaftswissenschaften, Psychologie und Soziologie, Philologie,
Kunstgeschichte und Kultur. Monografische Reihe «Europäische
Wissenschaft». Buch 37. Teil 2. 2025.

Heritage of European science: Medicine, Agriculture, Economics,
Psychology and Sociology, Philology, Art History and Culture.
Monographic series «European Science». Book 37. Part 2. 2025.

ISBN 978-3-98924-081-0

DOI: 10.30890/2709-2313.2025-37-02

Published by:

ScientificWorld-NetAkhatAV

Lußstr. 13

76227 Karlsruhe, Germany

e-mail: editor@promonograph.org

site: <https://desymp.promonograph.org>

Copyright © Authors, 2025

Copyright © Drawing up & Design. ScientificWorld-NetAkhatAV, 2025

ÜBER DIE AUTOREN / ABOUT THE AUTHORS

1. *Khrebtii Halyna*, Candidate of Medical Sciences, Associate Professor, Bukovinian State Medical University, ORCID 0000-0002-5177-6277 - *Chapter 1*
2. *Alsalama Mohammad Wathek*, Candidate of Medical Sciences, Associate Professor, Bukovinian State Medical University, ORCID 0000-0002-9333-6982 - *Chapter 2 (co-authored)*
3. *Rusnak Ilona Tarasivna*, Candidate of Medical Sciences, Associate Professor, Bukovinian State Medical University, ORCID 0000-0003-3011-2348 - *Chapter 2 (co-authored)*
4. *Balan Anastasia Ruslanivna*, student, Bukovinian State Medical University, ORCID 0009-0004-5512-0728 - *Chapter 2 (co-authored)*
5. *Hnativ Ihor Romanovich*, Candidate of Technical Sciences, Ukrainian National Forestry University, ORCID 0000-0002-2987-1673 - *Chapter 3 (co-authored)*
6. *Hnativ Roman Mariyanovych*, Doctor of Technical Sciences, Professor, Lviv Polytechnic National University, ORCID 0000-0002-4931-7493 - *Chapter 3 (co-authored)*
7. *Dobridnev Volodymyr Viktorovych*, graduate student, Ukrainian State University of Science and Technologies SEI “Ukrainian State University of Chemical Technology”, ORCID 1009-0001-6698-8766 - *Chapter 4 (co-authored)*
8. *Garmash Svitlana Myckolaevna*, Candidate of Agricultural Sciences, Associate Professor, Ukrainian State University of Science and Technologies SEI “Ukrainian State University of Chemical Technology”, ORCID 0000-0002-2658-162X - *Chapter 4 (co-authored)*
9. *Zhyvko Zinaida*, Doctor of Economic Sciences, Professor, Ukrainian State Aviation Academy, Kropyvnytskyi, Ukraine, ORCID 0000-0002-4045-669X - *Chapter 5 (co-authored)*
10. *Panchenko Volodymyr*, Doctor of Economic Sciences, Professor, Ukrainian State Aviation Academy, Kropyvnytskyi, Ukraine, ORCID 0000-0002-4927-0330 - *Chapter 5 (co-authored)*
11. *Zhyvko Mykhailo*, Candidate of Legal Sciences, Scientific Center of Innovative Research, Pussi, Estonia, ORCID 0000-0002-0099-3562 - *Chapter 5 (co-authored)*
12. *Rodchenko Svitlana*, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Ukraine, ORCID 0000-0002-8611-2796 - *Chapter 5 (co-authored)*
13. *Shehynska Anastasiia*, master's degree, Scientific Center of Innovative Research, Pussi, Estonia, ORCID 0009-0007-5785-6730 - *Chapter 5 (co-authored)*
14. *Sapych Vadym*, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Sumy Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education, ORCID 0000-0002-8192-9692 - *Chapter 6*

15. *Bilozerska Svitlana Ivanivna*, Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, ORCID 0000-0001-9636-1756 - *Chapter 7 (co-authored)*
16. *Mashchak Svitlana Ostapivna*, Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University, ORCID 0000-0003-2342-233X - *Chapter 7 (co-authored)*
17. *Volkova Svitlana*, Professor, Kharkiv Humanitarian University "People's Ukrainian Academy", ORCID 0000-0002-5708-7034 - *Chapter 8 (co-authored)*
18. *Kulish (Varchuk) Liana*, Candidate of Philological Sciences, Vinnytsia National Technical University, ORCID 0000-0002-8122-5142 - *Chapter 8 (co-authored)*
19. *Shumakova Svitlana Mykolaivna*, Candidate of Art History, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, ORCID 0000-0002-2269-3149 - *Chapter 9*
20. *Yamash Yuri Volodumurovuch*, Associate Professor, National Forestry University of Ukraine, ORCID 0000-0002-3259-083X - *Chapter 10*

Inhalt / Content

CHAPTER 1

THE EFFECT OF OMEGA-3 POLYUNSATURATED FATTY ACIDS ON THE CARDIOVASCULAR SYSTEM.....7

CHAPTER 2

THE LIFESTYLE HEART TRIAL: THE IMPACT OF INTENSIVE LIFESTYLE CHANGES ON CORONARY ARTERY DISEASE REVERSAL.....16

CHAPTER 3

FEATURES OF TRANSPORT IN OPEN CHANNELS AND STABILITY CONDITIONS OF STRATIFIED FLOWS

Introduction 22
 3.1. Characteristics of fluid movement in open channels and canals 24
 3.2. Stability conditions for stratified flows..... 27
 Conclusions 30

CHAPTER 4

MODERN LAWS IN THE SPHERE OF PLANT PROTECTION IN UKRAINE

Introduction 31
 4.1. Law of Ukraine “About State Regulation of Plant Protection” 32
 4.2. Phytosanitary Risk Analysis 33
 4.3. Monitoring the Implementation of the National Action Plan 34
 4.4. Electronic Early Warning System..... 35
 4.5. Draft Law of Ukraine “About Plant Protection Products and Fertilizers” 36
 4.6. Conformity Assessment of Fertilizers..... 37
 4.7. Training on Safe Handling of Plant Protection Products..... 38
 Conclusions 40

CHAPTER 5

THE MULTIFACETED COMPLEX OF A COUNTRY’S INTERNATIONAL RELATIONS REFLECTED IN THE BALANCE OF ITS INTERNATIONAL TRANSACTIONS: THE BALANCE OF PAYMENTS.....41

CHAPTER 6
SOCIO-ECONOMIC FACTORS OF CIVIL SOCIETY DEVELOPMENT
IN THE CONDITIONS OF MODERN CHALLENGES.....62

CHAPTER 7
SOCIO-PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF MOTIVATION TENDENCIES
IN THE PROFESSIONAL ACTIVITIES OF A TEACHER IN THE
CONDITIONS OF WAR: A COMPARATIVE ANALYSIS.....77

CHAPTER 8
ON A LADDER OF MODELLING THE CHARACTER OF
THE NARRATOR: MULTIMODAL PERSPECTIVE.....94

CHAPTER 9
THE CONCEPT OF THE PROFESSIONAL IN-DEPTH TRAINING
DIRECTING AND ACTING TRAINING IN FOCUS THE ACTUAL
VECTOR OF THE EDUCATIONAL PARADIGM

Introduction 114

 9.1. Implementation of the concept of summing up line the professional
 training the specialists of the graduation department – qualification
 master's work..... 115

 9.2. Methodological approach to the definitions of the figurative creative
 project invoice 120

Conclusions 123

CHAPTER 10
LINEAR PERSPECTIVE AS A PRINCIPLE OF COMPOSITIONAL
CONSTRUCTION OF A LANDSCAPE PAINTING (USING THE EXAMPLE
OF IVAN TRUSH'S WORK)

Introduction 124

 10.1. Linear perspective in the construction of a landscape
 composition with architectural elements..... 124

 10.2. Linear perspective in the compositional organization
 of a pure landscape..... 129

Conclusions 133

References 134

KAPITEL 1 / CHAPTER 1 ¹

THE EFFECT OF OMEGA-3 POLYUNSATURATED FATTY ACIDS ON THE CARDIOVASCULAR SYSTEM

DOI: 10.30890/2709-2313.2025-37-02-002

Introduction.

Cardiovascular disease (CVD) remains the leading cause of death in the world, despite significant progress in pharmacotherapy and interventional cardiology. One of the key approaches to reducing cardiovascular risk is lifestyle modification, including changes in dietary habits, increased physical activity, weight control, quitting bad habits and psycho-emotional regulation. Abdominal obesity and hypertriglyceridemia have a close pathogenetic relationship and significantly increase the risk of cardiovascular disease. The main mechanisms of their interaction are insulin resistance, systemic inflammation and lipid metabolism disorders.

Effective correction of these conditions requires a comprehensive approach, including lifestyle changes and, if necessary, drug therapy. Insulin resistance is a common pathogenetic mechanism that causes both the accumulation of visceral fat and elevated TG levels. The presence of abdominal obesity increases the risk of hypertriglyceridemia by 3-5 times, which significantly increases the overall cardiometabolic risk.

The following factors contribute to the development of cardiovascular disease [1]: age over 45 years for men and over 55 years for women; high blood pressure; high cholesterol and/or triglycerides; smoking, excessive alcohol consumption, diabetes mellitus, carbohydrate metabolism disorders, overweight, unhealthy diet, low physical activity (physical inactivity), early menopause in women, high stress levels, depression, and night snoring.

Of particular interest is the possibility of non-drug control of modifiable risk factors for the primary and secondary prevention of cardiovascular disease [2]. Non-drug methods of risk factor correction are extremely effective in the primary and

¹Authors: Khrebtii Halyna

Number of characters: 19799

Author's sheets: 0,49

secondary prevention of CVD. They have an evidence base and should be used as an integral part of treatment. Despite this, patient compliance remains low, which requires active involvement of doctors in educating and motivating patients.

The main risk factors and their non-drug correction:

1. Nutrition and diet therapy. Poor nutrition contributes to the development of atherosclerosis, hypertension and metabolic syndrome. The most effective dietary approaches are:

Mediterranean diet: proven to reduce the risk of cardiovascular events by 30% due to its high content of unsaturated fats, antioxidants and fibre.

- DASH diet: helps to reduce blood pressure and improve lipid profile.

- Reduced consumption of saturated fats, trans fats, refined carbohydrates and salt.

2. Physical activity. Regular physical activity is associated with a 20-35% reduction in cardiovascular mortality.

- Aerobic exercises (walking, running, swimming, cycling) - reduce blood pressure, improve insulin sensitivity and increase high-density lipoprotein levels.

- Strength training - helps reduce visceral fat and improves metabolic parameters.

3. Controlling body weight. Obesity is an independent risk factor for CVD. Even a 5-10% reduction in body weight significantly reduces blood pressure, glucose and atherogenic lipids.

- Body mass index (BMI) <25 kg/m² and waist circumference <94 cm in men and <80 cm in women are associated with a lower risk of CVD.

4. Quitting smoking and alcohol.

- Smoking cessation after 1 year reduces the risk of coronary heart disease (CHD) by 50%, and after 15 years this risk approaches the level of non-smokers.

- Alcohol consumption increases the risk of arrhythmias, hypertension and cardiomyopathy.

5. Psycho-emotional state and stress management. Chronic stress and depression are independent risk factors for CVD.

- Relaxation techniques (meditation, yoga, cognitive behavioural therapy) help to reduce cortisol levels, improve heart rate variability and lower blood pressure.

- Social support and quality sleep (>7 hours/day) have a cardioprotective effect.

The effect of ω -3 polyunsaturated fatty acids (ω -3 PUFAs) on the blood lipid spectrum is well known [5]. Clinical reduction of triglyceride (TG) levels on the background of ω -3 PUFA therapy is associated with both an increase in the rate of conversion of very low-density lipoprotein to low-density lipoprotein and a direct inhibition of TG synthesis, possibly due to increased β -oxidation of fatty acids [5]. In clinical practice, dietary correction and statin therapy alone cannot normalise elevated TG levels.

Hypertriglyceridaemia is a characteristic feature of dyslipidaemia in hypertension (HT) in individuals with concomitant abdominal obesity (AO). These individuals are at increased risk of developing cardiovascular complications, so maximal optimisation of treatment of this category of patients is a primary objective of preventive cardiology practice [1]. Visceral fat plays an active role in lipid and carbohydrate metabolism disorders, which leads to an increase in blood triglyceride (TG) levels and the development of atherogenic changes in blood vessels. Excessive visceral fat contributes to the development of insulin resistance, which increases lipolysis and the intake of free fatty acids (FFAs) in the liver.

Decreased levels of adiponectin and increased leptin lead to impaired appetite regulation and fat accumulation. Visceral fat adipocytes actively synthesise proinflammatory cytokines (TNF- α , IL-6, CRP), which contribute to atherogenesis. Oxidative stress worsens endothelial function, increases platelet aggregation and accelerates the progression of atherosclerosis. Fats entering the liver stimulate the synthesis of very low-density lipoproteins (VLDL), which are the main carriers of triglycerides. This increases blood TG levels and contributes to the formation of an atherogenic lipid profile.

Insulin resistance is a common pathogenetic mechanism that causes both the accumulation of visceral fat and elevated TG levels. The inflammatory state and oxidative stress caused by visceral fat stimulate VLDL hyperproduction and the development of atherogenic dyslipidaemia. The presence of abdominal obesity increases the risk of hypertriglyceridemia by 3-5

One of the most important mechanisms of action of ω -3 PUFAs is the improvement of vascular endothelial function, which is a key factor in the pathogenesis of atherosclerosis, hypertension and other cardiovascular diseases (CVD) [6]. ω -3 PUFAs change the composition of phospholipids in endothelial cell membranes, modulate the synthesis of eicosanoids (prostaglandins, thromboxanes, leukotrienes) and regulate the functional activity of the vascular endothelium [6]. Nitric oxide is the main vasodilator synthesised by endothelial cells via the enzyme endothelial NO synthase (eNOS) [6]. ω -3 PUFAs stimulate the expression of eNOS, which leads to increased NO synthesis and vasodilation. This reduces peripheral vascular resistance and helps to normalise blood pressure. ω -3 PUFAs reduce oxidative stress, which is an important factor in the development of endothelial dysfunction. They inhibit the formation of reactive oxygen species (ROS) and improve the balance between pro- and antioxidant mechanisms [6].

Chronic inflammation is the main cause of endothelial dysfunction and atherosclerosis. ω -3 PUFAs reduce the production of pro-inflammatory cytokines (TNF- α , IL-6, CRP) and promote the synthesis of anti-inflammatory mediators (resolvins, protectins, maresins). ω -3 PUFAs modulate the synthesis of eicosanoids, in particular, reduce the level of thromboxane A₂ (a powerful vasoconstrictor and platelet aggregation factor) and increase the level of prostacyclin (a vasodilator and platelet aggregation inhibitor). This helps to reduce the risk of thrombosis [6].

Clinical trials confirm the positive effect of ω -3 PUFA on the vascular endothelium. In the JELIS (Japan EPA Lipid Intervention Study) study, taking 1.8 g of eicosapentaenoic acid per day significantly reduced the risk of cardiovascular complications in patients with dyslipidaemia [7]. In another GISSI-Prevenzione study, the use of ω -3 PUFAs in patients after myocardial infarction reduced mortality by 20% [8].

Thus, ω -3 PUFAs have a multifactorial positive effect on vascular endothelial function, which is realised through improved NO production, reduced inflammation, antioxidant effects, and reduced thrombosis [6]. The inclusion of omega-3s in the diet or their use as pharmacological therapy is an effective approach to the prevention and

treatment of cardiovascular diseases.

The aim of the study. To study the dynamics of the main indicators of the blood lipid spectrum and vascular endothelial function as a marker of atherosclerosis when ω -3 PUFAs are added to the standard combined antihypertensive and hypolipidemic therapy in patients with hypertension and arterial hypertension.

Materials and methods. A 6-month treatment was performed in 44 male patients with stage II hypertension diagnosed in accordance with the recommendations of the Ukrainian Association of Cardiology, aged 60 to 85 years, on average (75 ± 8.5) years with concomitant grade I AR. The abdominal type of obesity was established at a waist-to-hip ratio of ≥ 0.95 with a body mass index (BMI) of 30.0-34.9 kg/m². 22 patients received treatment according to the standard method (baseline therapy), namely antihypertensive therapy: lisinopril 10 mg once daily, amlodipine 5 mg once daily, and the lipid-lowering drug atorvastatin 10 mg once daily. 22 patients received ω -3 PUFAs at a dose of 1000 mg once daily as part of the baseline therapy. The lipid profile and vascular endothelial function were assessed before, 3 and 6 months after the start of therapy. The study of endothelial function was performed by Doppler ultrasonography of the brachial artery (BA) using an ultrasound diagnostic scanner 'LOGIQ 500' (General Electric, USA), using tests with reactive hyperemia (endothelium-dependent vasodilation, EDV) and nitroglycerin (endothelium-independent vasodilation, EIV). Dilatation of more than 10% of the initial diameter against the background of reactive hyperaemia is considered a normal reaction of the PA, while its smaller value or vasoconstriction are considered pathological.

Statistical processing of the data presented in the form of M+m was carried out by the methods of variation statistics using Student's t-test on a personal computer using Microsoft Excel statistical analysis software. The difference was considered significant at $p < 0.05$.

Results of the study and their discussion. The baseline levels of total cholesterol (TC), TG, high-density lipoprotein cholesterol (HDL cholesterol) in both groups of patients did not differ and were 6.47 ± 0.17 , 2.64 ± 0.14 , 1.01 ± 0.04 mmol/l in group I and 6.48 ± 0.18 , 2.59 ± 0.13 , 1.01 ± 0.05 mmol/l in group II (M+m), $p > 0.05$. Changes in blood

lipid transport function under the influence of various lipid-lowering therapy regimens were analysed after 6 months. The dynamics of the main lipid profile parameters is shown in the table.

Dynamics of lipidogram parameters in the use of different variants of lipid-lowering therapy against the background of combined antihypertensive therapy during 6 months of treatment (M+m)

Increase in the indicator, %.	lisinopril 10 mg/day + amlodipine 5 mg/day + atorvastatin 10 mg/day		p
	I group, n=22	lisinopril 10 mg/day + amlodipine 5 mg/day + atorvastatin 10 mg/day + ω-3 PUFA 1000 mg/day II group, n=22	
TC	-25,1±2,6	-32,8±3,3	p<0,05
TG	-22,7±2,3	-40,8±2,1	p<0,001
HDL-C	28,7±2,6	38,6±2,5	p<0,05

Notes. Abbreviations: TG - total cholesterol, TG - triglycerides, HDL - high-density lipoprotein cholesterol, PUFA - polyunsaturated fatty acids, n - number of patients, p - reliability of the difference in the increase in indicators when using different variants of lipid-lowering therapy for the corresponding observation period by Student's exact t-test.

When analysing the results of treatment in the study groups of patients, the levels of LDL-C and TG were significantly lower when using antihypertensive and combined lipid-lowering therapy (group II). Also, in group II patients, the levels of the antiatherogenic fraction, HDL-C, were significantly higher after 6 months, which undoubtedly has a positive effect on the prevention of cardiovascular complications in this category of patients. Before treatment, the EZVD in both groups of patients did not differ and was significantly impaired (-2.1±0.29% of the initial diameter, p>0.05), and the EZVD in response to nitrates was preserved in both groups. After 6 months of

treatment, in the group of patients receiving standard therapy, EWVD improved, but remained far from normal values ($6.8 \pm 0.23\%$, $p < 0.01$). In the group of patients treated with ω -3 PUFAs, there was a statistically significant improvement in EWVD ($9.86 \pm 0.28\%$, $p < 0.01$) compared with the first group. Improvement of lipid profile and regression of endothelial dysfunction in patients with increased cardiovascular risk is of fundamental importance, since dyslipidaemia, by promoting deeper remodelling of the vessel walls and increasing the expression of adhesive molecules on the surface of endothelial cells, forms a vicious pathological circle that gives rise to atheroma formation [1]. Thus, the addition of ω -3 PUFAs to standard antihypertensive and lipid-lowering therapy contributes to more effective prevention of atherosclerosis in patients with hypertension and AD.

In the diet of cardiac patients, it is important to limit the intake of saturated fats and at the same time ensure the intake of a sufficient amount of ω -3 PUFAs, which are a substrate for the synthesis of prostaglandins that have an antihypertensive effect [3]. The positive effects of ω -3 PUFAs are also associated with their ability to improve endothelial function, cause vascular dilatation and reduce the tendency to thrombosis. With the appearance of ω -3 PUFAs (eicosapentaenoic and docosahexaenoic) in the diet due to the inclusion of fish oil, flaxseed or rapeseed oil, blood rheological parameters improve, and blood pressure levels decrease [5]. To ensure the intake of ω -3 PUFAs, it is recommended to eat fatty sea fish found in the northern regions (trout, herring, salmon, sardines) at least 2-3 times a week. If it is not possible to include these types of fish in the diet, replace them with medications with ω -3 PUFAs. Flaxseed and olive oil, various nuts and seeds are good sources of PUFAs [2]. For patients with verified hypertension, the recommended level of ω -3 PUFA intake is significantly higher than for the general population (1000 mg per day - a combination of eicosapentaenoic and docosahexaenoic ω -3 PUFA) [5]. Compliance with dietary recommendations does not allow achieving a protective concentration of ω -3 PUFAs in cardiac rehabilitation in patients with hypertension. Therefore, drugs with a content of 1000 mg of ω -3 PUFAs have proven efficacy [5].

The results of numerous clinical studies show a positive effect of omega-3 on lipid

profile, blood pressure, inflammation and the risk of cardiovascular events.

Mechanisms of cardioprotective action of ω -3 PUFA:

1. Effect on lipid profile. ω -3 PUFAs reduce blood TG levels, which is an important factor in the prevention of atherosclerosis and coronary heart disease (CHD). Eicosapentaenoic and docosahexaenoic PUFAs reduce the synthesis of triglycerides in the liver and increase their clearance. The REDUCE-IT study (2018) showed that a high dose of ω -3 PUFAs reduced the risk of cardiovascular events by 25% in patients with elevated TG levels and high cardiovascular risk [9].

2. Antihypertensive effect. ω -3 PUFAs contribute to a moderate reduction in blood pressure due to: vasodilation associated with increased bioavailability of nitric oxide (NO); reduction of arterial stiffness; inhibition of the renin-angiotensin system [6].

According to a meta-analysis of 70 studies (2014), consumption of 2-3 g of omega-3 per day reduced systolic blood pressure by 2.61 mm Hg and diastolic blood pressure by 1.64 mm Hg [6].

3. Antiarrhythmic effect. ω -3 PUFAs can reduce the risk of ventricular arrhythmias by slowing down cardiomyocyte depolarisation and stabilising cell membranes. The GISSI-Prevenzione study (1999) showed that taking omega-3 after myocardial infarction reduced the risk of sudden cardiac death by 45% [8].

4. Anti-inflammatory effect. ω -3 PUFAs reduce systemic inflammation, which plays an important role in the pathogenesis of atherosclerosis. ω -3 PUFAs inhibit the production of pro-inflammatory cytokines (IL-6, TNF- α). They promote the formation of resolvins and protectins, which accelerate the regression of inflammation in the vessels.

5. Influence on platelet aggregation and endothelial function. ω -3 PUFAs reduce platelet aggregation by inhibiting thromboxane A₂. They improve endothelial function, which helps to dilate blood vessels and prevent thrombosis.

ω -3 PUFAs are generally safe, however:

- high doses (>4 g/day) may increase the risk of bleeding in patients taking anticoagulants;

- some supplements contain heavy metal impurities (mercury), so it is important to choose purified products;
- excessive consumption can cause gastrointestinal discomfort.

Conclusions.

1. The inclusion of ω -3 polyunsaturated fatty acids in the standard cardiac rehabilitation programme for patients with hypertension contributes to a significantly more effective reduction in total cholesterol and triglyceride levels and an increase in high-density lipoprotein cholesterol.

2. Patients with hypertension and abdominal obesity are characterised by significant endothelial dysfunction, and the addition of ω -3 polyunsaturated fatty acids to standard antihypertensive and lipid-lowering therapy leads to a significant improvement.

KAPITEL 2 / CHAPTER 2²**THE LIFESTYLE HEART TRIAL: THE IMPACT OF INTENSIVE LIFESTYLE CHANGES ON CORONARY ARTERY DISEASE REVERSAL****DOI: 10.30890/2709-2313.2025-37-02-017**

The Lifestyle Heart Trial was a pioneering study designed to explore whether substantial modifications in lifestyle could result in the reversal of coronary atherosclerosis within a short period, specifically one year. The study aimed to determine if patients with coronary artery disease could be encouraged to make and maintain comprehensive lifestyle changes, and whether these modifications could significantly impact the progression of the disease without the use of lipid-lowering drugs.

The primary objectives of this study were twofold: to assess the feasibility of sustaining intensive lifestyle changes for a total period of five years and to examine the long-term effects of these modifications on coronary artery disease progression, myocardial perfusion, risk factors, and overall cardiovascular health. Unlike other studies that incorporated pharmaceutical interventions, this trial solely focused on lifestyle adjustments as the key intervention.

The study was structured as a randomized controlled trial conducted over six years, from 1986 to 1992, employing a randomized invitational design. This method ensured minimal crossover and reduced potential biases, including ethical concerns and dropout effects. The trial was carried out in two tertiary university medical centers, ensuring a controlled environment for data collection and follow-up.

A total of 48 individuals diagnosed with moderate to severe coronary heart disease were recruited and randomly assigned to either an intensive lifestyle intervention group or a conventional standard-care control group. Among them, 35 completed a comprehensive five-year follow-up that included quantitative coronary arteriography, allowing for precise measurement of disease progression or regression.

The study was implemented in two specialized tertiary care university hospitals

²*Authors: Alsalama Mohammad Wathek, Rusnak Ilona Tarasivna, Balan Anastasia Ruslanivna*

Number of characters: 18582

Author's sheets: 0,46

that provided state-of-the-art facilities for cardiac evaluation, including advanced imaging technologies for assessing arterial health.

Participants in the experimental group underwent a rigorous and structured five-year program that emphasized intensive lifestyle modifications. This program included adherence to a whole-food, plant-based diet with only 10% of calories derived from fats, regular aerobic exercise, stress management training, complete smoking cessation, and participation in group psychosocial support sessions. This holistic approach was aimed at addressing multiple facets of cardiovascular health beyond just dietary changes.

The study systematically tracked and analyzed adherence to lifestyle changes, alterations in the percentage of coronary artery stenosis, changes in cholesterol levels, and the occurrence of major cardiac events. The primary marker for disease progression was the percent diameter stenosis measured via quantitative coronary arteriography.

Results – The experimental group demonstrated a high level of adherence, with 20 out of 28 participants (71%) maintaining intensive lifestyle modifications over the entire five-year period. In contrast, 15 out of 20 control group participants (75%) made only moderate lifestyle adjustments. Over the course of the study, significant differences were observed in coronary artery health:

- In the experimental group, the average percentage of coronary artery stenosis decreased by 1.75 absolute percentage points after one year (a 4.5% relative improvement) and by 3.1 absolute percentage points after five years (a 7.9% relative improvement).
- In contrast, the control group experienced a progressive worsening of their condition, with stenosis increasing by 2.3 percentage points after one year (a 5.4% relative decline) and by a substantial 11.8 percentage points after five years (a 27.7% relative worsening).
- The occurrence of cardiac events was significantly different between the groups. During the five-year follow-up, 25 cardiac events were recorded in the experimental group, compared to 45 in the control group, resulting in a risk ratio

of 2.47 for the control group, indicating a more than doubled risk of adverse cardiac events.

The study provided compelling evidence that the experimental group exhibited greater regression of coronary atherosclerosis after five years compared to their one-year results. Conversely, the control group continued to experience significant disease progression and more than twice the number of major cardiac events, underscoring the effectiveness of comprehensive lifestyle changes in managing coronary artery disease.

The Lifestyle Heart Trial represented a groundbreaking step in cardiovascular research, as it was the first randomized clinical study to examine whether outpatient participants could successfully adopt and maintain rigorous lifestyle changes and whether these changes could halt or reverse coronary atherosclerosis without pharmacological intervention. The foundation of this study was built on earlier research that used non-invasive methods to evaluate cardiovascular health.

Following just one year of adherence to the lifestyle changes, experimental group participants demonstrated remarkable health benefits, including a 37.2% reduction in low-density lipoprotein (LDL) cholesterol levels and an impressive 91% reduction in the frequency of angina episodes. Additionally, their coronary artery stenosis regressed from an initial 40.0% at baseline to 37.8% after one year, with improvements directly correlated to the extent of lifestyle adherence. On the other hand, the control group participants made only moderate lifestyle modifications, leading to a mere 6% reduction in LDL cholesterol levels and a staggering 165% increase in reported angina episodes. Furthermore, their stenosis progressed from 42.7% to 46.1%, indicating a worsening condition.

Encouraged by these promising results, the study was extended for an additional four years to further investigate the feasibility of sustaining long-term intensive lifestyle changes and the continued impact of these modifications on major cardiovascular risk factors, coronary atherosclerosis, myocardial perfusion, and overall cardiac event rates.

To ensure the accuracy and reliability of the study results, a strict protocol was followed for data collection, patient follow-up, and analysis. All participants

underwent an extensive baseline evaluation, including comprehensive medical history documentation, physical examinations, and laboratory assessments. Additionally, they completed a three-day dietary recall and self-reported adherence to exercise and stress management techniques. The control group was instructed to follow conventional recommendations given by their primary care physicians, while the experimental group was guided through the structured lifestyle intervention.

Participants in the experimental group attended regular group meetings where they received dietary guidance, participated in stress reduction techniques, and engaged in peer-support activities. These meetings played a critical role in maintaining long-term adherence and motivation. Each component of the intervention—nutrition, exercise, stress management, and smoking cessation—was monitored and evaluated periodically to track progress.

Adherence to the lifestyle program was a key factor in determining its effectiveness. The experimental group followed a plant-based diet consisting of whole foods, limiting fat intake to 10% of total daily calories. This dietary approach emphasized the consumption of fruits, vegetables, whole grains, and legumes while minimizing processed foods, refined sugars, and animal products. The control group, in contrast, made only moderate dietary modifications, typically reducing fat intake to around 25% of daily calories, consistent with conventional dietary recommendations.

The impact of lifestyle changes on cardiovascular risk factors was systematically assessed. Participants in the experimental group experienced significant weight loss, with an average reduction of 10.9 kg (23.9 lbs) at one year, which was sustained at 5.8 kg (12.8 lbs) after five years. In contrast, the control group exhibited minimal weight changes.

Cholesterol levels also reflected notable differences between the two groups. LDL cholesterol levels decreased by 40% in the experimental group after one year and remained 20% below baseline after five years. In the control group, LDL cholesterol levels declined by only 1.2% after one year and by 19.3% at five years, with over half of the control group participants using lipid-lowering drugs. Notably, no participants

in the experimental group used cholesterol-lowering medications throughout the study.

One of the most significant clinical outcomes was the reduction in angina symptoms. The experimental group reported a 91% decrease in the frequency of angina episodes after one year, which remained at 72% after five years. The control group, by contrast, initially experienced a 186% increase in angina after one year but saw a subsequent 36% decrease after five years, primarily due to revascularization procedures such as coronary angioplasty and bypass surgery.

The primary endpoint of the study—percent diameter stenosis—was evaluated through quantitative coronary arteriography. Results demonstrated that adherence to the lifestyle program correlated strongly with regression of atherosclerosis. The most adherent participants within the experimental group exhibited the most substantial improvements, with percent stenosis decreasing significantly over time. In contrast, disease progression was evident in the control group, with a marked increase in arterial blockage severity.

Furthermore, the frequency of major cardiac events, including myocardial infarctions, hospitalizations, and revascularization procedures, was significantly lower in the experimental group compared to the control group. The data indicated that adopting a comprehensive lifestyle intervention not only halted disease progression but also reduced the likelihood of adverse cardiovascular events over the long term.

The findings of the Lifestyle Heart Trial reinforce the feasibility and effectiveness of intensive lifestyle changes in managing coronary artery disease. Unlike traditional medical approaches that rely heavily on medication and surgical interventions, this study demonstrated that significant health benefits could be achieved through non-pharmacologic methods alone. Importantly, the study highlighted the role of long-term adherence in sustaining cardiovascular improvements, with more favorable outcomes observed among those who closely followed the prescribed interventions.

A key takeaway from the study is that even minor improvements in dietary habits and exercise routines can contribute to better cardiovascular health. However, the most substantial benefits were observed in participants who adhered rigorously to the comprehensive lifestyle program. The dose-response relationship between adherence

and disease regression underscores the importance of patient commitment and ongoing support in achieving optimal outcomes.

These results align with prior research suggesting that lifestyle modifications can positively influence endothelial function, inflammation markers, and lipid profiles. The study also provided evidence that diet-induced reductions in HDL cholesterol levels, often cited as a potential concern with low-fat diets, did not translate to increased cardiovascular risk. Instead, the observed improvements in LDL-to-HDL ratios and overall lipid profiles supported the cardiovascular benefits of a plant-based, low-fat dietary approach.

The Lifestyle Heart Trial provided robust evidence that sustained, intensive lifestyle changes can effectively reduce coronary artery disease progression, improve myocardial perfusion, and significantly lower the risk of cardiac events. Over a five-year period, participants in the experimental group exhibited continued regression of atherosclerosis, while the control group experienced worsening disease progression despite conventional medical management.

These findings have important implications for clinical practice and public health policies. Encouraging comprehensive lifestyle modifications as a first-line approach in managing coronary artery disease has the potential to reduce healthcare costs, minimize dependency on medications, and improve overall quality of life for patients. Future research should continue to explore scalable models for implementing lifestyle-based interventions in broader patient populations.

By demonstrating that coronary artery disease can be managed and even reversed through non-invasive methods, the Lifestyle Heart Trial offers a paradigm shift in cardiovascular treatment strategies. It underscores the power of lifestyle medicine in preventing and managing chronic diseases, paving the way for a more sustainable and patient-centered approach to heart health.

KAPITEL 3 / CHAPTER 3³
FEATURES OF TRANSPORT IN OPEN CHANNELS AND STABILITY
CONDITIONS OF STRATIFIED FLOWS

DOI: 10.30890/2709-2313.2025-37-02-009

Introduction and problem statement

Water streams and natural reservoirs are used for drinking water supply and land irrigation. Having analyzed the issue of ecological processes of the aquatic environment, it was proposed to consider channel processes from a physicochemical point of view, as well as transport phenomena. Solving such a problem from the position of the transport phenomenon in living organisms can open up new opportunities for considering and solving a certain class of problems of channel flows. Taking into account the coefficients of transport, diffusion, viscosity and thermal conductivity is relevant in complex rheological systems, which also include mountain rivers and channels.

The issue of transport in living organisms was studied by such famous scientists as E. Lightfoot and others [1, 2]. It is believed that life on Earth exists in three spheres, namely in the carbonosphere, atmosphere and stratosphere, the connections between which are carried out by means of water [3]. Water in different aggregate states is a means for the formation and change of the composition of macroelements that it carries. Of course, the water of streams generates energy, which is directed opposite to the flow of water. The birth of organic substances is accompanied by the binding of oxygen. When these two opposite processes intersect at a certain point, energy is released. Therefore, there are constant changes in individual microclimatic conditions, that is, changes in the quantitative and qualitative composition of the main chemical elements [4].

The result of these continuous mutual processes is a change in the state of different types of water in specific zones. As well as a constant transformation of vegetation types that adapt to water, which is constantly moving by the force of internal

³*Authors: Hnativ Ihor Romanovich, Hnativ Roman Mariyanovych*

Number of characters: 17234

Author's sheets: 0,43

interactions. Internal energy interactions are opposed by the influence of water weight. Changes in the magnitude of these component forces inevitably cause constant raising and lowering of water particles, which is called water pulsation. Each neoplasm originated in the smallest processes. Development in the early stages can reach the end only if the intraterrestrial processes operate correctly. According to the law of nature, each more perfect type of plant comes from another, more primitive one. The transport medium of substances, as well as a means of storing and transmitting information about life processes, are primarily underground waters, which are reached by plant roots. The movement is regulated by the temperature difference, due to which internal metabolic processes occur with the participation of basic elements [2, 4].

So, for the movement of water, the impulse is the product of interactions between opposing processes that are constantly present in water. Due to the constant resistance that arises as a result of interactions between carbon and oxygen, temperature fluctuations occur again, and with them the impulse to movement. That is, the pulsations of water, which thus sometimes dissolves salts and other substances, and sometimes accumulates, transports and transforms them. The essence and meaning of these eternal transformations in the creation and preservation of various types of plants and physical forms, which are a means of storing and transforming various types of energy. The difference in potentials, as well as the constant difference in values between the temperature of the internal and external environment are only forms of energy that constitute the water cycle and provoke a continuous circulation [5, 6].

Every body needs an internal energy from which it is built, thanks to which it is transformed. When the body disintegrates, then these energies from which it was created are released. When energy is released as a result of the disintegration of the body, water willingly absorbs it, together they circulate on the surface of the Earth, and the energy finds new life. Thus, continuous formations and transformations are present everywhere. Every material form of life is always a reflection of an immaterial form consisting of light, heat and radiation [2, 4].

Each change in the processes of internal and external exchange as a whole changes the density and intensity of the internal radiation of water. Thus, the direction in which

it moves during life changes. Violation of the natural laws of internal and external conformations leads to a violation of the global evolution of life. The disappearance of water or the transformation of substances is a very important warning sign, since the nature of water also changes depending on its internal composition. At the same time, the nature of all life forms, including humanity, also changes. The quantitative reduction of plant species and, above all, the deterioration of higher plants leads to the physical and moral degeneration of humanity. These are only obvious consequences of changes in the physicochemical composition of water and the destruction of the lithosphere, which occurs as a result of the destructive activities of humanity on Earth [7].

3.1. Characteristics of fluid movement in open channels and canals

The main feature of waves moving in open channels is their ability to carry significant fluid flows, which is why they are called displacement waves. Such waves are divided into discontinuous and continuous [2].

The simplest form of unsteady motion is considered to be a wave in one direction, when the flow rate only increases or only decreases. When the liquid level increases, the wave is called positive, and when the level decreases, it is called negative. In addition, a wave that propagates upstream is called reverse, and downstream is called direct. Depending on the ratio of these features, there are four main types of waves [7, 8].

Reverse (negative) wave, or outflow wave. It occurs when the flow rate increases in the final section, transfers the increase upstream and causes a decrease in the liquid levels in the channel. The front of the wave, moving along the flow at a certain speed, is called the wave front, which causes quite sharp changes in the flow.

The profiles of a direct positive wave lying at higher elevations will move faster than those located downstream. As the line moves away from the origin, the deviation of the flow and depth from their values during steady motion decreases. This

phenomenon is called spreading, or dynamic transformation of the wave.

In steady motion, for each section in the flow, there is a unique dependence of the flow rate on the depth in a certain cross section $Q = f(h)$. And when the flow is unsteady, along with the increase in flow, the slope of the free surface increases, which leads to a decrease in depth. The obtained equation is the main differential equation of the unsteady planar fluid motion in open channels and channels. The dependences, first obtained in 1871, are called the Saint-Venant equations [7].

These equations contain two inertial terms that take acceleration into account. One

of them, $\frac{V}{g} \frac{dV}{dl} = \frac{d}{dl} \left(\frac{V^2}{2g} \right)$, expresses the convective acceleration during steady non-

uniform motion, and the second, $\frac{1}{g} \frac{dV}{dt}$, is the local acceleration that occurs during unsteady motion.

Unsteady motion is also characterized by the parameter of unsteadiness

$\Pi_{h.c.} = \frac{h}{V^2} \frac{dV}{dt}$. In the case when $\Pi_{h.c.} < 0,5$, the head losses along the length in each section and at a certain point in time are determined by the formula of uniform motion

$$i_f = \frac{Q^2}{F^2 W^2} \quad (1)$$

When solving the Saint-Venant equation, it is necessary to derive the dependencies $h = f_1(t;l)$ and $Q = f_2(t;l)$. However, the exact solution of these equations is almost impossible, given their complexity. These equations are solved in the simplest cases, and for more complex ones, the method of numerical integration is used, which is implemented thanks to computing technology. In addition, a number of simplified methods are used, which are based on various assumptions.

Stratified flow is the phenomenon of the influence of fluid density heterogeneity on the process of its motion or on pressure, velocity, and tangential stress diagrams. The terms "stratification" and "layering" have the same meaning. The theory of the motion of stratified flows is widely used in energy, hydraulic engineering and

hydrology, water supply and drainage, and when considering issues of air and water basin protection.

The change in the density of a liquid can be caused by changes in the depth of the flow, the concentration of suspended or dissolved particles and temperature. Based on this, flows are classified by mechanical, chemical and temperature stratification. Mechanical stratification is characterized by the value of the difference in density with depth, and chemical by the percentage of density. In temperature stratification, the

difference in density is small, namely $\frac{\Delta\rho}{\rho} \leq 0,005$.

In the field of action of gravitational forces, or in the vertical direction, the inhomogeneity of the liquid leads to the emergence of Archimedean forces in the liquid, due to which heavier particles move downwards and lighter ones upwards. At the same time, the action of Archimedean forces, as well as other hydrodynamic forces, causes a change in the energy of the turbulent flow. With an increase in density depending on the increase in depth, such a liquid movement is called statically stable, or with direct stratification. And in the case when the depth decreases, then statically unstable, or with reverse stratification.

In the case of statically stable stratification, Archimedean forces inhibit the turbulent movement of large particles upwards and lighter particles downwards. Then the energy of turbulence is converted into potential energy of position. That is, direct stratification contributes to the suppression of turbulence. Conversely, in reverse stratification, Archimedean forces enhance turbulence due to the presence of vertical convective currents, which causes an increase in turbulence.

In direct stratification, under certain conditions, a region of viscous flow is formed in the flow, which divides the turbulent flow into zones. Such regions are called density jump layers, and in the case of temperature stratification - thermoclines. In real conditions, the thickness of the separation layer is relatively small compared to the thickness of density flows. Therefore, we do not speak of a layer, but of a separation surface. Although this definition is more appropriate for liquids that are not completely miscible.

Depending on the magnitude of the local velocity and density gradients, statically stable stratified flows are divided into two types:

1. Flows with a continuous change in density with depth;
2. Pre-layered (or multilayered) flows with a density discontinuity at the separation surface.

3.2. Stability conditions for stratified flows

The motion of a stratified flow is described by a system of differential equations, which include the Reynolds equation of fluid motion, flow continuity, and diffusion. For a detailed consideration of flows, the basic similarity criteria are used [2]:

Reynolds number

$$\text{Re} = \frac{Vh}{\nu}, \quad (2)$$

and the Froude density number

$$F_r' = \frac{V}{\sqrt{gh \frac{\Delta\rho}{\rho}}}, \quad (3)$$

where respectively h, V – depth and flow velocity, same density.

The Reynolds number is a characteristic of frictional forces and inertial forces, and the Froude density number takes into account the influence of gravitational and inertial forces in the middle of the stratified flow. If the density of the upper layer ρ_1

can be neglected compared to the lower ρ_0 , i.e. $\left(\frac{\rho_0 - \rho}{\rho_0}\right) \approx 1$, then the Froude density number becomes ordinary. This phenomenon is observed during the interaction of the lower air layer of the atmosphere and the upper liquid layer in a reservoir [4, 8].

When calculating stratified flows, the problem of determining the conditions that ensure their stability constantly arises, therefore this task includes three independent tasks:

1. Determining the conditions under which turbulence occurs in the region of the separation surface;
2. Estimating the conditions necessary to maintain unquenched turbulence in a flow inhomogeneous in density;
3. Studying the influence of external factors on the stability of stratified flows.

The change in the parameters of flows near the surface occurs due to the action of tangential stresses on the boundary between flows with different densities, as well as under the influence of external factors.

Kelegan's experiments revealed that the loss of stability of internal waves at the interface of flows with different densities occurs when critical values of the Kelegan criterion K_e parameters are reached

$$K_e = \frac{\left(v_0 g \frac{\Delta \rho}{\rho} \right)}{V_1} = Ke_{kp} = 0,178 \quad (4)$$

The Keleghan dependency is sometimes presented in this form

$$Ke = Re Fr^2 = Ke_{kp}. \quad (5)$$

The stability criterion is derived based on the assumption that the transition from a two-layer flow with a boundary layer to a flow with turbulent movement occurs abruptly. In addition, the viscosity of the liquid in the vertical direction with the flow depth was not taken into account. This assumption is relevant to chemical stratification, but its use for mechanical and temperature stratification is also possible.

Further experiments revealed that the transition from a flow with density stratifications with a stable interface to a flow with turbulent mixing occurs smoothly and also depends on the degree of development of internal waves at the interface.

As a result, the stability condition of the density layering takes the following form

$$F = Re_{\delta} Fr_{\delta}^2 = F_{kp}, \quad (6)$$

where the Reynolds number and the Froude number will be equal

$$\text{Re} = \frac{\Delta V \delta}{\frac{\rho_1 V_1 + \rho_0 V_0}{\rho_1 + \rho_0}} ; \quad Fr'_\delta = \frac{\Delta V}{\sqrt{g \frac{\Delta \rho}{\rho} \delta}} . \quad (7)$$

These values are obtained for the dynamic boundary layer separating flows of different densities with thickness and velocity shift at the interface - ΔV .

When the developed boundary layer covers the entire thickness of the surface between the layers, and the lower one is stationary, then $\delta = h_1$ та $\Delta V = V_1$.

The most characteristic forms of flow in the boundary layer zone are considered to be:

1. Laminar flow, the limits of its existence are defined as

$$F \leq F_{kp} \approx 150. \quad (8)$$

2. Motion with regular standing internal waves

$$F_{kp1} \leq F \leq F_{kp2} \approx 500 . \quad (9)$$

3. Movement with the advantage of irregular long waves

$$F_{kp2} \leq F \leq F_{kp3} \approx 800 . \quad (10)$$

4. Movement with the advantage of short unstable waves

$$F_{kp3} \leq F \leq F_{kp4} \approx 1650. \quad (11)$$

5. Turbulent mixing

$$F > F_{kp4} . \quad (12)$$

In the practice of designing and operating water management facilities, namely, water discharge from thermal and nuclear power plants, discharge of wastewater into reservoirs, inflow of salt water into river mouths, etc., stratified flows are formed, which are assumed to be two-layer. In this case, the characteristics of each layer are considered separately without significant error and the turbulent exchange between them is neglected [7].

The main issue in calculating such flows is determining the hydraulic friction coefficient on the separation surface λ_p , which is found by the following formulas

$$\lambda_p = 2,4F^{-0,9} \quad \text{at } F \leq F_{kp1}; \quad (13)$$

$$\lambda_p = 0,08F^{-0,54} \quad \text{at } F \geq F_{kp4}. \quad (14)$$

For the transition zone, when $F_{kp1} \leq F \leq F_{kp4}$, calculating λ_p , it is recommended to use the graph constructed by Y. Georgiev, where the Reynolds number and the Froude number are equal

$$\text{Re} = \frac{VR}{\nu}; \quad Fr'_R = \frac{V^2}{gR \frac{\Delta\rho}{\rho}}. \quad (15)$$

Summary and conclusions

Having analyzed the issue of ecological processes of the aquatic environment, it was proposed to consider channel processes from a physicochemical point of view, as well as transport phenomena. The dependencies that describe unsteady fluid flows in open canals and channels and the movement of stratified flow were considered. Based on the conducted research, the features of the characteristics of fluid movement in open channels and canals, as well as the conditions of stability of stratified flows, were analyzed.

КАПИТЕЛ 4 / CHAPTER 4⁴

MODERN LAWS IN THE SPHERE OF PLANT PROTECTION IN UKRAINE

DOI: 10.30890/2709-2313.2025-37-02-014

Вступ

Основними принципами державної політики України у сфері поводження із засобами захисту рослин (пестицидами, агрохімікатами) є пріоритетність збереження здоров'я населення та охорона навколишнього природного середовища, посилення державних гарантій та упорядкування механізму здійснення державного контролю щодо реєстрації та державних випробувань препаратів.

Разом з тим прослідковуються відмінності із законодавством Європейського Союзу щодо термінології, яка застосовується в процесі допуску до ринку засобів захисту рослин, наявності процедур схвалення діючих речовин пестицидів, а також компонентів препаративних форм засобів захисту рослин.

З цією метою виникла необхідність у законодавчому врегулюванні питання приведення процедур реєстрації засобів захисту рослин і агрохімікатів у відповідність до вимог законодавства Європейського Союзу.

При цьому законопроектом пропонується внесення змін до Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» шляхом доповнення переліку видів діяльності, які підлягають ліцензуванню положенням щодо ліцензування виробництва засобів захисту рослин. Має місце не запровадження нового виду ліцензування, а виокремлення необхідності ліцензування виробництва засобів захисту рослин, у зв'язку з прийняттям Закону України «Про забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією», яким скасовується необхідність ліцензування виробництва особливо небезпечних хімічних речовин, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України.

⁴*Authors: Dobridnev Volodymyr Viktorovych, Garmash Svitlana Myckolaevna*

Number of characters: 18545

Author's sheets: 0,46

4.1. Закон України «Про державне регулювання сфери захисту рослин»

Законодавство України про захист рослин складається з Конституції України, Митного кодексу України, Закону України "Про пестициди і агрохімікати" та виданих відповідно до них нормативно-правових актів, а також міжнародних договорів України.

Проект Закону України «Про державне регулювання сфери захисту рослин» було розроблено на виконання міжнародних зобов'язань України та передбачає консолідацію законів України «Про захист рослин», «Про карантин рослин» та «Про пестициди і агрохімікати» (в частині вимог до обігу та застосування засобів захисту рослин) в один документ, що враховує ключові положення законодавства ЄС у сфері здоров'я рослин та сталого поводження із засобами захисту рослин. Цей Закон визначає правові та організаційні засади здійснення заходів щодо забезпечення належного рівня фітосанітарного захисту, обмеження та запобігання поширенню шкідливих організмів, сталого та безпечного поводження із засобами захисту рослин, а також державного контролю та інших офіційних заходів з метою перевірки дотримання законодавства України про захист рослин.

В статтях цього Закону вперше представлена оцінка ризику, визначення належного рівня фітосанітарного захисту, аналіз фітосанітарного ризику та управління ним.

Під час оцінки ризику враховуються: наявні наукові обґрунтування щодо економічного порогу шкідливості, здатності проникнення шкідливих організмів тощо; результати державного контролю та інших офіційних заходів; поширеність шкідливих організмів; наявність зон або виробничих ділянок, вільних від шкідливих організмів; відповідні екологічні та природоохоронні умови; наявність карантинних (демаркованих) зон чи територій, на яких встановлено особливий режим захисту рослин.

Під час оцінки ризику і визначення фітосанітарних заходів, додатково

враховуються такі фактори: потенційна шкода з точки зору втрати виробництва або продажу в результаті проникнення, акліматизації чи поширення шкідливого організму; вартість боротьби зі шкідливим організмом; співвідношення витрат та ефективності альтернативних підходів до обмеження ризиків.

4.2. Аналіз фітосанітарного ризику

Аналіз фітосанітарного ризику здійснюється компетентним органом відповідно до порядку, затвердженого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері захисту рослин.

Аналіз фітосанітарного ризику розміщується на офіційному веб-сайті компетентного органу та повинен містити інформацію: мета аналізу фітосанітарного ризику; виявлення регульованих шкідливих організмів та шляхів, які сприяють їх проникненню, акліматизації та поширенню; джерела інформації; висновки оцінки фітосанітарного ризику, визначені варіанти управління фітосанітарним ризиком та причини, за якими відхиляються альтернативні варіанти.

Управління фітосанітарним ризиком полягає у зменшенні ризику для життя та здоров'я рослин відповідно до належного рівня фітосанітарного захисту, який встановлений в Україні.

При розгляді альтернативних варіантів зменшення ризику проникнення та акліматизації регульованих шкідливих організмів від імпортованих рослин, обрані фітосанітарні заходи не повинні обмежувати торгівлю більше, ніж це є необхідним для досягнення належного рівня фітосанітарного захисту.

У новому Законі вперше представлено положення Національного плану дій, які повинні передбачати:

- кількісні цілі, завдання і заходи для зниження ризиків та наслідків використання засобів захисту рослин для здоров'я людини і навколишнього

природного середовища та механізми впровадження з цією метою загальних принципів інтегрованої системи захисту рослин;

- показники оцінки результативності досягнення кількісних цілей, виконання завдань і здійснення заходів;

- строки забезпечення досягнення кількісних цілей, виконання завдань і здійснення заходів;

- фінансове забезпечення досягнення кількісних цілей, виконання завдань і здійснення заходів.

4.3. Моніторинг реалізації Національного плану дій

Національний план дій повинен містити інструменти моніторингу, які дозволяють оцінювати показники ризиків поведження із засобами захисту рослин.

Методика розрахунку показників ризику поведження із засобами захисту рослин затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері захисту рослин.

Моніторинг реалізації Національного плану дій здійснюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері захисту рослин, із залученням громадських об'єднань та наукових установ на підставі даних офіційної статистики, інформації міністерств, інших центральних органів виконавчої влади.

Результати моніторингу реалізації Національного плану дій публікуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері захисту рослин, на його офіційному веб-сайті не пізніше 1 квітня року, наступного за моніторинговим.

За результатами моніторингу реалізації Національного плану дій центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері захисту рослин, подає Кабінету Міністрів України

пропозиції щодо внесення до Національного плану дій відповідних змін (за необхідності).

Реалізація засобів захисту рослин непрофесійним користувачам дозволяється за умови:

- засоби захисту рослин дозволені для використання непрофесійними користувачами відповідно до законодавства;
- засоби захисту рослин мають бути у дрібнофасованому вигляді;
- обов'язкової наявності етикетки, яка містить інформацію, передбачену Законом України «Про пестициди і агрохімікати».

При реалізації засобів захисту рослин професійним або непрофесійним користувачам консультант повинен надати інформацію стосовно застосування засобів захисту рослин, ризику для життя чи здоров'я людей, тварин, рослин та навколишнього природного середовища, а також стосовно техніки безпеки та запобігання ризикам при поводженні з засобами захисту рослин.

Дистриб'ютори зобов'язані мати у своєму штаті принаймні одного консультанта, який має чинне посвідчення про проходження навчання.

Засоби захисту рослин повинні розміщуватися на ринку та реалізовуватися виключно в оригінальному пакуванні виробника засобів захисту рослин, яке не повинне мати зовнішніх пошкоджень, та за умови наявності до кожної товарної одиниці засобу захисту рослин етикетки, зміст якої відповідає вимогам Закону України "Про пестициди і агрохімікати".

4.4. Електронна система завчасного сповіщення

У новому Законі представлена необхідність використання електронної системи завчасного сповіщення про застосування засобів захисту рослин. Система створюється та діє з метою своєчасного забезпечення відповідальних осіб інформацією про майбутнє застосування засобів захисту рослин на відповідній території.

Доступ до електронної системи завчасного сповіщення забезпечується через Інтернет.

Реєстрація професійних користувачів, пасічників, представників органів місцевого самоврядування в електронній системі завчасного сповіщення, є обов'язковою та здійснюється безоплатно.

Електронна система завчасного сповіщення повинна забезпечувати її сумісність і взаємодію з іншими інформаційними системами та мережами, що складають інформаційний ресурс держави. Інформація, внесена до електронної системи завчасного сповіщення, має бути захищена відповідно до закону.

Створення та функціонування електронної системи завчасного сповіщення забезпечує компетентний орган, який відповідає за збереження її даних, захищає їх від несанкціонованого доступу та знищення.

4.5. Законопроект України «Про засоби захисту рослин і добривні засоби»

Проект закону «Про засоби захисту рослин і добривні засоби» розроблений Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України та внесений на розгляд у грудні 2024 р. Кабінетом Міністрів України. Проект нового Закону суттєво доповнює і корегує деякі статті Закону «Про захист рослин» .

У проекті нового Закону велика увага приділяється навчанню персоналу.

Відповідно до статті 8 до повноважень Кабінету Міністрів України у сфері захисту рослин належить «затвердження Порядку проведення навчання з питань безпечного поводження з засобами захисту рослин, тестування, видачі свідоцтва про проходження навчання з питань безпечного поводження з засобами захисту рослин та посвідчення про право роботи із засобами захисту рослин».

До компетенції центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері захисту рослин, належить затвердження програми навчання осіб, діяльність яких пов'язана з транспортуванням,

зберіганням, застосуванням, торгівлею засобами захисту рослин з питань безпечного поводження із засобами захисту рослин; правил зберігання, використання та торгівлі засобами захисту рослин; порядку зберігання інформації та звітності щодо захисту рослин від шкідливих організмів.

Крім того, в цієї статті визначено компетенції центрального органу виконавчої влади до державного контролю за вмістом залишкових кількостей засобів захисту рослин у рослинах, сільськогосподарській продукції і сировині рослинного походження; забезпечення організації та проведення навчання осіб, діяльність яких пов'язана з транспортуванням, зберіганням, застосуванням, торгівлею засобами захисту рослин та тестування за його результатами; видача свідоцтва про проходження навчання з питань безпечного поводження з засобами захисту рослин; видача посвідчення про право роботи із засобами захисту рослин; ведення обліку наявності та використання засобів захисту рослин.

4.6. Оцінка відповідності добривних засобів

Добривні засоби повинні відповідати вимогам встановленим технічним регламентом оцінки відповідності добривних засобів щодо:

- функціональної категорії добривних засобів;
- категорії або категорій матеріалів компонентів добривного засобу;
- маркування добривних засобів.

Добривні засоби не повинні становити ризику для здоров'я людей, тварин, рослин, чи навколишнього природного середовища.

Розміщуючи добривні засоби на ринку, виробники, імпортери та розповсюджувачі добривних засобів повинні гарантувати, що такі добривні засоби виготовлені та відповідають встановленим законодавством вимогам.

Перед введенням в обіг добривних засобів виробники повинні скласти технічну документацію, виконати процедуру оцінки відповідності або

забезпечити проведення процедури оцінки відповідності та нанести знак відповідності технічним регламентам відповідно до законодавства.

Оцінка відповідності добривних засобів проводиться в порядку, встановленому Технічним регламентом оцінки відповідності добривних засобів, затвердженим Кабінетом Міністрів України.

Застосування технічного регламенту оцінки відповідності добривних засобів і передбачених ним процедур оцінки відповідності здійснюється відповідно до Закону України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності».

За результатами оцінки відповідності, виробник складає та подає до центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища декларацію про відповідність добривного засобу.

Форма декларації про відповідність добривного засобу складається згідно з вимогами до її змісту, та формою, що встановлюються Технічним регламентом оцінки відповідності добривних засобів.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, вносить інформацію про добривний засіб до Державного реєстру протягом 10 робочих днів з дня подачі декларації.

4.7. Навчання з питань безпечного поводження з засобами захисту рослин

В проект нового Закону внесена стаття 18, що відсутня в Законі «Про захист рослин», про посвідчення на роботи з засобами захисту рослин, яке може видаватися тільки центральним органом виконавчої влади в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Підставами для видачі посвідчення про право роботи з засобами захисту рослин є:

- досягнення особою 18-річного віку та її заява за формою,

- наявність чинного свідоцтва про проходження навчання з питань безпечного поводження з засобами захисту рослин, виданого центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері захисту рослин.

Строк дії посвідчення про право роботи з засобами захисту рослин становить 2 роки з дати його видачі.

Підставами для відмови у видачі посвідчення про право роботи із засобами захисту рослин є: недосягнення особою 18-річного віку; відсутність чинного свідоцтва про проходження навчання з питань безпечного поводження із засобами захисту рослин та навчання з питань безпечного поводження з засобами захисту рослин та тестування за його результатами, які здійснюються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері захисту рослин, на платній основі в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Статтею 21 визначена відповідальність за порушення законодавства про захист рослин, яку несуть особи, винні у недодержанні регламентів застосування засобів захисту рослин та правил зберігання, використання та торгівлі засобами захисту рослин; виконанні робіт, пов'язаних з транспортуванням, зберіганням, застосуванням, торгівлею засобами захисту рослин, без чинного посвідчення про право роботи із засобами захисту рослин; неподанні звітності щодо захисту рослин від шкідливих організмів в обсягах та строки, визначених законодавством.

При цьому частиною третьою статті 3 вказаного Закону передбачено, що дія цього Закону не поширюється на діяльність, пов'язану з виробництвом, імпортом, експортом, обігом, використанням, утилізацією та/або видаленням, зокрема, пестицидів і агрохімікатів.

Висновки

Управління фітосанітарним ризиком сприяє зменшенню ризику для життя та здоров'я рослин відповідно до належного рівня фітосанітарного захисту, який встановлений в Україні.

Закон «Про державне регулювання сфери захисту рослин» спрямований на запровадження європейської моделі регулювання і включає простежуваність, контроль та цифровізацію процедур. Прийняття закону дозволить досягти системної сумісності законодавства України із законодавством ЄС у сферах захисту рослин, а також застосування і обігу засобів захисту рослин. Це спростить вихід української продукції рослинного походження на зовнішні ринки, а його реалізація сприятиме підвищенню ефективності та прозорості процедур державного контролю у сфері захисту рослин, створенню зрозумілих і прозорих правил для ведення бізнесу

Виконання вимог нових Законів сприяє покращення стану довкілля та подальше створення передумов для зміцнення та збереження здоров'я населення внаслідок запровадження процедур розміщення на ринку засобів захисту рослин і агрохімікатів відповідно до правил, які діють в Європейському Союзі.

KAPITEL 5 / CHAPTER 5⁵

THE MULTIFACETED COMPLEX OF A COUNTRY'S INTERNATIONAL RELATIONS REFLECTED IN THE BALANCE OF ITS INTERNATIONAL TRANSACTIONS: THE BALANCE OF PAYMENTS

DOI: 10.30890/2709-2313.2025-37-02-018

Introduction.

The international relations of a country encompass a broad range of interactions, ranging from economic exchanges and political alliances to cultural exchanges and security concerns. One of the key economic indicators that reflects the health and dynamics of a country's international relations is its Balance of Payments (BoP). This financial statement serves as a comprehensive record of all economic transactions between a country and the rest of the world over a specified period. It captures the flow of goods, services, income, and capital, providing essential insights into a country's external economic relations.

The balance of payments is not just a technical economic report; it is a crucial tool for understanding the impact of international relations on a nation's economic standing. It mirrors the effects of a country's diplomatic efforts, trade policies, foreign investments, and international financial engagements. Furthermore, it helps in evaluating the sustainability of these relationships and how external factors, such as geopolitical changes or global economic shifts, influence a country's economic stability.

Relevance of the Topic. The study of the balance of payments is highly relevant in today's increasingly interconnected global economy. As countries navigate complex geopolitical landscapes, their international transactions—whether through trade, capital flows, or aid—become more intricately linked to their economic and political standing. For policymakers, economists, and analysts, the BoP is a key tool in evaluating a country's international competitiveness, financial health, and the effectiveness of its foreign relations strategies.

⁵Authors: Zhyvko Zinaida, Panchenko Volodymyr, Zhyvko Mykhailo, Rodchenko Svitlana, Shehynska Anastasiia

Number of characters: 45670

Author's sheets: 1,41

Understanding the balance of payments is crucial for countries as they assess their position within the global economy. Countries with persistent trade deficits, for example, may face pressure on their currency, while those with surpluses may encounter different economic challenges. Additionally, in an era of increasing globalization, international financial crises, and shifting trade alliances, the BoP offers valuable insights into how well a nation is adjusting to the changing dynamics of international trade, investment, and diplomacy.

In light of these considerations, this topic explores the multifaceted nature of the balance of payments and its critical role in reflecting the complex web of a country's international relations. It is vital for understanding the broader implications of foreign policy decisions, trade relations, and global economic trends. By analyzing the BoP, countries can gain a clearer picture of the long-term sustainability of their economic strategies and foreign interactions.

Literature review. The Balance of Payments (BoP) is a crucial framework for understanding the economic interactions between a country and the rest of the world. It encompasses a broad spectrum of transactions, ranging from trade in goods and services to financial flows such as capital investments, loans, and remittances. The literature surrounding the balance of payments highlights its multifaceted nature and the critical role it plays in assessing the broader economic and geopolitical dynamics that shape a nation's international relations.

The theoretical underpinnings of the BoP have been extensively discussed by economists, particularly in the context of its role in macroeconomic stability and international economic relations. Hume's Balance of Trade Theory (1752) provided early insight into how trade balances-exports versus imports-could influence a country's economic position. His work laid the foundation for modern discussions on trade imbalances and their impact on national economies. In addition, Keynesian economics introduced a broader understanding of how fiscal and monetary policies influence BoP outcomes, suggesting that government interventions (such as changes in interest rates or currency devaluation) could help stabilize the balance and address deficits.

More recently, scholars like Rondinelli and Montgomery (1986) in their work on international economic transactions have expanded the discussion to include capital flows, foreign investment, and the role of international financial institutions in balancing payments. Their contributions highlight the complex interconnections between economic, political, and social factors that affect a country's BoP.

The literature also emphasizes the significance of the BoP in informing economic policy decisions. Bordo and Schwartz (1999) argue that the BoP serves as an essential tool for policymakers to understand the consequences of their decisions, particularly regarding currency stabilization, fiscal policies, and trade agreements. In this context, a country experiencing a persistent BoP deficit may need to adjust domestic policies (such as austerity measures or interest rate changes) to curb excessive imports and attract foreign capital. Conversely, countries with surplus balances might employ BoP data to decide on the reinvestment of surplus funds, development aid, or increasing foreign investment.

In his seminal work, Krugman (2009) discusses the role of the BoP in shaping a country's economic independence and its ability to engage in global trade and finance. He notes that BoP deficits, if sustained for long periods, can result in external debt accumulation, which could compromise national sovereignty in economic matters. On the other hand, trade surpluses may indicate an economically dominant position on the global stage, potentially leading to stronger diplomatic influence.

With the rise of globalization, the literature on the BoP has expanded to address the interconnectedness of national economies and the global financial system. Authors such as Eichengreen (2007) and Obstfeld and Rogoff (1995) focus on how global capital flows, multinational corporations, and international financial institutions (like the IMF and World Bank) affect the BoP of emerging economies. As nations integrate into the global economy, their BoP becomes increasingly reflective of international power relations, trade dependencies, and shifts in geopolitical alliances. For instance, the global financial crisis of 2008 prompted extensive research into the vulnerabilities of countries with large BoP deficits and the impact of foreign debt on national sovereignty and international power structures.

McKinnon (2000) further discusses how developing countries face particular challenges in managing their BoP due to limited access to international capital markets, often leading to debt crises and necessitating foreign aid or IMF intervention. This scholarship emphasizes the vulnerability of countries in the Global South and how their international relations—especially with the World Bank and IMF—are reflected in their BoP.

The BoP is also increasingly seen as a barometer of a country's foreign relations and global positioning. Baldwin (2005) and Sachs (1995) suggest that BoP imbalances can have significant implications for foreign policy. Countries with persistent BoP deficits may struggle to assert their influence globally, while those with surpluses often use their economic strength to shape international trade agreements and investment flows. The role of the BoP in diplomatic negotiations is particularly evident in trade relations, as countries with favorable BoP positions are better equipped to leverage economic power in securing trade deals, military alliances, and foreign aid arrangements.

Additionally, Oatley (2019) highlights the role of the BoP in the context of economic diplomacy. He argues that countries adjust their economic policies, including exchange rate strategies, foreign exchange reserves, and fiscal management, in response to BoP pressures. Countries with a surplus may seek to maintain favorable conditions for investment and trade, while those with deficits might work to improve trade terms, attract foreign capital, or seek financial assistance from global institutions.

As the world becomes increasingly interconnected, emerging trends in the literature are focusing on the impact of digitalization and technological innovation on international transactions and the BoP. Hein (2020) discusses the influence of digital currencies, blockchain technology, and e-commerce on global trade balances, suggesting that new forms of international transactions are likely to reshape how countries manage their BoP. Additionally, the COVID-19 pandemic has brought attention to the role of global crises in disrupting BoP equilibrium, particularly through changes in trade patterns, foreign investment, and remittances.

Eichengreen and Gupta (2015) suggest that new financial technologies and

changing global trade routes may lead to greater unpredictability in the BoP, as countries adjust to new international economic realities.

The balance of payments literature illustrates its crucial role in reflecting not only the economic exchanges between countries but also the broader dynamics of international relations. As a complex mechanism, the BoP intertwines with global trade, capital flows, foreign policy, and geopolitical shifts. Understanding the BoP is therefore essential for comprehending the wider context of a country's place in the global system, especially as international relations continue to evolve with new challenges and opportunities in the 21st century. This literature provides a foundation for understanding how a nation's economic policies, foreign relations, and international transactions are interdependent and mutually influential.

Results. The balance of payments is a monetary expression of a country's entire system of global economic relations, represented as the ratio of inflows and payments.

From an economic perspective, there are two types of balance of payments: at a specific date and over a certain period. The balance of payments at a specific date cannot be fixed statistically, as it represents a continuously changing ratio of payments and inflows. The state of the balance of payments determines the demand and supply of national and foreign currencies at a given moment and is one of the key factors influencing the exchange rate.

The balance of payments over a given period (month, quarter, year) is compiled based on statistical data on external economic transactions conducted during that period. It enables an analysis of changes in a country's international economic relations, the scale and specifics of its participation in the global economy. The indicators of the balance of payments are closely linked to aggregate economic development indicators (such as Gross National Product and National Income) and are subject to government regulation. In the long run, the state of the balance of payments is closely related to the stability of the national currency and the dynamics of the exchange rate.

From an accounting perspective, the balance of payments is always in equilibrium. However, within its main sections, there can be either a surplus (when inflows exceed payments) or a deficit (when payments exceed inflows). Therefore, the

balance of payments is not only an account of a country's international transactions, where both sides balance each other, but also a reflection of the qualitative and structural characteristics of these transactions.

Main Sections of the Balance of Payments - trade Balance, Balance of services and non-commercial payments, capital and credit account; trade Balance – the ratio of exports to imports of goods; balance of services and non-commercial payments (the balance of “invisible” transactions); capital and credit Account – the movement of capital and loans.

Foreign trade indicators traditionally play a crucial role in the balance of payments. The ratio of exports to imports forms the trade balance. The economic significance of a trade surplus or deficit depends on a country's position in the global economy, its relationships with trade partners, and its overall economic policy.

For developing countries that lag behind economic leaders, a trade surplus is crucial as a source of foreign exchange to meet international obligations in other sections of the balance of payments. A trade deficit, on the other hand, is usually seen as a sign of economic weakness, particularly in countries that struggle with foreign currency inflows. However, for industrialized nations, a trade deficit may have different implications. For instance, the U.S. trade deficit results from aggressive market entry by international competitors from Western Europe, Japan, Hong Kong, Taiwan, South Korea, and other countries producing increasingly complex goods.

The balance of services includes payments and revenues from (fig.1):

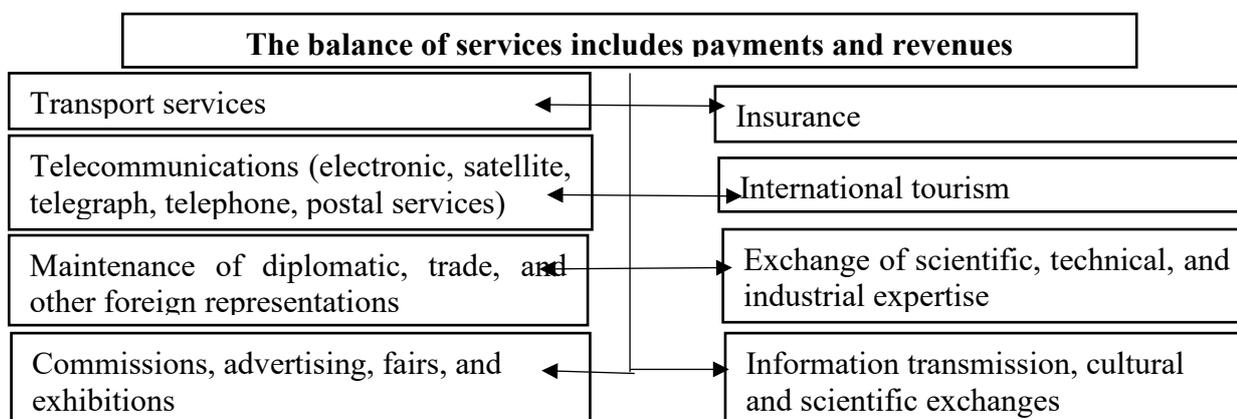

Fig. 1. The balance of services includes payments and revenues

The significance and impact of these services on the structure of payments and inflows are constantly growing.

According to IMF methodology, unilateral transfers are reported separately in the balance of payments. These include:

1. Government transfers – subsidies to other countries as economic aid, state pensions, and contributions to international organizations.
2. Private transfers – remittances from foreign workers, professionals, and family members back to their home countries.

This section also reflects military expenditures abroad. These transactions (services, investment income, military-related transactions, and unilateral transfers) are often referred to as “invisible” transactions, as they do not pertain to the export or import of goods.

The current account of the balance of payments consists of the trade balance and “invisible” transactions.

The capital and credit account reflects the movement of public and private capital, as well as international loans granted and received. Economically, these transactions are divided into two categories (fig.2):

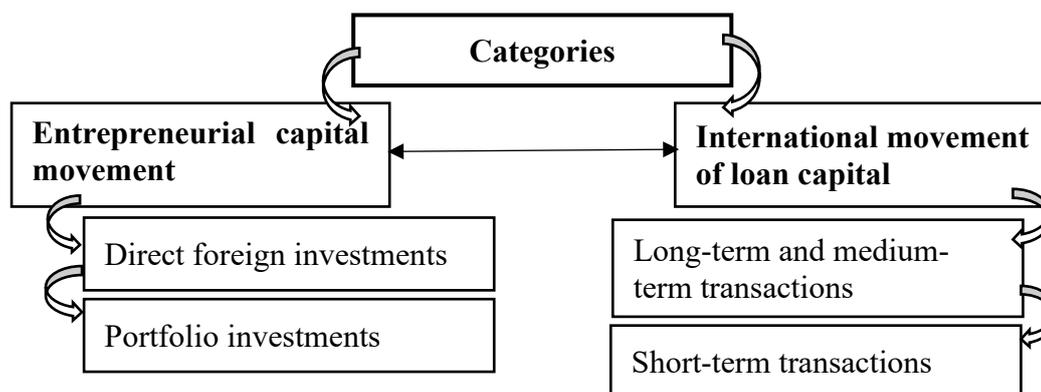

Fig. 2. Categories of operations - movement of public and private capital, international loans granted and received

Entrepreneurial capital movement: *direct foreign investments* – acquisition and construction of enterprises abroad; *portfolio investments* – purchase of securities of foreign companies. Direct investments are an important form of long-term capital outflow and significantly impact the balance of payments.

International movement of loan capital, classified by duration: *Long-term and medium-term transactions* – state and private loans issued for more than one year. Less developed countries are the primary recipients of such loans, while developed countries are the main creditors; *short-term transactions* – international loans with a maturity of up to one-year, current accounts of national banks in foreign banks (reserves), and capital transfers between banks.

This comprehensive structure of the balance of payments reflects the full scope of a country's international economic activities and its integration into the global financial system.

Complexity of International Relations - the international relations of a country are multifaceted, encompassing diplomatic, economic, cultural, and political dimensions. These interactions shape and are reflected in the country's international transactions, which include trade, investments, foreign aid, and financial flows.

Balance of International Transactions as an Indicator - the balance of international transactions, such as the balance of payments, acts as a key indicator of a country's economic health and its relationship with the global economy. It reflects how effectively a country navigates its international obligations, opportunities, and risks, and how it balances imports and exports, capital inflows and outflows, and foreign exchange reserves.

Economic and Political Influence - a country's international transactions often reveal the interplay between its economic policies and political relationships. Trade agreements, for instance, are not just economic decisions but are also influenced by political alliances, security concerns, and diplomatic strategies.

Globalization and Dependency - as globalization intensifies, countries' international transactions become more interconnected. Countries that rely heavily on exports or foreign investments are vulnerable to changes in global markets, while those with diversified economies may have more flexibility in managing their international transactions.

Policy Implications - the complexity of international relations reflected in a country's international transactions requires comprehensive policy-making. Countries

need to balance economic growth with global competitiveness, manage their international debts, and strategically foster positive diplomatic ties.

The balance of payments has direct and indirect links to reproduction processes within a country. On the one hand, it is shaped by the processes occurring in reproduction, and on the other hand, by factors such as exchange rates, gold and currency reserves, the currency situation, foreign debt, the direction of economic and monetary policies, and the state of the global monetary system.

The balance of payments reflects several key factors (fig.3):

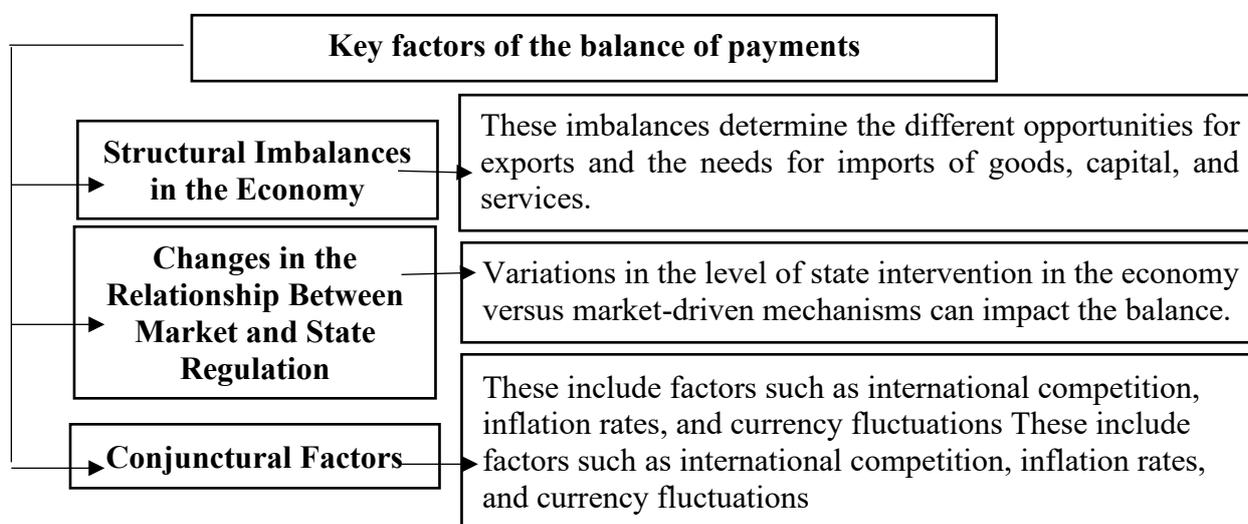

Fig. 3. Key factors of the balance of payments

Several factors influence the state of the balance of payments (fig.4):

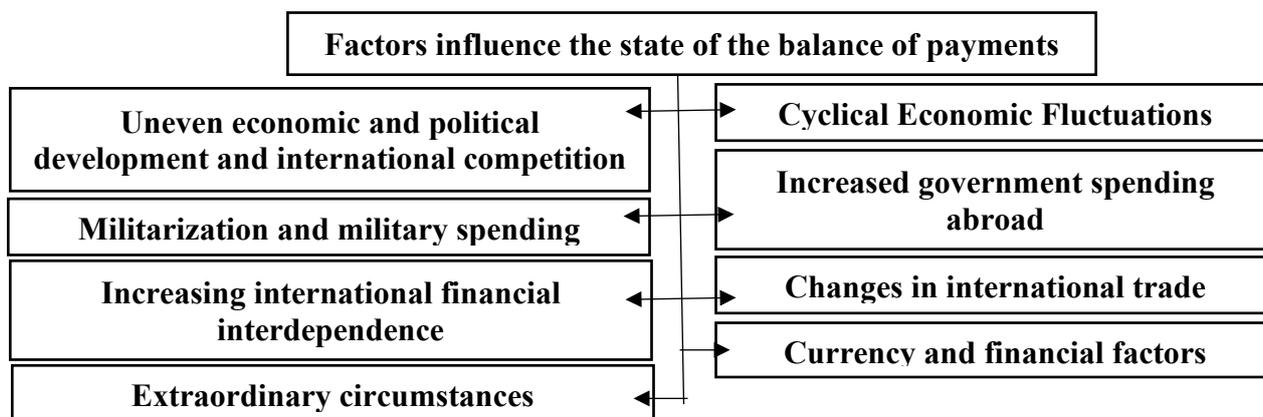

Fig. 4. Factors influence the state of the balance of payments

Uneven economic and political development and international competition. The

balance of payments is affected by the varying economic growth rates and the competitive environment. For instance, the rise of Western European and Japanese economic power in the 70s and 80s led to surplus balances, while the U.S. faced significant deficits due to its declining competitiveness and the strengthening of the dollar. For Ukraine, international competition and political relationships heavily influence its economic ties, and enhancing its competitiveness in key sectors can help address these challenges.

Cyclical economic fluctuations. Economic cycles, such as periods of economic expansion or contraction, directly affect imports, exports, and capital flows. During economic booms, there is typically an increase in demand for imports (e.g., fuel, machinery), while slowdowns reduce these imports. Ukraine's balance of payments is heavily influenced by its domestic economic cycles, and the country needs to manage these fluctuations carefully, especially as it faces challenges with domestic production and external demands.

Increased government spending abroad. External government spending can place a strain on the balance of payments. For instance, military and foreign aid expenditures can drain resources from the country's foreign exchange reserves. Ukraine, with its significant military expenditures amid ongoing conflict, must carefully manage its foreign spending to avoid exacerbating the balance of payments deficit.

Militarization and military spending. High military expenditures can directly impact the balance of payments by increasing foreign spending on defense and related activities. As seen in the U.S. and other countries, these costs can drain the national economy. For Ukraine, military expenditures due to ongoing conflict with Russia continue to affect its economic situation and require international financial support.

Increasing international financial interdependence. The global financial system's interconnectedness has led to the movement of capital and loans between countries. The increasing need to attract foreign investment or borrow to cover deficits is a key aspect of global financial risk. Ukraine's reliance on foreign loans and assistance, especially in the context of ongoing economic recovery and reforms, highlights the importance of managing financial interdependence carefully.

Changes in international trade. Technological progress, energy shifts, and structural changes in global trade affect international economic relations. For Ukraine, strengthening export markets, particularly for its agricultural products and industrial goods, is crucial to balancing the payments.

Currency and financial factors. Instability in the global monetary system, currency devaluation, or revaluation impacts trade and the balance of payments. Exchange rate volatility is a significant issue for Ukraine, especially given its reliance on international markets and remittances. Fluctuating exchange rates may lead to a deterioration in the balance of payments unless carefully managed.

Extraordinary circumstances. Natural disasters, harvest failures, or other extraordinary events can lead to sudden disruptions in the balance of payments. Ukraine, which is vulnerable to geopolitical risks and natural disasters, must be prepared for such contingencies.

Relevance for Ukraine. These factors are particularly relevant for Ukraine as it navigates a complex geopolitical and economic environment. The country faces challenges such as maintaining a competitive export sector, managing military expenditures, coping with external debt, and securing foreign investment. Ukraine's ability to stabilize its balance of payments is critical for economic growth and international stability. In particular:

1) Structural reforms in various sectors, such as energy, agriculture, and manufacturing, are vital for improving Ukraine's trade balance and reducing dependency on imports.

2) Enhancing international cooperation and competitiveness through trade agreements and improved domestic policies can help mitigate the adverse effects of global economic fluctuations.

3) Financial and currency stability should be a priority for Ukraine, especially in terms of managing exchange rates and attracting foreign investments, to ensure that the country remains resilient against external shocks.

In conclusion, addressing these factors will require Ukraine to adopt comprehensive economic policies, foster international partnerships, and continue its

structural reforms to achieve long-term balance of payments stability.

The balance of payments is one of the objects of state regulation. This is due to the following reasons (fig.5):

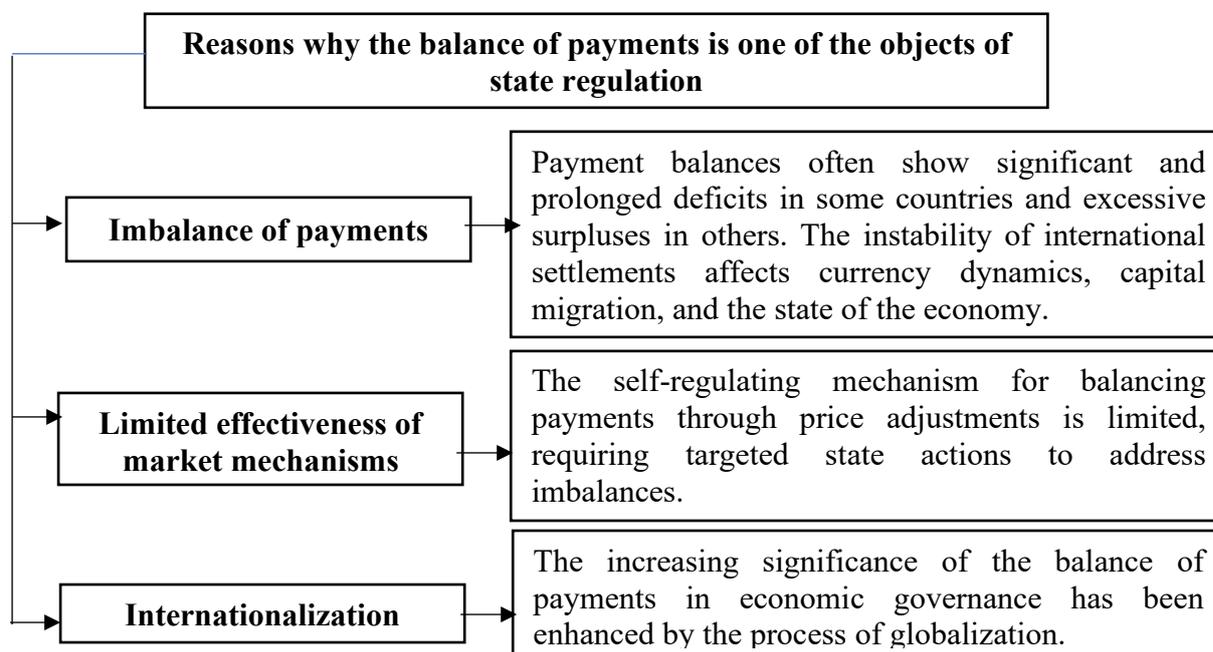

Fig.5. Reasons why the balance of payments is one of the objects of state regulation

The material basis for regulating the balance of payments includes:

1. State ownership - this includes official gold and foreign exchange reserves.
2. Reallocation of national income - a growing share of national income (up to 40-50%) is redistributed through the national budget.
3. Government participation in international relations - the state plays a role as an exporter of capital, creditor, guarantor, and borrower in international financial relations.
4. Regulation of external economic operations - this is done through regulatory acts and governmental control bodies.

State regulation of the balance of payments is the set of economic, monetary, financial, and credit measures taken by the state to form the main components of the balance of payments and cover any existing deficit. There are various methods of regulating the balance of payments, which are aimed either at stimulating or limiting foreign economic operations depending on the currency and economic situation of the

country.

Measures for countries with a deficit in the balance of payments (tbl.1).

Table 1 - Measures for countries with a deficit in the balance of payments

No	Measures	Essence of measures	Example
1	Deflationary Policy	Aimed at reducing internal demand and restricting government spending, particularly for civilian purposes. Financial and monetary measures include reducing budget deficits, adjusting the central bank's interest rates, imposing credit restrictions, and limiting the growth of the money supply. For countries experiencing significant unemployment and unused production capacity, this policy can lead to further declines in production and employment.	In the 1980s, countries such as the UK used deflationary measures to curb inflation, leading to higher interest rates and lower public spending.
2	Devaluation	The reduction of the national currency's exchange rate to stimulate exports and limit imports. Devaluation is effective when there is export potential of competitive goods and services and favorable conditions in the global market. Many developing countries introduce differentiated tariffs and export subsidies to support devaluation.	Argentina devalued its peso in the 1990s to improve its trade balance, making exports cheaper and imports more expensive.
3	Currency restrictions	Measures such as blocking the foreign currency earnings of exporters, licensing foreign currency sales to importers, and concentrating currency operations in authorized banks. These measures aim to eliminate balance of payments deficits by restricting capital outflows and stimulating inflows, as well as curbing imports.	In the 1970s, India implemented foreign exchange controls to prevent capital flight and balance its payments.
4	Financial and monetary policy	To reduce the balance of payments deficit, the government may provide subsidies to exporters, raise import tariffs, remove taxes on interest payments to foreign bondholders, and implement monetary policies targeting money supply growth.	Japan's export-driven policies in the 1980s included government subsidies for its high-tech industries to boost exports.

Continued table 1

5	Special measures for regulating major items of the balance of payments	Trade balance	To encourage long-term export interest, the government may offer export credits, insurance against economic and political risks, and tax incentives for exporters.	In the 1990s, countries such as South Korea regulated outward remittances to ensure capital remained within the country to support economic growth.
		«Invisible» operations	Measures like limiting foreign currency outflows by tourists, developing tourism infrastructure, increasing spending on scientific research to boost income from patents and licenses, and regulating migration to reduce remittances.	
6	Regulating Capital Flows	Capital flows are regulated to balance the payments by encouraging the foreign expansion of national monopolies and promoting the inflow of foreign capital while managing capital repatriation.		China's "Belt and Road Initiative" aims to encourage Chinese companies to invest abroad while attracting foreign investment into China, balancing capital flows and stimulating growth.

Active Payment Balance. In cases of an active balance of payments, state regulation aims to prevent excessive surpluses by stimulating imports, restricting exports, increasing capital exports, and providing financial aid to developing countries (tabl.2).

Methods for Closing the Deficit. For industrialized countries, the deficit is often addressed through international capital markets (e.g., bank consortium loans, bond issues). In the past, countries used gold reserves to balance payments, but after the abandonment of the gold standard, foreign exchange reserves have become the primary method.

Table 2 - Active Payment Balance

No	Measures	Essence of measures	Example
1	Compensatory regulation	This method combines two sets of opposing measures: restrictive (such as credit restrictions and import curtailment) and expansionary (such as stimulating exports and capital flows, devaluation, etc.).	The United States has applied compensatory measures to address trade imbalances with countries like China by simultaneously reducing imports and increasing domestic production.
2	Methods for closing the deficit	When there is a deficit, the state uses foreign loans and capital imports to balance payments temporarily. These measures involve borrowing from international markets or institutions like the IMF.	Greece relied on loans from the European Union and the IMF during its financial crisis to cover its balance of payments deficits.
3	Foreign aid	Foreign aid in the form of subsidies and grants is another method used to cover a deficit, often in exchange for economic and political concessions.	Many African countries rely on foreign aid from organizations like the World Bank and the IMF to manage their balance of payments deficits.
4	Intergovernmental regulation	Since the 1970s, intergovernmental regulation of the balance of payments has emerged, involving agreements on export credit conditions, bilateral government loans, and short-term mutual central bank loans under swap agreements.	The European Union facilitates financial support for member countries experiencing balance of payments issues through the European Stability Mechanism (ESM).
5	Use of active balance of payments	Countries with a positive balance of payments use the surplus to settle foreign debts, provide loans to other countries, increase official gold and foreign exchange reserves, and create foreign economies by exporting capital.	Germany's positive trade balance is used to support economic projects in other EU countries and increase the country's foreign exchange reserves.

These methods of balance of payments regulation are vital for ensuring a stable economy, addressing imbalances, and promoting sustainable economic development.

Balance of Payments and Economic Situation in Ukraine: 2020–2025. The balance of payments (BoP) is an essential economic indicator, representing the total transactions of a country with the rest of the world over a specific period. This includes imports and exports of goods and services, financial transfers, capital inflows, and outflows. The economic situation in Ukraine from 2020 to 2025 has been influenced by a variety of domestic and international factors, ranging from the global pandemic to ongoing geopolitical tensions. Let's explore the key aspects of Ukraine's economic situation and the balance of payments during this period.

Economic Situation in Ukraine (2020-2025): Impact of COVID-19 (2020–2021); Recovery and Economic Growth (2021–2023); Geopolitical Tensions and the War (2022–2023); Current Situation (2024–2025).

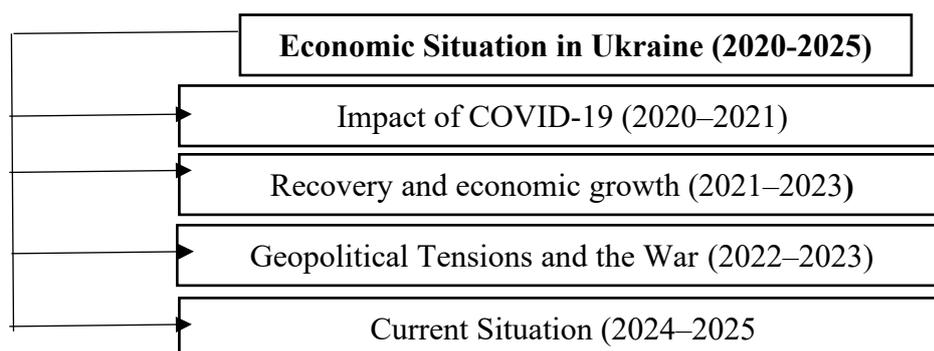

Fig. 6. Economic Situation in Ukraine (2020-2025)

Impact of COVID-19 (2020–2021): COVID-19 pandemic; exports and imports; government response.

COVID-19 pandemic - the pandemic severely affected Ukraine's economy, with a contraction in GDP of around 4% in 2020. The government implemented strict lockdowns, leading to disruptions in both domestic and international trade.

Exports and imports - the pandemic caused a reduction in exports, particularly in the sectors most affected by the crisis, like transport, tourism, and manufacturing. However, Ukraine continued to rely on agricultural exports, which remained relatively stable.

Government response - Ukraine received support from international institutions, including loans from the International Monetary Fund (IMF) and the World Bank. Domestic policies aimed at supporting businesses included financial aid, tax deferrals, and targeted social programs.

Recovery and Economic Growth (2021–2023): GDP growth; inflation; currency depreciation.

GDP growth - Ukraine's economy began to recover in 2021, with GDP growth rebounding to approximately 3.4%, supported by a global recovery in demand for agricultural products and metals, which are key exports for Ukraine.

Inflation - the inflation rate remained a challenge in 2021–2022, with food prices increasing due to disruptions in global supply chains. The National Bank of Ukraine (NBU) had to adjust its monetary policy to manage inflationary pressures.

Currency depreciation - the Ukrainian hryvnia (UAH) experienced depreciation against major currencies in 2022 due to uncertainties caused by the Russian military aggression.

Geopolitical tensions and the war (2022–2023): Russian invasion of Ukraine; impact on the balance of payments; international support.

Russian invasion of Ukraine - in February 2022, Russia launched a full-scale invasion of Ukraine, resulting in severe economic disruption. The conflict led to significant destruction of infrastructure, a sharp decline in industrial output, and a significant drop in exports, particularly in the energy and manufacturing sectors.

Impact on the balance of payments - the war disrupted Ukraine's trade flows, and the current account deficit widened due to a decline in exports and an increase in imports of military equipment, humanitarian supplies, and energy resources.

International support - despite the crisis, Ukraine continued to receive significant financial aid and loans from Western allies, including the IMF, the European Union, and bilateral lenders like the U.S. These loans were essential in stabilizing Ukraine's economy and maintaining government operations.

Current Situation (2024–2025): economic stabilization; exports; inflation and currency; structural reforms.

Economic stabilization - by 2024, Ukraine had made some strides toward stabilization, largely due to continued international support, the resilience of the agricultural sector, and a recovery in exports.

Exports - Ukraine remained one of the world's largest producers and exporters of grain, particularly wheat and corn. Despite the war, Ukraine found alternative export routes for its agricultural products through the "grain corridor," bypassing Russian-controlled ports.

Inflation and currency - the hryvnia remained under pressure in 2024 due to the ongoing conflict. However, inflation was expected to decrease as Ukraine secured more financial support and implemented economic reforms, with a focus on reducing the fiscal deficit.

Structural reforms -the Ukrainian government was focused on restructuring its economy, implementing anti-corruption reforms, and attracting foreign investments to ensure long-term economic growth.

Balance of payments in Ukraine (2020–2025): current account deficit (2020–2022); capital and financial account (2020–2022); reserves and external debt; 2023–2025 projections.

Current account deficit (2020–2022): Ukraine's balance of payments saw a widening current account deficit during the pandemic and early stages of the war. This was primarily due to a reduction in exports, especially in goods and services, and increased imports to cover both military needs and humanitarian assistance.

Key Drivers - energy imports (such as natural gas), military imports, and the import of essential goods became major contributors to the deficit. The country relied on international financial support to bridge the gap, particularly loans and grants from the IMF, EU, and other international organizations.

Capital and Financial Account (2020–2022): capital inflows; foreign direct investment (FDI).

Capital inflows - Ukraine saw significant capital inflows from international loans, including the IMF's extended fund facility. However, capital flight was also a concern, particularly in 2022 as the geopolitical situation worsened.

Foreign direct investment (FDI) - the ongoing conflict made Ukraine less attractive to foreign investors, resulting in a slowdown in FDI. However, Ukraine continued to receive funding from international organizations and some foreign investors, particularly in the agricultural sector and IT industries.

Reserves and external debt. Ukraine's gold and foreign exchange reserves were supported by international loans and financial assistance, which allowed the country to maintain its import requirements, particularly for energy and defense. External Debt - Ukraine's external debt rose due to borrowing from international institutions to cover the deficit. These loans were essential for keeping the economy afloat but also placed pressure on future debt servicing.

2023–2025 projections: current account balance; financial assistance; export growth.

Current account balance - the war significantly worsened Ukraine's current account balance, and the deficit is likely to remain high until a ceasefire or resolution of the conflict. However, Ukraine's strong agricultural sector and alternative trade routes offer some hope for recovery in the long run.

Financial assistance - Ukraine will continue to rely on external financial assistance to stabilize its economy, with a focus on post-war reconstruction, infrastructure rebuilding, and implementing long-term economic reforms.

Export growth - agricultural exports are expected to gradually recover in 2024–2025, with new trade routes and logistical improvements. This will help reduce the current account deficit and support Ukraine's foreign exchange reserves.

Recommendations for Ukraine's economic stabilization and balance of payments management (2020–2025).

1. Strengthening diplomatic and trade relations - countries should prioritize strengthening their diplomatic ties to facilitate trade agreements and economic cooperation. By aligning economic interests with political goals, countries can enhance their standing in global markets and improve the balance of their international transactions.

2. Diversification of economic ties - countries should aim to diversify their trade

partners and sources of foreign investment. Reducing dependence on a limited number of countries or sectors will help mitigate risks associated with global economic shifts and geopolitical uncertainties.

3. Improved monitoring of international transactions - it is essential for governments to continuously monitor and analyze their balance of payments and other key economic indicators to identify potential vulnerabilities and opportunities for improvement. This proactive approach will enable countries to respond effectively to economic crises and capitalize on emerging global trends.

4. Promotion of sustainable and inclusive economic policies - countries should adopt economic policies that promote sustainability and inclusivity, ensuring that international trade and investment benefit a wide spectrum of society. This will not only foster economic growth but also help maintain social stability and global cooperation.

5. Leveraging international cooperation - in an increasingly globalized world, no country can thrive in isolation. Countries should actively engage in international organizations, such as the World Trade Organization (WTO) or the International Monetary Fund (IMF), to influence global economic governance and secure their interests.

6. Diversifying exports - Ukraine should focus on diversifying its exports beyond agriculture, such as developing its IT sector and other high-value industries, to reduce its reliance on a few sectors and enhance foreign exchange inflows.

7. Debt management - Ukraine should work with international creditors to manage its debt load, possibly restructuring or extending repayment terms, to ensure long-term fiscal sustainability.

8. Promoting foreign investment - attracting foreign direct investment (FDI) is crucial for economic recovery. Ukraine can achieve this by improving the business climate, reducing corruption, and offering incentives to investors, particularly in infrastructure and manufacturing.

9. Economic reforms - implementing structural economic reforms, particularly in governance, anti-corruption measures, and energy sector reforms, will help build

investor confidence and improve economic stability in the long term.

10. Developing alternative financing sources - in addition to loans from international organizations, Ukraine should look into innovative financing methods, such as issuing government bonds or developing public-private partnerships to fund infrastructure development and post-war reconstruction.

By addressing these areas, Ukraine can work towards stabilizing its balance of payments, boosting its economic resilience, and achieving long-term sustainable growth. By focusing on these recommendations, countries can better navigate the complexity of their international relations and improve the balance of their international transactions, ultimately contributing to their long-term economic stability and growth.

KAPITEL 6 / CHAPTER 6⁶ SOCIO-ECONOMIC FACTORS OF CIVIL SOCIETY DEVELOPMENT IN THE CONDITIONS OF MODERN CHALLENGES

DOI: 10.30890/2709-2313.2025-37-02-004

Вступ

Головним викликом сучасного розвитку України є повномасштабна військова агресія російської федерації. Колосальне збільшення бюджетних видатків на потреби оборони, руйнація об'єктів виробничої інфраструктури, енергетичного сектору, підприємницьких структур посилюють ризики фінансової нестабільності як на макроекономічному, так і мікроекономічному рівнях. Війна з росією вимагає від українців єднання, відповідальності та активної громадянської позиції.

Указ Президента України «Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки» акцентує увагу на тому, що в громадянському суспільстві як сфері суспільної діяльності, громадяни об'єднуються для прийняття спільних рішень, а також захисту прав та інтересів, досягнення спільного блага, у тому числі у взаємодії з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, політичними інститутами та бізнесом [1]. Вочевидь, до наведеного визначення слід додати, що громадянське суспільство є системою недержавних інституцій та об'єднань, які діють у публічній сфері, здійснюють контроль за органами державної влади і місцевого самоврядування, захищають права людини, вирішують суспільні проблеми та сприяють демократичному розвитку.

В умовах війни вкрай необхідною є мобілізація усіх ресурсів держави на досягнення перемоги. Успіху у сучасних бойових діях досягає та сторона, яка використовує більше високотехнологічних озброєнь. Забезпечення Збройних сил України таким озброєнням вимагає значних фінансових коштів, невід'ємною умовою ефективного використання яких є наявність дієвого контролю за їх

⁶Authors: Sapych Vadym

Number of characters: 32305

Author's sheets: 0,81

використанням не лише державних інституцій, а й організацій громадянського суспільства. Важливими чинниками ефективного використання людських ресурсів, про який не слід забувати під час повномасштабної військової агресії російської федерації, є активна громадянська позиція людей, їх відповідальність та згуртованість, максимізація використання особистісного потенціалу, посилення соціальних зв'язків у вирішенні нагальних проблем. Саме тому дослідження проблем формування громадянського суспільства набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану.

Вивченню проблематики формування громадянського суспільства в Україні присвячено чимало робіт вітчизняних дослідників. У колективній праці науковців Національного інституту стратегічних досліджень висвітлено наявні проблеми забезпечення фінансової спроможності інститутів громадянського суспільства їх роль у формуванні та реалізації державної політики, а також у сприянні культурному розвитку і збереженні культурної спадщини [2]. У дослідженні Ю. Ж. Шайгородського наголошується на неможливості без участі держави формування громадянського суспільства, політичної культури громадян і нової ціннісної системи, оскільки лише держава має у своєму арсеналі реальні важелі впливу на цей процес, починаючи зі збалансованого формування бюджетних витрат, реформування системи освіти, науки, культури, забезпечення ефективності діяльності в інформаційній сфері, створення дієвої системи заохочення та примусу тощо [3, с. 366-367].

У роботі Л. М. Васильєвої зазначено, що політика формування громадянського суспільства повинна визначати стратегічну мету, яка передбачає створення умов для прояву ініціативи й вільного, природного розвитку громадян, а також вибудовування ефективного механізму правової взаємодії між громадянським суспільством та органами публічної влади [4]. О. А. Руснак розглядає громадянське суспільство як автономну сферу публічного життя, що формується на засадах самоорганізації, саморегуляції та вільного вираження особистості. Науковець вважає, що громадянське суспільство передує державним інституціям і визначає їх функціонування через механізми правового

регулювання та соціальної взаємодії, а також акцентує увагу на важливості правової культури як основи для формування ефективної громадянської свідомості [5]. У дослідженні Р. А. Крусян виявлено, що активна участь громадянського суспільства у формуванні та впровадженні реформ сприяє позитивним змінам у публічному управлінні. Автор розглядає партнерство між громадянським суспільством та владою як ключовий фактор забезпечення відкритості, легітимності та ефективності управлінських рішень [6]. О. Ю. Матвеєва та В. М. Навумау особливу увагу приділяють громадським технологіям, які спрямовані на допомогу органам публічного управління у вирішенні ключових питань, що стоять на порядку денному та потребують широкого залучення громади: національна оборона, розвиток потенціалу громад, взаємодопомога під час війни [7].

Зазначені наукові дослідження належать соціологам, політологам, філософам, юристам і фахівцям з державного управління. Відповідно, економічний аспект громадянського суспільства в цих опрацьовуваннях не розглядається. В роботі Н. С. Глібко, яка присвячена аналізу факторів формування і розвитку громадянського суспільства, соціальний і економічний фактори трактуються як інтегровані та найбільш значущі [8, с. 277]. Безумовно, такий підхід є обґрунтованим, тому вважаємо за необхідне в нашому дослідженні визначити складові соціально-економічних факторів та механізм їх впливу на формування громадянського суспільства в умовах сучасних викликів

Основна частина

Громадянське суспільство на будь-якому етапі свого становлення і розвитку перебуває під визначальним впливом економічної системи суспільства. Саме в цьому контексті ми розглядаємо економічний фактор як конститутивний для формування громадянського суспільства. Ключовими елементами економічної системи є продуктивні сили та виробничі відносини, квінтесенцію яких складають відносини економічної власності. Однією із головних причин появи держави стала потреба у захисті власності. Розвиток соціально-економічних систем супроводжується появою суспільних інституцій, в тому числі таких, як

громадянське суспільство. У подальшому держава і громадянське суспільство функціонують і розвиваються як взаємопов'язані інституції.

Сучасні економічні системи характеризуються багатогранністю і серед них розрізняють моделі економічного розвитку. Залежно від ступеня державного регулювання економіки виділяють традиційні (з домінуванням контролю держави) та ліберальні (зі зменшенням ролі держави) моделі.

Разом з тим, яку б країну ми не розглядали з тією чи іншою економічною системою та моделлю економічного розвитку, рівень розвитку і характер продуктивних сил цієї країни будуть визначати наявні в ній суспільні інституції включно з громадянським суспільством. Отже, стан продуктивних сил, притаманних певному суспільству, формує низку соціально-економічних факторів, які впливають на становлення і піднесення громадянського суспільства. В сучасних умовах до соціально-економічних факторів розвитку громадянського суспільства слід віднести: існуючу модель економічного розвитку; поточний стан економіки; соціальні зміни у структурі населення, місце і роль середнього класу та рівень його громадянської свідомості і активності; подолання корупції; реформування системи освіти; забезпечення відкритості і кращого доступу до інформації. Всі ці складові суттєво впливають на активність і свідомість громадян, визначають їх залученість до суспільного життя.

Сучасна економіка України класифікується як перехідна від командно-адміністративної (директивної) системи до ринкової. Рада Міністрів Європейського Союзу 1 грудня 2005 р. і Міністерство торгівлі США 17 лютого 2006 р. визнали ринковий характер економіки України, але цей режим може використовуватися лише при антидемпінгових розслідуваннях, тобто це далеко не повний ринковий статус. На початковому етапі перехідна економіка стикається з необхідністю здійснення таких перетворень: забезпечення макроекономічної стабілізації; лібералізації економічної політики; приватизації державних підприємств і демонополізація виробництва; формуванні системи соціального захисту населення [9, с. 80].

На жаль, за понад три десятиліття в Україні в повному обсязі у

відповідності з вимогами сучасної ринкової економіки не вирішено жодного із завдань перехідного періоду. Лібералізація цін при відсутності зростання реальних доходів людей найманої праці призвела до зубожіння значної частки населення. Створена в Україні система соціального захисту не забезпечує гідний рівень найменш забезпеченим і вразливим верстам населення. В умовах макроекономічної нестабільності комерційні банки не стали повноцінним джерелом фінансового забезпечення приватного бізнесу і надійним інструментом збереження коштів пересічних громадян. Малий і середній бізнес, який є основою середнього класу, не перетворився на провідний сектор економіки, що є характерним для демократичних країн сталого розвитку. Відповідно, без потужного середнього класу і при низькому рівні життя більшої частини населення не може бути і активного громадянського суспільства.

Протягом перших 10 років незалежності економіка України неухильно падала, і її зростання на початку 2000-х рр. забезпечило у 2008 р. лише 74,1% обсягу виробництва валового внутрішнього продукту (ВВП) відносно рівня 1990 р. (рис. 1).

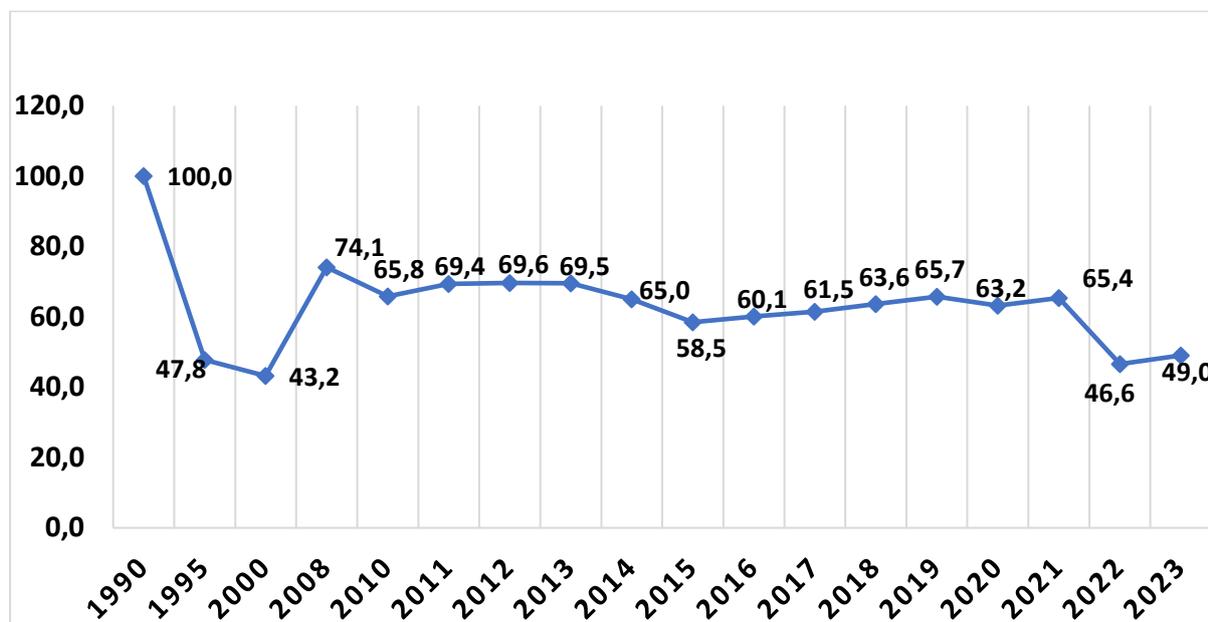

Рисунок 1 - Динаміка валового внутрішнього продукту України, %*

*Розрахунок здійснено на основі постійних цін 2021 р.

Джерело: розраховано та сформовано автором за даними [10].

Світова економічна криза 2008-2009 рр. обумовила падіння нашої економіки. Уповільнений вихід із кризи у 2010-13 рр. перервався окупацією росією Криму і частини Донецької і Луганської областей, а розпочата 24 лютого 2022 р. повномасштабна агресія росії ще більше відкинула українську економіку назад. За підсумками 2023 р. обсяг виробництва ВВП України відносно рівня 1990 р. склав лише 49,0% (рис. 1). При цьому слід враховувати, що відповідні показники 2014-2023 рр. було забезпечено при суттєвому зменшенні економічного потенціалу України в результаті втрати тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, Донецької та Луганської областей. По даним на 2013 р. частка валового регіонального продукту цих територій у загальному підсумку становила 17,4% [розраховано за даними: 10].

У 1990-ті рр. стрімке і затяжне скорочення, а в подальшому вкрай повільне зростання виробництва в Україні відбувалося внаслідок обрання неефективної моделі переходу від командно-адміністративної (планової) економіки до ринкової. У 2013 р. за часів президентства Януковича автором даної статті було зроблено «висновок, що в Україні сформувалася кланово-олігархічна монополістична модель економічного розвитку. Безумовно, це не та модель, яку сподівалися отримати громадяни України, коли йшлося про необхідність заміни планової соціалістичної економіки. І це також не та модель, яку обіцяли у виборчих кампаніях політичні лідери» [9, с. 82]. У період 5-го Президента України (2014-2019 рр.) економічна модель розвитку не змінилася, відбувся лише перерозподіл матеріальних і фінансових ресурсів та політичного впливу між кланами.

Слід наголосити, що кланово-олігархічні монополістичні моделі економічного розвитку є характерними для держав, які утворилися на пострадянському просторі (за винятком країн Балтії). Це стало наслідком сертифікатної приватизації. На початковому етапі приватизації, коли всі громадяни отримали приватизаційні сертифікати, в суспільстві виникла уява соціальної справедливості. Таким чином вдалося уникнути в країні соціально-політичної дестабілізації. Проте в умовах хронічної невиплати заробітних плат і

пенсій абсолютна більшість населення заради виживання була вимушена за безцінь продати свої приватизаційні сертифікати, а згодом і акції, хто встиг їх отримати замість сертифікатів. В кінцевому результаті сертифікатна приватизація призвела до концентрації власності в руках невеликої групи людей, які злилися з владними структурами, сформувавши олігархічні клани. Чинником, який сприяв утворенню кланово-олігархічної моделі економічного розвитку, поряд з масовим зубожінням населення стала цілковита пасивність народу щодо контролю за трансформацією відносин власності. Повна апатія народу до ключових змін суспільного устрою країни, до яких безсумнівно відноситься приватизація, свідчила про фактичну відсутність громадянського суспільства.

Значна частина «червоних директорів», міністерських та регіональних чиновників (в тому числі з силових структур), партійної та комсомольської номенклатури, яка стала новими власниками в результаті сертифікатної приватизації, виявилася неконкурентоспроможною за ринкових умов, оскільки звикла працювати при плановій економіці директивними методами. Ринкова економіка базується на використанні економічних важелів, що значно складніше, ніж командно-адміністративний інструментарій. За таких обставин головним мотивом нових власників стало гальмування ринкових механізмів, які створюють конкурентне середовище, та підтримка монополістичних тенденцій.

Проте в Україні, на відміну від росії, панівна державна верхівка на чолі з будь-яким президентом не змогла жорстко підпорядкувати собі всі олігархічні клани. Протягом всього періоду розвитку незалежної України між олігархічними кланами відбувалася боротьба за перерозподіл сфер впливу. Така боротьба призвела до появи політичних партій, що сприяло формуванню громадянського суспільства.

Як було зазначено вище, одним із завдань початкового етапу перехідної економіки є демонополізація виробництва. Без подолання монополізму і створення конкурентного середовища неможливо забезпечити перехід від кланово-олігархічної монополістичної моделі економічного розвитку до соціально-орієнтованої економіки. Перший крок у напрямку деолігархізації було

зроблено набранням чинності 7 листопада 2021 р. Закону України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)». Цей Закон визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання надмірному впливу осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів), зміст та порядок застосування заходів впливу до цих осіб. Даний Закон спрямований на унеможливлення використання політичної влади для збільшення власних капіталів, забезпечення національної безпеки України в економічній, політичній та інформаційній сферах, захист конституційних прав та свобод громадянина, захист демократії, забезпечення державного суверенітету та уникнення випадків маніпулювання свідомістю громадян шляхом умисного спотворення інформації задля отримання доступу до ресурсів, що належать на праві власності Українському народові [11].

Макроекономічна стабільність та добробут населення обумовлюються моделлю економічного розвитку країни, тому їх слід також розглядати як соціально-економічні фактори розвитку громадянського суспільства. Зазвичай, країни зі стабільною економікою і високим рівнем добробуту населення мають розгалужену мережу інституцій громадянського суспільства. Покращення матеріального стану громадян підвищує їх довіру до влади і сприяє активізації громадянської активності.

Одним із показників добробуту населення є рівень заробітної плати. Середня заробітна плата зростає в Україні досить високими темпами. За наведеними Міністерством фінансів України даними у 2012 р. вона складала 2753 грн, а в 2024 р. – 17487 грн, тобто збільшилася у 6,4 рази [12]. Проте це показники номінальної заробітної плати, які не враховують рівень інфляції. Під впливом інфляційних процесів купівельна спроможність грошей зменшується, тому для визначення дійсного рівня добробуту необхідно використовувати показники реальної заробітної плати, які корегують номінальну заробітну плату відносно інфляції. За розглядаємий період реальна заробітна плата зросла лише на 45,6% (рис. 2). Слід звернути увагу на те, що по даним на початок року у 2022-

2025 рр. даний показник не змінювався. В умовах війни інфляція завжди і у всіх країнах стрімко зростає. Забезпечення стабільного рівня реальної заробітної плати під час повномасштабної війни є позитивним трендом, оскільки навіть на початковому етапі вторгнення росії у 2015-2017 рр. зазначений показник скорочувався відповідно до 85,4%, 74,2% і 90,2%.

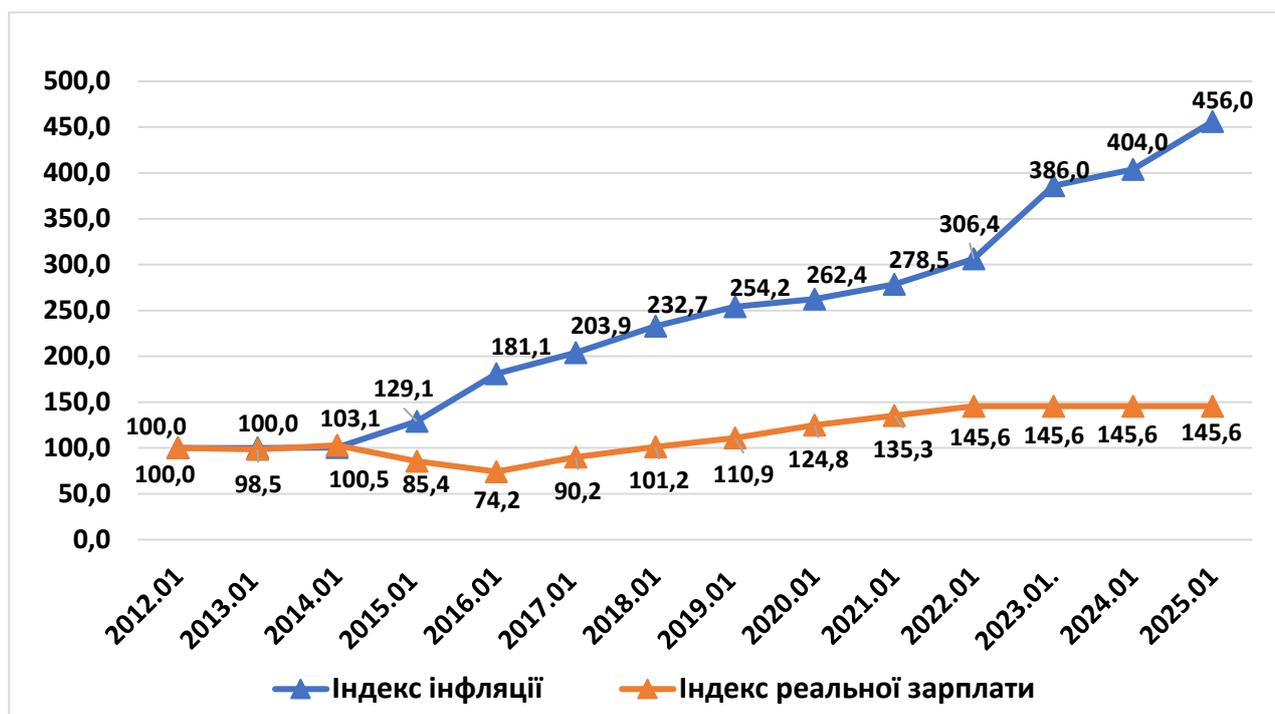

Рисунок 2 - Динаміка зміни індексів інфляції та реальної заробітної плати в Україні у 2012-2025 рр. (на початок року, відсотків)

Джерело: [13].

Втім проблемним, на нашу думку, є співвідношення мінімальної та середньої заробітної плати, а також рівень самої мінімальної заробітної плати. У грудні 2024 р. середня заробітна плата досягла 21699 грн, відповідно, її співвідношення до мінімальної заробітної плати (8000 грн) склало 36,9%. У 2025 р. мінімальна заробітна плата залишиться незмінною, а середня заробітна плата зросте до 24300 грн [14], тобто співвідношення мінімальної та середньої заробітної плати зменшиться до 32,9%. Доцільним вважається, щоб це співвідношення було близьким до 60%. По даним на кінець 2024 р. у Латвії співвідношення мінімальної та середньої заробітної плати дорівнювало 61,5%,

Литві – 46,4%, Естонії – 45,2% [розраховано за даними: 15].

Склавшийся в Україні рівень співвідношення мінімальної та середньої заробітної плати дозволяє зробити три висновки, які неоднаково впливають на рівень добробуту населення України і, відповідно, його довіру до влади і громадянську активність. Зростання середньої заробітної плати в останні роки відбувається внаслідок дії двох основних чинників: суттєвого підвищення грошових виплат військовим та високих заробітних плат працівників у приватному бізнесі, де є дефіцит кадрів певних професій. Отже, перший висновок – як держава, так і приватний сектор мають економічний потенціал для підвищення заробітної плати, що є вкрай важливим в умовах воєнного стану. Другий висновок полягає в тому, що зменшення співвідношення між мінімальною та середньою заробітної платою послаблює мотивацію до праці і буде призводити до відтоку співробітників з бюджетної сфери, де є прив'язка посадових окладів до мінімальної заробітної плати, та приватного сектору, в якому на поточний момент ще немає явної нестачі трудових ресурсів і робітники працюють за відносно невисоку заробітну плату. Якщо приватний бізнес зможе оперативно відреагувати на цю загрозу і підвищити заробітну плату таким працівникам, то для вчителів, медиків та інших зайнятих у державному секторі ситуація є значно критичнішою. І третій висновок – при незмінній мінімальній заробітній платі у 2025 р. працівники, оплата яких залежить від її рівня, стануть біднішими на величину інфляції. За даними Міністерства фінансів України рівень інфляції у 2024 р. склав 12%, а у січні 2025р. він був на 0,8% більшим, ніж у відповідному періоді минулого року [13]. Таким чином, якщо наслідки першого висновку позитивно вплинуть на довіру населення України до влади і їхню громадянську активність, то другого і третього – негативно.

Важливим фактором становлення громадянського суспільства є соціальна структура населення в контексті визначення в ній місця і ролі середнього класу. Трактуювання поняття середнього класу зазвичай пов'язують з тим, що за рівнем доходів він посідає проміжне місце між невеликою частиною багатого населення і значною частиною низькооплачуваного населення. Як правило, до середнього

класу відносять людей, які мають високий рівень освіти і кваліфікації. Ці ознаки забезпечують представникам середнього класу достатню економічну незалежність, що дозволяє їм займати у суспільстві свідому і активну громадянську позицію. Саме в цьому розумінні необхідно розглядати середній клас як соціальну основу громадянського суспільства.

Місце і роль середнього класу в найближчу перспективу буде визначатися тим, наскільки успішно буде реалізовуватися започаткована Міністерством економіки України реформа розвитку підприємництва [16]. Законодавчу основу цієї реформи складають Закон України № 4618-VI від 22 березня 2012 р. «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» та схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2024 р. № 821-р «Стратегія відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року».

Революція Гідності 2013-2014 рр. хоча і не призвела до зміни економічної моделі розвитку України, проте суттєво посилила соціалізацію пересічних громадян та правлячої верхівки. Громадянське суспільство в Україні стало кардинально іншим. Найяскравішим підтвердженням цього, на нашу думку, були подальші виборчі компанії. Обрання 5-го (2014 р.) і 6-го (2019 р.) Президентів України, вибори народних депутатів України (2014 р., 2019 р.) та місцеві вибори (2015 р., 2020 р.) вперше відбулися без принципових порушень виборчого законодавства. Якщо під час попередніх виборчих кампаній найбільш системними порушеннями було зловживання адміністративним ресурсом та підкуп виборців, то після Революції Гідності найпоширенішим порушенням стало недотримання правил передвиборчої агітації, яке не мало визначального впливу на результати голосування і не перешкоджало виборчому процесу.

Якісно новий стан громадянського суспільства показали результати виборів 6-го Президента України (2019 р.). Вперше наші громадяни обрали Президентом України людину, яка ніколи не була державним службовцем і, відповідно, створила свій майновий статок і політичну силу за рахунок виключно власних здібностей та зусиль. Цей факт наближає наше громадянське суспільство до

практики виборчих процесів у демократичних країнах.

Вкрай важливим соціально-економічним чинником подальшого розвитку громадянського суспільства в Україні є подолання корупції. Відсутність верховенства права і політичної волі у правлячій верхівки щодо боротьби з корупцією протягом багатьох років формувала в суспільстві цінності та норми поведінки, які негативно вплинули на довіру до влади та активність громадян. Безумовно, політичне майбутнє нинішнього вищого керівництва нашої держави буде визначатися в першу чергу підсумками російсько-української війни, а в другу чергу, на нашу думку, – тим, наскільки вдасться подолати корупцію.

Неабияке значення для розвитку громадянського суспільства має стан освіти. Недосконала система освіти, яка не завжди вчить людей критично мислити, відстоювати свою думку та брати участь у прийнятті рішень, стали суттєвим гальмом на початковому етапі становлення громадянського суспільства. Після набуття Україною незалежності у 1991 р. необхідно було ще понад 20 років, щоб українське суспільство під час Революції Гідності остаточно визначилося щодо переорієнтації з пострадянського простору у межах Співдружності незалежних держав на чолі з росією на євроатлантичну інтеграцію. Спрямованість на євроатлантичну інтеграцію посилює інформаційний та культурний вплив країн з розвиненою демократією на формування громадянського суспільства в Україні.

Розпочате у 2016 р. реформування системи освіти завдяки концепції Нової української школи, має охопити всі рівні освітнього процесу. Принципово важливо, що серед 10 ключових компетентностей цієї концепції міститься соціальна та громадянська компетентності. Ці компетентності передбачають усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, в сім'ї, на роботі; уміння працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів; повагу до закону, дотримання прав людини і підтримку соціо-культурного різноманіття [17, с. 12].

Формування активного, свідомого та відповідального громадянина зі стійкою громадянською позицією та готовністю до виконання громадянських

обов'язків вимагає комплексного підходу, реалізація якого передбачається Концепцією розвитку громадянської освіти в Україні. Відповідно даної Концепції під громадянською освітою розуміється освіта на основі національних та загальнолюдських цінностей, спрямована на формування та розвиток громадянських компетентностей, які надають особі можливість реалізовувати і захищати права та свободи людини і громадянина, відповідально ставитися до прав та громадянських обов'язків, дотримуватися їх, відігравати активну роль у суспільному житті з метою захисту демократії і верховенства права, а також на усвідомлення громадянами, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ [18].

Набуття чинності Виборчим кодексом 1 січня 2020 р. буде сприяти поширенню гласності і плюралізму, як невід'ємних рис громадянського суспільства, наближенню виборчого законодавства України до діючих норм виборчого права у демократичних країнах. Цим Кодексом запроваджується пропорційна виборча система із відкритими списками, які формуються політичними партіями. Голосуючи за ту чи іншу політичну партію, виборець фактично отримує вплив на формування партійного списку [19]. Восени 2020 р. ця виборча система була апробована на місцевих виборах.

Подальший розвиток громадянського суспільства у напрямі забезпечення відкритості і кращого доступу до інформації забезпечує прийняття у 2024 р. низки законодавчих актів. До цих нормативно-правових документів необхідно віднести Закони України «Про внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» щодо забезпечення прозорості місцевого самоврядування» від 22 лютого 2024 р. № 3590-ІХ, «Про внесення змін до деяких законів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування» від 9 травня 2024 р. № 3703-ІХ та «Про публічні консультації» від 20 червня 2024 р. № 3841-ІХ. Завдяки запровадженню означених законів дослідження «Барометр ОГС», яке висвітлює зміни в громадському суспільстві України за 2024 р., відзначило покращення для українських організацій громадянського суспільства у такій сфері як «Право на участь у процесі вироблення та ухвалення рішень».

[20].

Військова агресія росії проти України дала надзвичайний поштовх розвитку громадянського суспільства і піднесенню громадянської свідомості. Волонтерство стало масовим явищем в Україні. До війни основними напрямками діяльності волонтерів було надання соціальних послуг громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги, а також охорона навколишнього природного середовища. З початком бойових дій волонтери сконцентрували свою діяльність на підтримці Збройних сил України і наданні допомоги біженцям та людям, які постраждали від війни. Широкого розмаху набула благодійна діяльність на підтримку конкретних підрозділів Збройних сил України.

Висновки

В сучасних умовах розвиток громадянського суспільства в Україні відбувається під впливом таких соціально-економічних факторів, як: існуюча модель економічного розвитку; поточний стан економіки; соціальні зміни у структурі населення, місце і роль середнього класу та рівень його громадянської свідомості і активності; подолання корупції; реформування системи освіти; забезпечення відкритості і кращого доступу до інформації. Всі ці складові суттєво впливають на активність і свідомість громадян, визначають їх залученість до суспільного життя.

В умовах війни усі ресурси і зусилля влади, бізнесу та суспільства концентруються на досягненні перемоги України. Наявність потужного громадянського суспільства буде сприяти прискоренню перемоги. З огляду на зазначене, для стимулювання розвитку громадянського суспільства в Україні необхідно вживати наступних заходів:

- підвищувати рівень життя населення та зменшувати нерівність в розподілі доходів;

- зміцнювати співпрацю між владою та громадянським суспільством;
- завершити проведення реформ, спрямованих на демократизацію суспільства, верховенство права та боротьбу з корупцією;
- вдосконалювати систему освіти, спрямовуючи її на виховання свідомих та відповідальних громадян-патріотів України зі стійкою громадянською позицією та готовністю до виконання громадянських обов'язків;
- заохочувати громадську активність, волонтерство та благодійну діяльність;
- підтримувати інститути громадянського суспільства, посилювати державну фінансову допомогу громадським організаціям, особливо у сфері розвитку соціального підприємництва.

Незважаючи на наявні жорсткі виклики, обумовлені військовою агресією росії проти України, українське суспільство демонструє свою стійкість та прагнення до демократичних змін. І це надає нам впевненості, що ми зможемо побудувати вільне, демократичне та процвітаюче суспільство, де кожен громадянин має можливість реалізувати свій потенціал.

KAPITEL 7 / CHAPTER 7⁷
**SOCIO-PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF MOTIVATION TENDENCIES IN
THE PROFESSIONAL ACTIVITIES OF A TEACHER IN THE
CONDITIONS OF WAR: A COMPARATIVE ANALYSIS**

DOI: 10.30890/2709-2313.2025-37-02-003

Introduction

The study of the problem of motivation of professional pedagogical activity in psychology has long traditions. The motivational potential of a teacher in the pedagogical team, in an educational institution, is of particular importance. After all, the pedagogical team of an educational institution is a complex structural formation, has special channels of communication and interaction, communication, "perceptual distancing". It should be noted that the study of the motives of pedagogical activity is an important task for psychological science. After all, we can state that distance learning in the conditions of war in Ukraine has somewhat reduced students' interest in learning. However, it has opened up new horizons and a field of scientific research for the study of the socio-psychological features of motivation and professional self-development, self-improvement of teachers. It transforms the main moments of interaction between the personality of a teacher and the organization in which he spends a significant part of his time. And a theoretical analysis of the structure of motivation, as well as knowledge of the motives that motivate a person to work in the field of education, will allow solving many tasks related to increasing the effectiveness of pedagogical activity. We note that one of the most important components of pedagogical activity is the motivational complex, the teacher's socio-psychological attitudes in the motivational-needs sphere. In psychological sources, motivation as a mental phenomenon is interpreted differently. In one, it is a set of factors that support, guide and determine human behavior, in another as a set of motives, or an incentive that causes the activity of the organism and determines its direction. In addition, motivation is presented as a process of mental regulation of a specific activity: the

⁷*Authors: Bilozerska Svitlana Ivanivna, Mashchak Svitlana Ostapivna*

Number of characters: 40285

Author's sheets: 1,01

process of the motive's action and at the same time a mechanism that determines the emergence, direction, and methods of implementing specific forms of activity; as a general system of processes responsible for motivation and activity. Therefore, the path to effective professional activity of a teacher's personality lies through understanding his motivation. Only knowledge of what motives form the basis of pedagogical actions, which guide the teacher and encourage him to professional pedagogical activity, will allow psychologists to try to implement and develop effective systems, forms and methods of effective professionalization.

The purpose of scientific research is the theoretical justification and empirical examination of the features of the motivation of the professional activity of teachers in the educational space in the conditions of war.

The subject of the research is the motivation of the professional activity of teachers in the educational space in the conditions of war.

The motivational potential of a teacher in the educational space is a complex interaction of psychological and pedagogical tools, the reality of an educational institution, a social environment in which favorable conditions for personality development have been created.

Research hypotheses:

1. Probably, teachers with more than ten years of teaching experience, unlike novice teachers, show a higher level of motivation and integration of lifestyles in the educational space.

2. Probably, there are differences in the general structure of motivation of teachers with different years of professional activity.

3. Let's assume that the level of internal motivation decreases among professional teachers with more than twenty years of work experience.

Research methods – methods of theoretical and empirical research: analysis, systematization, modeling, survey, testing, qualitative and quantitative data analysis using mathematical statistics methods. The empirical research used: T. Ellrs' "Tree" methods of diagnosing motivation for success; work motivation (K. Zemfir modified by A. A. Rean), questionnaire of teachers' attitude to the teaching profession, methods

of diagnosing social and psychological attitudes of the individual in the motivational and need sphere, methods of mathematical and statistical data processing, correlational, comparative analysis, correlational analysis according to Pearson.

Research base. The group of respondents - 60 teachers of educational institutions of the Lviv region, in particular, persons with teaching experience of up to 10 years (30 respondents), with teaching experience of more than 10 years or more (30 respondents). The sample was made up of teachers aged 21-75 (18 men and 42 women).

For analysis, we will consider the key concepts of the study:

Educational space is a pedagogical environment of an educational institution, a social environment where favorable conditions for personality development have been created.

Motivation is an incentive, a stimulus, a system of motives that make a person work hard, achieving success.

Pedagogical activity is the interaction between a teacher and a student, managing the activities of schoolchildren in the educational process, which ensures the development of all spheres of the student's personality.

Motives of professional pedagogical activity are a dynamic process that changes at different stages of professional formation in the educational space. In the process of mastering the profession of a teacher, the role of internal motivation, which is connected with the self-affirmation of the individual in the profession, increases [11].

It was found that the studied teachers have differences in motivational tendencies regarding professional teaching activities in war conditions. Teachers with different years of teaching experience have the following: internal motivation, motives for achievement, rewards, recognition, the need for good working conditions and relationships with colleagues, and selfish orientation.

Theoretical aspects of motivation research

There are significant differences in the interpretations of the concepts of "motive", "motivation" between different directions and schools of domestic and foreign psychology. We state that the interpretation of "motive" is a significant scientific problem. First of all, a terminological dilemma has arisen among linguists: why are

"motivation" and "motive" terminologically used as synonyms. The concept of "motivation" covers a wide range of motives. These are attitudes, dispositions, motives, needs, interests, aspirations, goals, and drives. In a certain generally accepted sense, motivation is sometimes studied and characterized as a determination of behavior. The views of psychologists differ significantly. The views of psychologists differ significantly. They study various psychological categories and phenomena. In particular, L. I. Bozhovych describes intentions, ideas, ideas, feelings, experiences; H. Heckhausen - needs, drives, motivations, inclinations; moral-spiritual, political attitudes; mental processes, states and properties of the personality - M. V. Savchyn; attitudes - A. Maslow; conditions of existence - K. Vilyunas, and motivations, on which the purposefulness of actions and their features depend - V. S. Merlin [5; 7].

Often in psychological sources a one-sided interpretation of motivation is given, and the very content of the essence of "motivation" is an ambiguous position of psychologists on an important issue. What is the ratio of the energy and content sides of motivation. This is an energy source of activity that does not include the content side. Foreign researchers, and in particular, the psychoanalyst, Z. Freud presented all motivational patterns as dynamic-energy; Freer as the energy aspect of experience and reactions; Brown and Farber define motivation as an energetic, dynamic function (in contrast to learning as an associative, regulatory) [13].

Motivation as a driving force occupies a leading place in the structure of the personality, it encompasses its main structural formations: orientation, character, emotions, abilities, activity and mental processes. The qualities of character often express purely dynamic and meaningful characteristics. These are the stability of motives, switching, the possibility of willful suppression of impulsive drives, as dynamic and meaningful - discipline, a sense of responsibility, sociability [12].

Psychologists often consider a motive as an "intellectual" product of brain activity, as reasoning. A foreign researcher in his profound work "Motivation and Activity" states: "a motive is a construct of thinking, that is, a theoretical construction, and not a really existing psychological phenomenon." He believes that in reality there are no motives, they cannot be directly observed and therefore they cannot be presented

as facts of reality [15]. Domestic psychologists believe that it is impossible to combine needs and motives in the structure of motivation. Then they deprive the terminology of “motive” of independent content.

So, we consider a motive as an internal incentive of a person to various types of activity (activity, communication, behavior), associated with the satisfaction of a certain need. Based on the judgments of psychologists regarding the consideration of “motivation”, we share the approach that the motivational sphere is a set of stable motives that have a certain hierarchy and express the orientation of the individual. The generally known explanations of the essence of a motive among psychologists differ in meaning and terminology. But despite this, a motive is one specific and specific psychological phenomenon, but different in different approaches.

Motivational trends depend on what motives, incentives are the basis for the implementation of professional pedagogical activity by teachers in the educational space and environment of the educational institution.

Psychological studies and literature reviews widely present the conditions for the formation of motives for professional competence in pedagogical activity. The professional competence of a teacher itself is formed by interconnected structural components - pedagogical, psychological, general, integral, motivational, methodological, communicative. This list can be continued, but we note that the conditions for the formation of motives for professional competence of a teacher act in unity and determine the formation of all components. This contributes to the development of professionally important and personal qualities of both future teachers, novice teachers and teachers with significant pedagogical potential and experience in pedagogical activity. Pedagogical activity is a special type of social activity, which is aimed at transferring socio-cultural, theoretical and practical experience, cultural values to new generations, and provides conditions for their personal development. Pedagogical activity is a creative process, as a result of which a new creative achievement arises, which is not contained in the initial conditions of the "educational task". In view of this, not all teachers have the skills of reflection, are able to work in a pedagogical team, take into account the educational needs of students, and their

motivational tendencies are very often not related to the purpose of pedagogical activity - teaching, upbringing, education and development of younger generations. Very often, young specialists refuse to work in an educational institution due to low salaries, high demands from management and emotional tension in communicating with students, parents, and management.

In the study, we demonstrate the socio-psychological aspects of motivational trends in the educational activities of teachers during the war in Ukraine. We will present the results of the project "Education". We note that today the share of young teachers under the age of 25 has decreased (there are only five percent of them), and teachers over the age of fifty with twenty-thirty years of professional teaching experience in Ukraine have tripled. The average age of teachers is forty-six years. The low level of wages and high moral requirements are "anti-motivators" at the beginning of the professional path and the main reason for not working as a teacher.

Young specialists identified the main problems of the teaching profession - low wages and emotional overload (experienced by 75% of teaching staff). The situation can be changed by raising the level of both material and cognitive-emotional components. Schoolchildren perceive positively those teachers who do not have a very big difference in age and speak with them in the language "tik tok" and other social networks, they follow new trends in the social life of the world.

Another global problem is the low level of mental health of teachers. The military actions in Ukraine deepened this aspect of teacher professionalization. Educational activities take place to the sound of sirens, explosions, in bomb shelters. Online communication with students in war time conditions somewhat reduced teachers' motivation for professional pedagogical activity. The motivation of students is also at a low level.

The main content of the teaching profession is communication and relationships with childrens, parents and social communication.

The teacher's task is to understand children as deeply as possible, to meet their educational needs, and to promote personality development. Personal relationships in the pedagogical process and the teacher's morality are important. The leading role in

the productivity of pedagogical activity is played by the level and structure of motivation. However, not all parameters of pedagogical activity strictly depend on the manifestation of the teacher's motivation level. Psychologists believe that there is no significant connection between the teacher's motivation and the adequacy of his ideas about the student's personality.

The second point is the low motivation of young people to work as teachers. The main one is personal motivation. A significant part of students works (as waiters, cashiers). There is little time left for studying. We believe that the basis of effective learning is the personal motivation of students and teachers. In the conditions of war, there is a discrepancy between the cognitive motivation necessary for the educational process and really significant personal motives, in particular the satisfaction of material needs, preservation of life, mental and physical health.

It should be noted that studying the motives of pedagogical activity is an important task for psychological science. After all, we can state that online distance learning in the conditions of the war in Ukraine reduced the interest of students in learning.

However, it opened new horizons and a field of scientific research for the study of socio-psychological features of motivation and professional self-development, self-improvement of teachers.

Motivational trends of educators

A theoretical analysis of the structure of motivation, as well as knowledge of the motives that motivate a person to work in the education system, will allow solving many problems related to increasing the effectiveness of pedagogical activity. We identified the motives of the professional activity of teachers of the Lviv region. Ukrainian teachers are stressful, but they love their pupils. This is the moral aspect of the problem. We explored the motives of teachers' professional activity. There were two groups of teachers. The **first** group is teachers who have worked at the school for up to ten years. The **second** group is teachers who have been working at the school for more than twenty years.

We studied three groups of motives for pedagogical activity. Motives of pedagogical activity are the next: motives of responsibility; motives of interest and

passion for the subject; motives of communication.

Having analyzed the results obtained using these methods, we can state that *there are 3 groups of teachers* with different levels of motivation and different manifestations of orientation:

Group 1 is highly motivated teachers who have clearly and harmoniously, proportionally presented orientations. They love children, the subject and communication with them. There are 75 % of them.

Group 2 – are the teachers with a low level of motivation. In them, motivational tendencies are presented inharmoniously, they have a low level of their manifestation. They love children, the subject and are afraid of communicating with them. There are 20 % of them.

Group 3 are teachers with disharmonious tendencies in the manifestation of orientations. In them, they are also disharmonious and disproportionately expressed. Some orientations have an excessively bright line, are strong, and some are completely absent. It is difficult for teachers of this group to implement pedagogical tasks. There are 5 % of them.

Results of the comparative analysis

According to the results of the comparative analysis, there are significant differences that exist in the pedagogical experience of the professional activity of teachers with a teaching experience of up to ten years and more than ten to twenty years. We also found differences in the severity of orientations.

It was found that the studied teachers have differences in motivational tendencies regarding professional teaching activities in war conditions. Teachers with different years of teaching experience have the following orientation: internal motivation, motives for achievement, rewards, recognition, the need for good working conditions and relationships with colleagues and selfish. Broad social, personal, pragmatic, strong, short-term and remote motives prevail in the structure of the teacher's professional activity.

The motivational tendencies of a teacher have a dynamic manifestation, their vector changes at different stages of professional formation in the educational space,

in particular, the role of internal motivation, as a teacher's self-affirmation in the profession, is growing. Dominant motivation is an individual process that is closely related to the conditions of the organization of pedagogical activity in the educational space.

In particular, teachers with up to ten years of experience and novice teachers have a low orientation and orientation to selfishness and material needs than teachers with a long teaching experience. Teachers with more than ten years of teaching experience are money-oriented and selfish. In the conditions of the war, this can explain their selfish orientation a little. Long-term experience in teaching activities, online learning in covid and mixed learning, stressful and traumatic living conditions have completely exhausted them.

Teachers, why are at the start of their career have wider social contacts, volunteer, donate, so they are less exhausted by the existing social situation. They adapt more quickly and are open to changes and professionalization (certification, computerization, communication in social networks).

The motivational potential of a teacher in the educational space is a complex interaction of psychological and pedagogical tools, the reality of an educational institution, a social environment in which favorable conditions for personality development have been created. The structure of a teacher's professional activity is dominated by broad social, personal, pragmatic, strong and moderate, short-term and long-term motives. The motivational tendencies of the teacher have dynamic manifestations, their vector changes at different stages of professional formation in the educational space, in particular, the role of internal motivation, as self-affirmation of the teacher in the profession, is growing. Dominant motivation is an individual process that is closely correlated with the conditions of the organization of pedagogical activity in the educational space and environment.

The study of the problem of motivation of professional pedagogical activity in psychology has a long tradition. The motivational potential of the teacher in the teaching staff, educational institution acquires special importance. After all, the teaching staff of an educational institution is a complex structural entity, it has special

channels of communication and interaction, communication, perceptual distancing.

The structure of a teacher's professional activity is dominated by broad social, personal, pragmatic, strong and moderate, short-term and long-term motives. The motivational tendencies of the teacher have dynamic manifestations, their vector changes at different stages of professional formation in the educational space, in particular, the role of internal motivation, as self-affirmation of the teacher in the profession, is growing. Dominant motivation is an individual process that is closely correlated with the conditions of the organization of pedagogical activity in the educational space and environment.

Analysis of empirical research results

The application of the "Tree" projective method demonstrates the general picture of motivation for professional activity, and the teachers themselves were able to realize the dominant and relevant motives of pedagogical activity. We can state that 12% of teachers demonstrate the motives of pragmatism, satisfaction, material well-being; 15% are motivated to learn and update, strive for self-improvement; 35% of teachers have a need to surround themselves with beauty in all its manifestations, that is, the aesthetic motive dominates; 16% expressed the need for emotional closeness, building friendly relationships with students, parents, in the teaching staff, i.e., the dominant motive is communication; 10% of teachers have a motive for self-affirmation, the need for approval, recognition, high social status; 12% have motives for self-improvement, they are aware of their needs, have a formed system of moral values, and strive to meet the standard of the "ideal teacher".

In the group of teachers with more than twenty years of teaching experience, we did not notice significant differences in motivation compared to novice teachers. However, the dominant motives of teachers who have been working in schools for more than thirty years are self-improvement, the desire to meet the "professional teacher" standard (76% of respondents), and 24% of teachers have the motives of pragmatism, satisfaction, and material well-being.

In the pedagogical activity of teachers with different experience, there are significant differences in the orientation and expression of certain motives of

professional activity. In particular, this is the dominance of internal motivation, motives for achievement, reward, recognition, realization of the need for professional communication and close relationships in the pedagogical team. Proper working conditions for the implementation of professional pedagogical activities are important for overcoming egoistic orientations.

Beginning teachers with up to ten years of teaching experience are focused on their personal and societal significance for the social environment. At a high level, they are dominated by motives of achievement, self-improvement, professional interest, they are oriented towards finding something new in the profession. Therefore, they have a prevailing motive to surpass other teachers in professional pedagogical activities.

Teachers with more than 10 years of teaching experience have the following motivational tendencies: material stimulation, finding like-minded people in solving professional tasks and its approval, prestige of the profession, support of professional image, opportunity to build career growth. They professionally and masterfully perform professional tasks, guided by the motive of social necessity for education, training and development of students.

Motives of pedagogical activity:

1. motives of duty;
2. motives of interest and enthusiasm for the taught subject;
3. motives of communication.

Having analyzed the results obtained using these methods, we can state that there are three groups of teachers with different levels of motivation and different manifestations of orientation: Group 1 is highly motivated teachers who have clearly and harmoniously, proportionally presented orientations. Group 2 are teachers with a low level of motivation. In them, motivational tendencies are presented inharmoniously, they have a low level of their manifestation. Group 3 are teachers with disharmonious tendencies in the manifestation of orientations. In them, they are also disharmonious and disproportionately expressed. Some orientations have an excessively bright line, are strong, and some are completely absent. It is difficult for

teachers of this group to implement pedagogical tasks.

According to the results of the comparative analysis, there are significant differences that exist in the pedagogical experience of the professional activity of teachers with a teaching experience of up to ten years and more than ten to twenty years. We also found differences in the severity of orientations.

And in particular, teachers with up to ten years of experience and novice teachers have a low orientation and focus on selfishness, material values (worse) compared to teachers with long experience in teaching.

Teachers with more than ten years of teaching experience are money-oriented and selfish. Now we live in a war and this can explain their selfish orientation a little. Long-term experience in teaching activities, online learning in covid and mixed learning, stressful and traumatic living conditions have completely exhausted them.

Beginning teachers have wider social contacts, volunteer, donate, so they are less exhausted by the existing social situation. They adapt more quickly and are open to changes and professionalization (certification, computerization, communication in social networks).

The results of the questionnaire "Teachers' Attitudes to Pedagogical Activities": 20% of people demonstrate professional and practical value motives; the emotional and communicative motive - 60% of the studied teachers, and the motive of self-determination in 15%. Thus, we discovered the peculiarities of how teachers themselves relate to pedagogical activities and the direction of motivational trends. We presented the results of the survey of teachers with more than ten years of teaching experience in Fig. 1.

Comparative analysis of the motivation of pedagogical activity.

Work motivation (K. Zemfir's methodology modified by A. Rean) was used by us to study the motives of pedagogical activity. Since these motives have different orientations for the studied teachers - narrow, personal, the prestige of the teaching profession, material, or broad, social - benefit for the development of the nation, Ukrainian society and humanity in general.

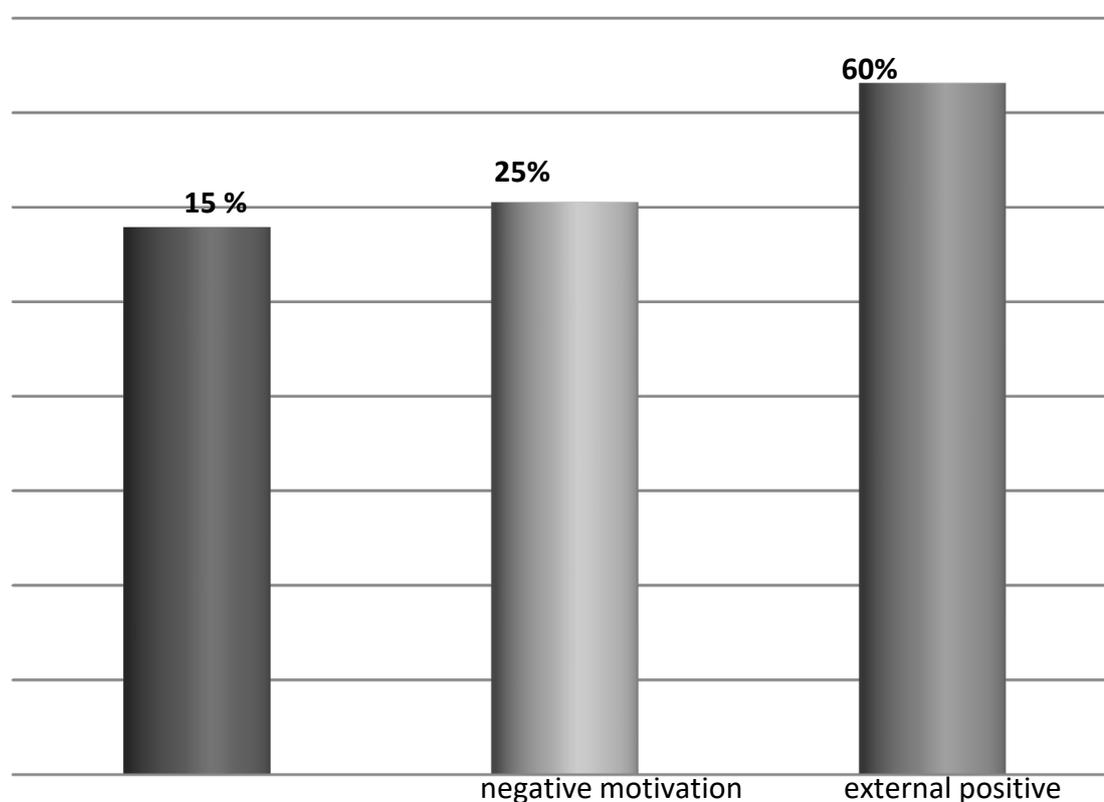

Fig. 1. Average indicators of various types of motivation of pedagogical activities of teachers with more than 10 years of experience.

The results of the study of the motivation of professional activity among teachers with up to ten years of work experience according to the method of K. Zemfir in the modification of A. Rean. We found that 42% of the studied teachers with less than ten years of teaching experience demonstrate internal motivation for professional activity. They get moral satisfaction from the profession, there are motives of social, public and personal significance regarding the activity.

32% of teachers with less than 10 years of professional experience are dominated by external positive motivation. The studied teachers are encouraged and motivated to work by both material incentives and the possibility of professional growth in teaching activities, as well as approval and recognition, self-affirmation in the social

environment (colleagues, directorates, methodologists, parents, friends).

Negative external motivation is characteristic of twenty-six percent of teachers. They work because pedagogical activity is the material basis for a normal life. They believe that it is necessary to work, it allows to satisfy material needs. It is necessary to comply with the requirements for the activity, otherwise they can be fired. It spells ruin for them, they will lose their source of income. The credo of their activity is "that's how it should be".

According to the results of the conversation with the teachers, we found that the motivation of the professional activity of the teachers under study is closely correlated with the safety of the educational environment, the level of discipline in the class of schoolchildren. It is most difficult to carry out pedagogical activities with students of teenage age. This is noted by 70% of teachers. The motivation of teachers is high in those classes where students are educated and disciplined. This motivates teachers to high achievements in their profession, the use of innovative approaches, new teaching methods, close communication with students not only within the walls of the school, but also in social networks. 17% of teachers appreciate the discipline of students, the ability to organize themselves in class before completing educational tasks, and 13% believe that students who are oriented towards acquiring knowledge demonstrate high success and a desire to learn. This is a strong motivator for teachers and prompts them to intellectually search and choose methodological tools that will further develop students' cognitive interest. Teachers also note that an important driver of successful professional activity is the teacher himself is aware of personal motives in the teaching profession, knows how to adequately assess his capabilities (adequacy of self-assessment), can make corrections regarding educational material in accordance with the age and psychological characteristics of students.

According to the results of the conducted empirical research, we can see the trend and dynamics of changes in the motivational field of teachers with different years of professionalization. The motivational sphere of teachers is a dynamic process, and the very motives of pedagogical activity are transformed and changed with positive or negative dynamics.

At the stage of adaptation to professional activity, beginning teachers have high motives and achievements, self-improvement, which is stimulated by the internal motivation of pedagogical activity. At the stage of pedagogical mastery, we observe the reverse process. The experience of teaching activity increases with seniority, but the years of performing professional duties within the walls of an educational institution somewhat lower internal motivation, and the effects of external motivation are somewhat higher

Teachers lose interest in teaching activities over the years, the orientation and desire for achievement decreases, and demands for recognition, reward, communication in the professional and family circle are high and dominant.

So, *the first hypothesis* that teachers with more than ten years of teaching experience, unlike novice teachers, show a higher level of motivation and integration of lifestyles in the educational space was partially confirmed.

The *second hypothesis*, that there are probably differences in the general structure of motivation of teachers with different years of professional activity, was fully confirmed.

The *third hypothesis*, that the level of internal motivation decreases among professional teachers with more than twenty years of work experience, was fully confirmed.

We can formulate *recommendations* to increase motivation and effectiveness of teaching activities. First of all, in the first place, in order to increase the motivation of achievements and internal motivation of teachers, it is necessary to properly materially stimulate achievements in professional pedagogical activity.

Secondly, to stimulate the cognitive and intellectual search of teachers in the application of innovations in the profession, and for psychologists to conduct timely corrective work to prevent emotional and professional burnout in the performance of professional duties. This will allow the teacher to professionally implement the tasks of pedagogical activity in the educational space.

Conclusions

The professional activity of a teacher in the educational space is a special type of pedagogical activity aimed at imparting socio-historical and cultural experience to students, creating conditions for their personal development. The content of the teacher's activities in the educational space - the teaching staff, the educational institution, the social environment - is the development, training, education of schoolchildren.

The structure of a teacher's professional activity is dominated by broad social, personal, pragmatic, strong and moderate, short-term and long-term motives. The motivational tendencies of the teacher have dynamic manifestations, their vector changes at different stages of professional formation in the educational space, the role of internal motivation is growing, as self-affirmation of the teacher in the profession. Dominant motivation is an individual process that is closely correlated with the conditions of the organization of pedagogical activity in the educational space and environment.

In the pedagogical activity of teachers with different experience, there are significant differences in the orientation and expression of certain motives of professional activity. This is the dominance of internal motivation, motives for achievement, reward, recognition, realization of the need for professional communication and close relationships in the teaching team. Proper working conditions for the implementation of professional pedagogical activities are important for overcoming egoistic orientations.

Beginner teachers with up to ten years of teaching experience are focused on the personal and social significance of their activities for the social environment. At a high level, they are dominated by motives of achievement, self-improvement, and professional interest, and they are oriented towards finding something new in the profession. Therefore, they have a prevailing motive to surpass other teachers in professional teaching activities. Teachers with more than ten years of teaching experience have the following motivational tendencies: material stimulation, finding like-minded people in solving professional tasks and its approval, prestige of the

profession, support of professional image, opportunity to build career growth. They professionally and masterfully perform professional tasks, guided by the motive of social necessity for education, training and development of students.

Therefore, the motivational trends of the professional activity of teachers in the educational space should be in the field of scientific research of a psychologist. The success of the educational and educational activity of students and the formation of professional motives among beginning teachers depends on the well-established interaction of the school management, the psychologist and the teaching staff.

So, *the first hypothesis* that teachers with more than ten years of teaching experience, unlike novice teachers, show a higher level of motivation and integration of lifestyles in the educational space was partially confirmed.

The *second hypothesis*, that there are probably differences in the general structure of motivation of teachers with different years of professional activity, was fully confirmed.

The *third hypothesis*, that the level of internal motivation decreases among professional teachers with more than twenty years of work experience, was fully confirmed.

We can formulate *recommendations* to increase motivation and effectiveness of teaching activities. First of all, in the first place, in order to increase the motivation of achievements and internal motivation of teachers, it is necessary to properly materially stimulate achievements in professional pedagogical activity.

Secondly, to stimulate the cognitive and intellectual search of teachers in the application of innovations in the profession, and for psychologists to conduct timely corrective work to prevent emotional and professional burnout in the performance of professional duties space. This will allow the teacher to professionally implement the tasks of pedagogical activity in the educational

KAPITEL 8 / CHAPTER 8⁸
ON A LADDER OF MODELLING THE CHARACTER OF THE
NARRATOR: MULTIMODAL PERSPECTIVE

DOI: 10.30890/2709-2313.2025-37-02-020

Introduction

What is an image? How to create and interpret it? What are the principles of image creating and interpreting? These are the questions that are rather topical and controversial in contemporary linguistic investigations. In this paper we suggest some ways and techniques for character's image interpretation and modelling.

Our choice of modern Amerindian prose as the material for the linguistic and literary investigation is due to the pleiades of Native American Renaissance novelists – Louise Erdrich (Ojibwa), Linda Hogan (Chicksaw), Navarre Scott Momaday (Kiowa), Leslie Marmon Silko (Laguna Pueblo), Gerald Vizenor (Ojibwa), and James Welch (Blackfoot) – promote the idea of ethnocultural renaissance (Lincoln, 1985). They stand for highlighting such concepts as balance, harmony, and cyclicity of life stream, sacredness (Garrett, 1998).

The objective of the paper is in finding the ways how to model the image of the narrator, who belongs to Amerindian culture and highlights the ethnocultural values through the narratives. Construing or modelling the image means creating him in our imagination. The result of that job depends on the methods of investigation, its tasks, and linguistic interpretation of those verbal means which the author uses to create the image, to express his uniqueness and originality, or just the other way round to highlight his/her typical for special period of time traces. Modelling the image of the narrator is based on the theory of perceptions (Berkely, 2008; Gibson, 1966) (figure 1):

⁸*Authors: Volkova Svitlana, Kulish Liana*

Number of characters: 47499

Author's sheets: 1,19

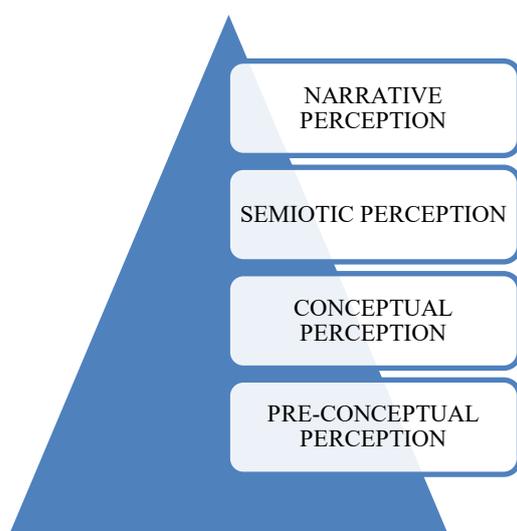

Figure 1. A ladder of modelling the character in the theory of perceptions

From the given above pyramid it follows that the modelling of the image involves 4 main stages (there can be even more than 4 of them) from its creating by the author and construing by the reader/interpreter. Grounding on the theory of perceptions (in psychology) (Berkely, 2008; Gibson, 1966) we state that interpreter percepts the objects of reality or images of possible (literary) world in some ways: pre-conceptual perception (archetypal nature of the narrator and his cultural background), conceptual perception (semantics of the narrator's character, his denotative and connotative, contextual, intertextual meanings etc.), semiotic perception (perception of the image as a sign in the trichotomy: icon – index – symbol), narrative perception (metaleptic perception of the character: in the focus of the world of the representation/telling and the world of the represented/told).

Pre-conceptual perception goes first of all to the theory of Carl Jung's archetypes (Jung, 1960). According to the Swiss psychiatrist Carl Jung archetypes are the models of people, behaviors, or personalities. Archetypes are inborn tendencies that play a role in influencing human behavior. Jung states that the human psyche is composed of three components: the ego, the personal unconscious, and the collective unconscious. According to Jung, the ego represents the conscious mind while the personal unconscious contains memories including those that have been suppressed. The collective unconscious is a unique component in that Jung believes that this part of the

psyche served as a form of psychological inheritance. It contains all of the knowledge and experiences we share as a species.

In Jungian Psychologies (Jung, 2014), the archetypes represent universal patterns and images that are part of the collective unconscious. Jung believes that we inherit these archetypes much the way we inherit instinctive patterns of behavior. Jung explains in his book *The Structure of the Psyche* "(Jung, 1960) that all the most powerful ideas in history go back to archetypes:

This is particularly true of religious ideas, but the central concepts of science, philosophy, and ethics are no exception to this rule. In their present form, they are variants of archetypal ideas created by consciously applying and adapting these ideas to reality. For it is the function of consciousness, not only to recognize and assimilate the external world through the gateway of the senses but to translate into visible reality the world within us.

Jung rejects the concept of tabula rasa or the notion that the human mind is a blank slate at birth to be written on solely by experience. He believes that the human mind retains fundamental, unconscious, biological aspects of our ancestors. These 'primordial images,' as he initially dubs them, serve as a basic foundation of how to be human.

He insists that each archetype plays a role in personality, and that most people are dominated by one specific archetype. The actual way in which an archetype is expressed or realized depends upon a number of factors including an individual's cultural influences and unique personal experiences. Jung identifies four major archetypes, but also believes that there is no limit to the number that may exist. Many different archetypes may overlap or combine at any given time. So, Jung describes the following main types:

- The father: Authority figure; stern; powerful.
- The mother: Nurturing; comforting.
- The child: Longing for innocence; rebirth; salvation.
- The wise old man: Guidance; knowledge; wisdom.
- The hero: Champion; defender; rescuer.

- The maiden: Innocence; desire; purity.
- The trickster: Deceiver; liar; trouble-maker.

Following the Jung's theory and grounding on our archetypal interpretation of fragments from Amerindian literary texts we found out the following archetypes and their verbal representation in the text: Medice (wisdom, knowledge, treatment), the Circle (cycling of life, balance and harmony), and the Great Spirit (Eagle, God, power). Their archetypal nature goes back to the religious and mythological understanding by Amerindians the sacredness of the Creator/Creators, Great Spirits of the Upper and Lower Worlds, the totemic animals, plants and other objects of the reality. This knowledge is embodied in the heroes, human-being and unhuman-being characters of the pieces of literary art.

Conceptual perception of image creation – as well as text creation – involves considering all the structurally determined and semantically fixed parameters of lexemes which take part in the image formation directly or indirectly. A notable example here is attempts at text analysis based on the properties of so called key words. Anna Wierzbicka (2005), researching the deep relations between key words and cultural environment, states that the purpose of her analysis is not to 'But the question is not how to prove whether or not a particular word is one of the culture's key words, but rather to be able to say something significant and revealing about that culture by undertaking an in-depth study of some of them. If our choice of words to focus on is not 'inspired' we will simply not be able to demonstrate anything instead'. Obviously, the researcher's goal is to establish the specific cultural components of word meaning which would extend our knowledge of the semantic structure of a word.

Semiotic perception of the character as a sign in the trichotomy icon – index – symbol makes it possible to classify the three kinds of relationships a sign can have with its referent. Iconic relations are based on similarity and resemblance. Indexical relations are connected through physical or environmental contact. Symbolic relations are stipulated or agreed upon but otherwise arbitrary.

An indexical relation is one in which the sign has some sort of environmental contact or contiguity with the referent. Smoke as a sign of fire, a windsock as a sign of

the strength and direction of the wind, pointing with your “index finger” to the door are all examples of indexes. The key to understanding the index is to realize that it is a marker – it is tied by its physical proximity or environmental influence to that which it stands for. In sentences like, “They are on that table” or “Go there and take it” that and there are indexical markers. Some colors are also indexical markers of prediction or warning as it with yellow color, and prohibition with red color, and allowance is marked with red color. Indexes often require attention to their context in order to function as it is with ‘PUSH’ and ‘PULL’.

Symbolic relations are simply based on consensual agreement that “this” will stand for “that”. Symbols are often the result of an explicit code, linguistic or otherwise, and always the result of either habitual or repetitive cultural practice (Skaggs, 2017). Symbols make culturally agreed-upon connections between the sign and its referent. Virtually all words in a language are symbolic (the exception being onomatopoeic words – they are iconic). In a symbolic relation, there is neither a resemblance nor physical/environmental connection, but simply an agreed-upon relation. It’s like when writer’s name is printed on the cover of the book. This printed name functions symbolically: the letters do not look like the writer. Typography works through consensual agreement – for readers these glyphs stand for certain speech sounds, and those speech sounds (symbolic ones) stand for the writer.

All symbols require such repetitive experience or explicit education of the recipient in order to be understood. But as Steven Skaggs mentions in his book “Fire sings. A semiotic theory for graphic design” (Skaggs, 2017):

The central point is this: in practice, a single visent often serves all three signs/referent relations – icon, index, and symbol. What changes is the situation: the framing of the semiotic moment, its context, and the person who is receiving the message. So rather than proclaim “this is a symbol”, it is often better practice to use the adverbial form: in the situation before us, something is iconic of this, indexic of that, symbolic of such and such (Skaggs, 2017, p. 60).

Narrative perception of the narrator’s image goes to its narrative metalepsis which is realized in the focus of the world of the representation/telling and the world of the

represented/told (Hanebeck, 2017). As such, extratextual (or extrarepresentational), exegetic or diegetic signs, characters are distinguished by the contexts in which they appear. After Julian Hanebeck (2017) we understand metalepsis as the transgression between the domain of the signifier (the world of the representation/telling) and the domain of the signified (the world of the representation/told). Projecting such understanding on the types of the narrators one may suggest the metaleptic tree. It is grounded on a summary of Nelle's (1997), Fludernik's (2003), Klimek's (2011), Ryan's (2006) and Hanebeck's (2017) typologies, yet it also introduces new facet offering such dimension as ethnocultural (as a category that subsumes ethnomarked figurative means, ethnocultural metaphor or metonymy, or something like that, and ethnocultural-based events) and reversive metalepsis (in reverse perspective focus, when the boundary between that is told now and was told before is so vivid that the meaning of one character is projected and explained through the other's). The deviation into types, as Hanebeck notes, structures and systematizes the metaleptic potential of narrative – a potential which has to be realized in the event of understanding metalepsis (Hanebeck, 2017, 84). Similarly, Fludernik lucidly comments on the problematic nature of a binary logic that supports the distinction:

The distinction between 'real' and 'metaphorical' metalepsis, between an actual crossing of ontological boundaries and a merely imaginative transcendence of narrative levels, is a fine one. The critical impasse that is here seen to rear its head is additionally aggravated by the insight that the ontology of narratological levels exists only in the mind of readers and critics (2003, p. 396).

Fludernik states that the transgression of diegetic levels consists in the fact "that the projected simultaneity metaphorically moves the narrator into the realm of the fictional world" (Fludernik 2003, p. 387). One can consume that it is the narrator who exclusively acknowledges (the creation of) this "projected simultaneity" of worlds that are logically and temporally distinct in conventional storytelling. We consider the narrator as the substance who is a third element in different diegetic levels. It is he, the narrator, who tells the story, who takes part in the story, who characterizes the story and who is the channel of storytelling itself. We aim at modelling his character and

interpreting his personality.

Methodology

The paper suggests integrative facet of interpreting the image of the narrator and taking into account his ethnocultural personality the paper studies the means of its verbal realization in contemporary prosaic Amerindian texts. Such integration of methods is in applying the methods of culturological, conceptual and semiotic, narrative, stylistic analyses and multimodal approach.

Culturological analysis aims at studying the basis of Amerindian mythology, their world understanding and world perception, cultural values and archetypes, which are rooted in the conscious of the ethnos and realized in the texts by means of lexical and stylistic devices. Studying the concept of narrator itself and revealing the ethnocultural concepts which are actualized in the speech of the narrator to make the ethnocultural canvas of the text was possible by applying the conceptual and semiotic analysis. The knowledge about the narrator as an ethnocultural sign was summed up by means of using the method of semantic, syntactic and stylistic analysis. Narrative analysis helps to define the narrative tools which the narrator uses in his speech to make his storytelling interesting, amusing and timeless. Thus, narrative structure, narrative techniques and narration itself are in the focus of the given research. Narrative analysis is grounded on the theories suggested by Wolf Schmid (2010), John Pier (2014), Michael Toolan (2014), Svitlana Volkova (2018). Multimodal approach is the most effective when it is needed to explain the narrative technique used by the narrator. In the given research it is the technique of sketching which is useful in producing the narrative called storytelling.

Results

Following jung's archetypes

In storytelling, an archetype is a character who represents a specific set of universal, recognizable behaviors. Carl Jung, one of the forefathers of psychoanalysis, suggested that they are part of the human collective unconscious. He believed that these recurring figures are part of the mythmaking fabric that is common to all humans.

If we are to believe Jung and Joseph Campbell's theory of the Hero's Journey

(2008), stories and myths are an intrinsic part of human development and evolution. They are a teaching tool, a way to warn each other of dangers and the simplest method of examining human behavior and better understanding one another. Like the terms used in Campbell's *The Hero of a Thousand Faces* (2008), Jung's archetypes sound somewhat biblical (animus, wise old man, devil, et al), which can make it hard to apply them to contemporary stories. Later in this article, we'll feature some of our favorite archetypes, giving them names more suitable for a wider range of storytelling. Every character archetype has a unique set of strengths, flaws, and desires which drive their stories. Some of these archetypes are seemingly gender-specific, which is perhaps a result of gender roles that span back millennia.

If take, for instance, the *Warrior* who is the man with a plan. Armed with a particular set of skills and the sheer force of their will, the hero will conquer the enemy and carry the day. This incredibly competent character will usually suffer a crisis of confidence at their lowest ebb – which they must overcome if they are to rise once more. Or, another one, such as the *Creator* who is a character, for whom nothing is more important than the need to make something. In many stories, a creator will be an artist of some sort – willing to sacrifice their own well-being and relationships in the pursuit of this greater abstract goal. Because of their single-minded vision, *creators* often pay the greatest personal price. And, at last one may take the *Mentor*. The protagonist might encounter some sort of mentor character, who will prepare them for the trials ahead. Sometimes this mentor is a parent. Other times, it might be a wizard or a suburban Karate teacher. Whatever form they take, they are there to guide our hero through the unknown. The original purpose of this archetype was probably to convince younger generations of people to listen to their older, frailer tribe-mates.

One may interpret the images of Amerindian storytellers or narrators, their personality, turning to the archetypes which are their preconception base. These are the archetypes of Great Spirit, Medice and Full Circle which find their verbalization in the narrator's speech directly or metaphorically by means of different lexical units (table 1):

Table 1. The archetypes, their meaning and verbalization in the prosaic texts

ARCHETYPE	ARCHETYPAL MEANING	VERBALIZATION
GREAT SPIRIT	Somebody who creates everything on the Earth, influences its development and regulates any changes.	<p>“We were told by the Creator, this is your land. Keep it for me until I come back”;</p> <p>“We are travelling toward the end of land, to a place called Ria de Celestrum, Estuary of Heaven” (Linda Hogan, <i>Dwellings</i>, p. 77);</p> <p>“Honor father sky and mother earth” (Linda Hogan, <i>Mean Spirit</i>, p.361);</p> <p>“Sometimes I think that is the way to go. That old man made sense to me. I remember him always when I go out on cold nights and stand on the ice and listen to the wolves” (Louise Erdrich, <i>The Painted Drum</i>, p.121).</p>
MEDICE	Harmony and balance in the world of nature and a man, as well as in the relationship between nature and a man	<p>“Honor father sky and mother earth. Look after everything. Life resides in all things, even the motionless stones. Take care of the insects for they have their place, and the plants and trees for they feed the people. Everything on earth, every creature and plant wants to live without pain, so do them no harm. Treat all people in creation with respect, all is sacred, especially the bats” (Linda Hogan, <i>Mean Spirit</i>, p.361).</p>
FULL CIRCLE	The way of right relationship, four sacred directions, the power of relation	<p>It takes a lifetime to see things clearly, a true picture of our road; we are trapped in scene after scene; to find my way through our daily quarrels, surprises, and small events here on this road (Louise Erdrich, <i>The Panited Drum</i>, p. 4-5);</p> <p>“Live gently with the land. We are one with the land. We are part of everything in our world, part of the roundness and cycles of life. The world does not belong to us. We belong to the world. And all life is sacred” (Linda Hogan, <i>Mean Spirit</i>, p. 361-362).</p>

Conceptual and semiotic perception

The concept of narrator and his representation in modern Amerindian literary texts. Concepts are always in the focus of linguistic study. Nowadays Ukrainian linguists turn their focus of investigation to such aspects as methodology of concepts' reconstruction in linguocognitive and linguoculturological facets, contrasting and comparing the ethnoconcepts' actualization in different languages, concepts in different types of discourses and narratives, concepts in author's picture of the world (*Concepts and Contrasts*, 2017). And it is not the whole list of present-day key interests within the study.

The scientific discussions devoted to sharing the knowledge about different types of concepts (social, cultural, ethnocultural, etc.) sometimes provoke conducting the conferences focusing on the concept in multimodal facet. So, for instance, 2018 Conference of American Semiotic Society “**Signs of Resilience in a Complex World**” (October 2018, KY, USA) was devoted to the sustainability and thriving of our culture, environment, society, and politics. The concept of RESILIENCE was analyzed much more than a fashionable buzz-word. Following the idea that originally developed as an ecological concept *resilience* is congruent with the maintenance of semioethical responsibilities. One of the main points of discussion at the conference was the resilience of semiotic consciousness and the important contributions of semioticians to the understanding and renewal of the lifeworld. So, nowadays we need to develop semiotic habits that allow us to learn how to navigate through the transmodern world creatively.

Narrator in Amerindian prosaic texts is the character who is treated as a sign of the ethnoculture and at the same time the narrative tool that transfers the ethnocultural values in his storytelling, and it is his speech that becomes the sphere of verbalization and actualization of the ethnocultural concepts (table 2):

Table 2. Ethnocultural concepts, which are actualized in the speech of the narrator

THE NAME OF ETHNOCULTURAL CONCEPT	ETHNOCULTURAL MEANING	MEANS OF VERBALIZATION
BALANCE AND HARMONY	American Indians believe that we have four aspects to our nature: the physical, the mental, the emotional, and the spiritual. Each of these aspects must be equally developed in a healthy, well-balanced individual through the development and use of volition.	<i>here and there, people and nature, the circle of holiness, pipe smoking, standing with the wind, the place of spirit, the painted drum</i>
SACREDNESS	American Indians teach that each thing, animal, plant, bird is sacred and symbolic. According to their teachings even silence is sacred. In silence, person may speak to the Great Spirit and ask him for the help.	eagle feather, stone, mountain, smoke, spider, wolf, horse, the world of air, the four watches, tree, <i>the silence of its creation</i>
MEMORY	The way of right relationship, four sacred directions, the power of relation	time, eagle feather, a shoe box, a whiff of smoked hide, exquisite doll, ceremonies and rituals, Native Drum ceremony, the Ghost Dance ceremony, the Pipe Ceremony, the Purification Ceremony, the Vision Quest, the Sundance, the Naming Ceremony, the Smudging, the Winter Dance

If take, for instance, the novel “The Painted Drum” by Louise Erdrich the first thing that comes to our mind is about the meaning of the drum in Amerindian understanding. Just like many things in the Native American culture, the drum is used to bring balance and renewal to a person through participation in dancing, singing or

listening to the heartbeat. The drum is referred to as both the instrument and the group of people gathered around it to play and sing. American Indian drums are constructed of a wooden frame, or a carved and hollowed-out log, with deer, elk, horse or buffalo hides stretched taut across the opening by sinew thongs. Traditionally, Native American drums are two to three feet in diameter. The drum is considered sacred and is to be treated with great respect by anyone who comes in contact with it. Each drum has a keeper to ensure no one approaches it under the influence of alcohol or drugs. Nothing is ever set on a drum, nor does anyone reach across it. Many drum groups bless and name their drums in special ceremonies before sounding them at a powwow. Gifts are often designated to the drum, and many have their own ceremonial medicine pipes. Some drums even have their own song, which is sung as a warm-up at the beginning of the powwow (available at: <http://aktalakota.stjo.org/site/News2?page=News Article&id=8913>).

The Native American culture has always been a big believer in the circle of life and many believe that the drum beat represents the heartbeat of the animals that went into making the drum and also of Mother Earth herself. This is why the drum is played so often in powwows and spiritual and religious ceremonies. Drum beats used in these ceremonies come from a variety of different drum types made with various woods and animal hides. In the ceremony, the beat of the drum is significant, as is the drum itself. It is honored and held to be sacred. There are even certain rules and expectations of the drum bearer and anyone who comes in contact with the drum during the ceremony. Such understanding of the drum as ethnocultural symbol is explained in different sources from Amerindian culture (Garrett, 1998; Jean, 2002) and is realized in literary texts by means of narrator's storytelling:

*She [Elsie] closes her eyes, presses two fingers to the space between her eyebrows. I watch her carefully because she does this when she is trying to form a thought. I am quiet. Finally, she speaks. She talks a long time, and I can only sum up what she says: **The drum is the universe. The people who take their place at each side represent the spirits who sit at the four directions. A painted drum,***

*especially, is considered a living thing and must be fed as the spirits are fed, with tobacco and a glass of water set nearby. Sometimes a plate of food. A drum is never to be placed on the ground, or left alone, and it is always to be covered with a blanket or quilt. Drums are known to cure and known to kill. They become one with their keeper. They are made for serious reasons by people who dream the details of their construction. No two are alike, but every drum is related to every other drum. They speak to one another and they give their songs to humans. I should be careful around the drum. She is bothered by its present in the collection (Louise Erdrich, *The Painted Drum*, p. 42-43).*

In the given above abstract from the novel *The Painted Drum* by Louise Erdrich one can get some knowledge about the symbolic meaning of the drum. First thing focused on here is that the drum is the universe and it is personified (it is a living thing, which should be fed as the spirits are; the drums speak to one another and give their songs to humans). The narrator highlights the significance of this object referring it to the rank of the spirits. The narrator personifies the drum, telling that they should be fed. One more important thing about the drum, which is foregrounded by the narrator in this abstract, is that a drum is never to be placed on the ground and that drums are known to cure and known to kill. That also illustrates that the sacredness of the drum is put on the high step of sacred knowledge and actualizes the ethnocultural concept SACREDNESS. The concept of HARMONY AND BALANCE is actualized when the narrator tells about the drum as the tool, which unites everything in the universe and every drum is related to every other drum and transfer knowledge about the world, about the life and about universal values. At the end of this abstract the narrator, who retells the words told him by old Amerindian woman Elsie about the drums, concludes that everybody should be careful around the drum.

Narrative perception

Narrative model of the narrator. Narrative design of the character is rather topical nowadays, especially if touching the postmodern literature and analyzing the linguistic

means of modelling the image of the character. As Jean-Francois Lyotard (1979) mentioned, “In postmodernism, we have two types of knowledge: narrative and scientific, of which neither can be judged as true”. Farouk Seif (2019) develops Lyotard’s idea and states, that our world seems to be dominated by absolute knowledge (Seif, 2019). But all knowledge (including visual, musical, kinetic, and mixtures of these) – what Lyotard (1979) calls the “emancipation narrative” – is a kind of meta-narrative, a kind of social system of interconnection between events, making sense of past, present, and future, and making meaning of the paradoxical lives of human beings beyond paralogical reasoning that does not conform to the rules of logic (Seif, 2019, p. 31).

Amerindian narrative is classified as a storytelling (Lincoln, 1985). The art of narrative is, by definition, an aesthetic enterprise, and there are a number of artistic elements that typically interact in well-developed stories. Such elements include the essential idea of narrative structure with identifiable beginnings, middles, and endings, or exposition-development-climax-resolution-denouement, normally constructed into coherent plot lines; a strong focus on temporality, which includes retention of the past, attention to present action and future anticipation; a substantial focus on characters and characterization which is "arguably the most important single component of the novel" (Lodge, 1992); a given heterogloss of different voices dialogically or monologically at play – "the sound of the human voice, or many voices, speaking in a variety of accents, rhythms and registers" (Lodge, 1992); possesses a narrator or narrator-like voice, which by definition "addresses" and "interacts with" reading audiences; communicates with a Wayne Booth rhetorical thrust (Booth, 1983), a dialectic process of interpretation, which is at times beneath the surface, conditioning a plotted narrative, and at other times much more visible, "arguing" for and against various positions; relies substantially on now-standard aesthetic figuration, particularly including the use of metaphor, metonymy, synecdoche and irony (White, 1973). As Hayden White states, his own analysis of the deep structure of the historical imagination of the 19th century Europe was intended to provide a new perspective on the current debate over the nature and function of historical knowledge (White, 1973).

As for Amerindian narrative besides all those mentioned above features it is also enmeshed in intertextuality, with copious connections, references, allusions, similarities, parallels, etc. to other literatures, and commonly demonstrates an effort toward a description of identity development with an effort to evince *becoming* in character and community. As for the image of the narrator he may be masked under the image of one of the personages or perform different parts:

- narrator-observer: *“They lived at first in the mountain. They did not yet know of Tai-me, but this is what they knew: There was a man and his wife. They had a beautiful child, a little girl whom they would not allow to go out of their sight. But one day a friend of the family came and asked if she might take the child outside to play. The mother guessed that would be all right, but she told the friend to leave the child in its cradle and to place the cradle in a tree. <...>”* (Scott Momaday, *The Way to Rainy Mountain*, p. 22);

- narrator-culturologist: *“There the land itself ascends into the sky. These mountains lie at the top of the continent, and they cast a long rain shadow on the sea of grasses to the east. They arise out of the last North American wilderness, and they have wilderness names: Wasatch, Bitterroot, Bighorn, Wind River”* (Scott Momaday, *The Way to Rainy Mountain*, p. 23);

- narrator-personage: *“I have worked in the mountain meadow bright with Indian paintbrush, lupine, and wild buckwheat, and I have seen high in the branches of a lodgepole pine the male pine grosbeak, round and rose-colored, its dark, striped wings nearly invisible in the soft, mottled light. And the uppermost branches of the tree seemed very slowly to ride across the blue sky”* (Scott Momaday, *The Way to Rainy Mountain*, p. 23).

All these three types of the narrator ‘work’ together within one story called *The Way to Rainy Mountain* by our contemporary Amerindian writer N. Scott Momaday. The first one, narrator-observer is not the doer of the action or participant of the events. In his speech he uses personal pronoun *they*, which he repeats from sentence to

sentence. But as the observer he gives some details about the family, he uses lexical units which serve to identify ethnocultural symbols (mountain, Tai-me, tree). The narrator-culturologist focuses the reader's attention on the landscape, the place of action. As the place of action is mountainous region he uses the word *mountain* (which is the symbol of Great Spirit in Amerindian mythology), describes in details the surrounding (North American wilderness) and makes the reader know the names of the mountains, which are originally Amerindian (*Wasatch, Bitterroot, Bighorn, Wind River*). Narrator-personage tells the story from the 1st person singular that is a marker of his American Indian identity. He also tells about mountainous region using the word *mountain*. What combines all these three narratives within one story? The word *mountain* serves as a trigger which activates some associations and provokes the reader to consult the dictionary of symbols or mythological references to come to know that *mountain* is a symbol of Great Spirit in Amerindian mythology (Bopp, 2004).

The novel *The Painted Drum* by Louise Erdrich gave us a ground of interpreting the narrator as one sketcher. To *sketch* means *to draw a picture quickly and with few details; to make a general plan of something with only a few details* (Macmillan English Dictionary *For Advanced Learners*, 2002, p. 1337). Sketching refers to methods of visualization or representation of design ideas that support fast and flexible exploration. Sketches are flexible, quick, and inexpensive visualizations or representations. Their explorative nature often makes them the first step in explorative prototyping. In their most common form, sketches are prepared using pen and paper by making quick and low fidelity visualizations of an initial idea or concepts within seconds or minutes (available at: <https://www.thisisservicedesign.com/methods/sketching>). Sketches can be created using almost any medium as long as they are quick to produce, inexpensive, and support exploration. For example, processing – an easy to learn programming environment for designers and artists – explicitly calls its programs sketches (Reas and Fry, 2014). Open hardware prototyping platforms like Arduino – which brought hardware tinkering to the masses – often use the term sketching in hardware (Holmquist, 2006).

We use the term sketching in modelling the image of the narrator who makes his

storytelling look like sketching. Let's illustrate it on the fragments from the novel *The Painted Drum* by Louise Erdrich:

The Place (our identification):

*“Over the years our town, famous for the softness and drama of its natural light, has drawn to itself artists from the large cities of the eastern seaboard. They have usually had some success in the marketplace, and can now afford the luxury of becoming reclusive. Since New Hampshire does not tax income, preferring a thousand other less effective ways to raise revenue of **stone** sculpturing masters, wealthy **stone** artists find themselves wealthier, albeit slightly bored. <...>”.*

Artist's way of living (our identification):

*“At any rate, one such artist lives down at the end of our road, in a large brick cape attached to a white clapboard carriage house (now studio). Kurt Krahe – last name correctly written with an umlaut, a vampire bite above the a – is a striking man. Formerly much celebrated for his work in assemblages of **stone**, he has fallen into what he calls the *Zwischenraum*, the space between things. <...>”.*

Artist's appearance (our identification):

*“Kurt's hands are oddly, surprisingly, delicate and small; they remind me of a burly raccoon's hands, nimble and clever. His feet are almost girlish in their neatly tied boots, a contrast to the rest of him, so boldly cut. I'm always curious about the **stones** that Kurt chooses for possible use. I inspect the ones he's kept, and I think, I know, sometimes, what it is about them that draws him. He says that the Japanese have a word for the essence apparent in **a rock**. I ask him, why don't the Germans? He says he'll think one up. I suppose that I love Kurt for his ability to see that essence, the character of **the rock**. Only, I wish sometimes that I were **stone**. <...>” (Louise Erdrich, *The Painted Drum*, p. 6-7).*

Louise Erdrich is a very skilled master in ethnocultural narrative making. It is one

abstract in her book, but in this one abstract the narrator passes from one sketch to another, making sketches about the place of living and working the hero, then goes on telling about his way of living and finishes with describing his appearance. This is not the whole list of sketches as we have taken only the fragment of the first chapter titled *Revival Road* of the novel *The Painted Drum*. Our task here is to show the method of sketching in a literary text. Despite the narrator passes from one sketch to another in narrating the story, the coherence of all the sketches is vivid and realized by means of lexical triggers which are literary details and serve as images-symbols. They are: *stone* (metonymic image of the mountain, the symbol of Great Spirit); *the rock* as the symbol of the central point of the universe, which links the lower world with the upper one). The function of the narrator in this narrative is to tell about the life, values, interests of contemporary Americans who have their Indian roots using small and large, important and less important elements to make as if background of the drawing, called sketching. Using such a technique in narrative helps to make a timeless story, a page-turning narrative. In this novel, the drum provides a powerful healing metaphor, as the author's easy use of language spins out multilayered storytelling at its finest.

Conclusion

Native Americans are writing prolifically, particularly the women, who correlate feminist, nativist, and artistic commitments in a compelling rebirth. Yvor Winters put N. Scott Momaday with five of the greatest American poets, including Emily Dickinson. Louise Erdrich may belong with O'Connor, Fitzgerald, Hemingway, and Welty. It is not often, indeed seldom, that a writer word for word, character by character, action to action, story following story, surprises, upsets, terrifies, delights, saddens, and amazes a reader – this one does (Lincoln, 1985).

We absolutely share the words by American literary criticist Kenneth Lincoln. Novels by modern Native American writers captures the reader from the first to the last line and inspires on thinking about the beauty, balance and harmony in the world. The

poetics of their works is made of ethnocultural spirit, ethnocultural values and way of thinking.

Based on the complex of methods such as archetypal, linguocultural, ethnolinguistic, conceptual and semiotic analysis, multimodal approach the focus of our linguistic analysis was concentrated on the character of the narrator whose image is sometimes quite different even within one novel. This fact is explained by the number of Amerindian tribes whose cult objects, animals, traditions, values and beliefs vary depending on the region of the reservation. Native American writers highlight the ethnocultural values and way of world perception and understanding by means of their storytelling, created characters and plots.

In our paper we are trying to model the image of the narrator according to the way of their storytelling, linguistic means they use to introduce their stories to the reader. We did not put a task of working out the typology of the narrators as this aspect is quite developed in modern narratological studies. For instance, Percy Lubbock (1921) differentiated only four types of narrator or perspective and Norman Friedman (1955) reached eight, Wilhelm Füger (1972) managed to find twelve types. As a schema that can have merely heuristic meaning, a typology of the narrator must be simple, according to Wolf Schmid (2010), and may be based on only the most elementary criteria: 1) mode of representation – explicit/implicit narrator; 2) diegetic status – diegetic/non-diegetic; 3) hierarchy – primary/secondary/tertiary; 4) degree of markedness – strongly marked/weakly marked; 5) personality – personal/impersonal; 6) homogeneity of symptoms – compact/diffuse; 7) evaluative position – objective/subjective (Schmid, 2010).

In our present we aim at explaining the type of narration more than the type of narrator itself. But the criteria suggested by Wolf Schmid remain the most important in identifying and describing the personality of the narrator. We study the image of the narrator in the focus of his role in storytelling and making the ethnocultural frame of the storytelling. We have concluded that the narrator is sometimes masked and functions as if he were one of the leading characters. According to Schmid's classification if the narrator is primary or secondary one or of some mixed type. Going

further, our observation is that as the narrator-sketcher, for example, he sometimes tells the story about himself or about his previous self (diegetic narrator). The diegetic narrator appears in the narration and in the narrated story. But in all these two cases his function is to make the ethnocultural frame of the text, to show his Amerindian identity and personal participation in the events. The non-diegetic narrator does not narrate about himself as a character, instead narrating exclusively about other people, as it is in the case with the narrator-mask.

Each type of the narrator is treated in the paper as a sign of ethnoculture and interpreted through the prism of lexical and stylistic devices which verbalize ethnocultural values. Frequency and repeatedness of the words serving as markers of ethnocultural symbols, values or artefacts, depend on the region of living of American Indians. Thus, if the events unfold in the mountainous region then such images-symbols as eagle, mountain, rock, stone (which are the symbols of Great Spirit) dominate in the narrator's telling.

We have not paid much attention to semiotic modelling of the narrator's image. It will be the aspect of our further investigation.

KAPITEL 9 / CHAPTER 9⁹

THE CONCEPT OF THE PROFESSIONAL IN-DEPTH TRAINING DIRECTING AND ACTING TRAINING IN FOCUS THE ACTUAL VECTOR OF THE EDUCATIONAL PARADIGM

DOI: 10.30890/2709-2313.2025-37-02-021

Вступ

Нова парадигма освіти, стало посуваючи традиційну, знаннєву, в контексті сучасних викликів передбачає переформатування освітньої сфери в горизонті досягнення якісно нового рівня професійної підготовки – зростання фахової компетентності професіоналів нового часу, здатних відповідати запитам ринку праці й трендам освітньої загальносвітової системи.

Ситуація нинішніх змін в освітньому просторі, зумовивши виникнення суперечностей в мистецькій освіті щодо змістової спрямованості професійно-практичної підготовки здобувачів вищої освіти, пред'являє особливі вимоги до підсумовуючої риси освітнього процесу – ступеня оволодіння та відповідності отриманих випускником компетентностей у світлі вимог професійного стандарту фахівця.

Виклики сьогодення спонукають кафедру режисури Харківської державної академії культури, яка започаткувала введення першої у вітчизняному освітньому просторі освітньо-професійної програми «Режисура шоу та артпроектів» як інноваційної стратегії підготовки фахівців галузі сценічного мистецтва, крім того, концептуалізувала пілотний проєкт дуального формату фахової підготовки, *планувати перетворення педагогічної дійсності в синергію академічного і реалій мистецького середовища.*

Авторська дослідницька увага фокусується на методології професійно-зосередженої підготовки здобувачів ступеня вищої освіти «Магістр» (відповідно до дескрипторів Національної рамки кваліфікацій) згаданої випускової кафедри режисури в руслі зростання рівня професіоналізму майбутніх фахівців сфери

⁹Authors: Shumakova Svitlana Mykolaivna

Number of characters: 21014

Author's sheets: 0,53

сценічного мистецтва – режисерів і акторів, вмотивованих на досягнення власних творчих і бізнес-цілей, сучасне мислення й продукування нових ідей.

«Магістр» – освітній ступінь, який на основі ступеня «Бакалавр» здобувається на другому (магістерському) рівні вищої освіти, що передбачає набуття особою поглиблених знань та умінь за обраною спеціальністю, засад науково-дослідницької діяльності й фахових компетентностей відповідного рівня в рамках вирішення професійних завдань інноваційного характеру.

9.1. Реалізація концепції підсумовуючої риси фахової підготовки здобувачів випускової кафедри режисури – кваліфікаційної магістерської роботи

Фахова підготовка, яку забезпечує випускова кафедра режисури, формує глибоку професіоналізацію здобувачів, що відбивається в новій концепції.

Інноваційною стратегією, притаманною вищій школі, відповідно запитам сучасності, нині вбачається фахова підготовка професіоналів нової генерації – висококваліфікованих і компетентних, що бездоганно ґрунтовно і досконало володіють професією. Акцент переноситься з традиційної настанови – набуття здобувачем вищої освіти спеціальних знань – на особистісну ефективність і актуальне формування професійної конкурентоспроможності на ринку праці як фахівця, здатного маніфестувати докази своєї позиції, інтегрувати творчі know-how й відстоювати власну думку, приймати свідомі креативні рішення в руслі запитів часу.

Імплементацию в дійсність аргументованого викладу власних позицій та авторських інтенцій з практичної адаптації обґрунтованої стратегії і проєктів, як вирішення професійних завдань у творчо-пошуковому ракурсі, реалізує набуття здобувачем вищої освіти компетенцій критичного мислення і здійснення дослідницьких розвідок в рамках інтелектуальної творчості з аналітики фахових проблем.

Актуалізація творчих проєктів кореспондується з рефлексією культурно-

мистецького ландшафту сьогодення, мейнстріму його процесів і трендів в руслі притаманного їм динамізму. Відповідно, здатність здобувача вищої освіти до осмислень актуальної культурно-мистецької проблематики, творчо-професійних і науково-дослідницьких пошуків є принциповою якістю майбутнього фахівця.

Завершальною стадією навчання здобувачів вищої освіти в Харківській державній академії культури є підготовка кваліфікаційної магістерської роботи з метою опанування методології творчого вирішення прикладного характеру (творчий проєкт) і розв'язання професійних проблем наукового характеру (наукове дослідження)– реалізації набутих інтегральної, загальних і професійних компетентностей (відповідно до вимог Національної рамки кваліфікацій 7 рівня).

Кваліфікаційна магістерська робота означає рівень професійної кваліфікації та компетентності здобувача вищої освіти як фахівця галузі сценічного мистецтва, що здобув поглиблені спеціальні теоретичні та практичні знання, має певний досвід їх застосування та продукування нових знань для вирішення проблемних професійних завдань у галузі сценічного мистецтва.

Реалізація концепції фахової підготовки випускової кафедри режисури передбачає одночасну паралельну роботу здобувача вищої освіти в двох напрямках, стосовно:

- *творчого проєкту (практичної частини) з метою публічної демонстрації як безпосередньої реалізації режисерської постановки (артпроєкту, шоупрограми, театралізованого видовища, фольклорного свята тощо) на професійному рівні втілення авторського задуму та оперування режисерським інструментарієм / акторської розробки сценічного образу (виконання ролі в театральній виставі, теле-, кінопроєкті тощо) – акторської інтерпретації обраної ролі на фаховому рівні володіння арсеналом експресивно-виразних засобів чуттєво-художнього творення) з обов'язковою відеофіксацією та складанням анотації як теоретичним обґрунтуванням.*
- *наукової роботи (текстової дослідницької частини) зі з'ясування стану досліджуваної проблематики, зокрема сучасного рівня наукової розробки*

обраної теми; побудови історіографії і джерельної бази, категоріально-понятійного апарату; формування методології дослідження; здійснення дослідницьких розвідок у виокремлених аспектах; обробки здобувачем досліджуваних фактуальних і емпіричних матеріалів у фокусі логіки наукових пошуків і окресленого науково-дослідницького інструментарію з вибудованою системою аналітичних процедур.

Обидві частини (підготовлені здобувачем з метою публічного захисту) виконують у цілому *кваліфікаційну функцію* щодо отримання академічного ступеня «Магістр», засвідчуючи рівень фахової кваліфікації й компетентності автора в рамках виконання кваліфікаційної магістерської роботи.

Не зупиняючись на науково-дослідницькій компоненті кваліфікаційної магістерської роботи, алгоритм підготовки і захисту якої вже є відпрацьованим, слід зосередити увагу на практичній компоненті, що в силу наявних змін потребує уточнень.

Передбачається реалізація здобувачем вищої освіти творчого проєкту (публічна демонстрація), згідно специфіки напряму підготовки та майбутньої професійної діяльності випускника (як режисерської постановки /акторської розробки сценічного образу).

Продукування здобувачем вищої освіти проєкту є певним підсумком навчання – виконання в якості фахівця сфери сценічного мистецтва творчої компоненти кваліфікаційної магістерської роботи та набуття професійного досвіду з режисерсько-постановчої /акторської роботи в рамках діяльності організацій, установ, підприємств, які є причетними до створення розважальних заходів /театральних вистав (теле-, кінопроєктів). Здобувач має реалізувати свій творчий задум і скоординувати весь цикл роботи /приймати участь у роботі режисерсько-постановчої /акторської групи.

У ході опрацювання практичної частини кваліфікаційної магістерської роботи принципово дієво розширюються отримані здобувачем вищої освіти професійні знання та компетентності як прикінцевий результат його фахового становлення в процесі навчання та рівня набуття професійного досвіду щодо

відтворення задуму розважального заходу /акторської гри (як затвердження навичок ефективного здійснення самостійної фахової діяльності).

У роботі над творчим проєктом здобувачі вищої освіти мають стратегічно бути націленими на високопрофесійну реалізацію в якості режисера /актора фахових ініціатив в руслі конструктивної співтворчості і командної роботи в групі, поглибленого засвоєння режисерських /акторських технологій.

Передбачається виключно самостійна робота виробничого характеру на тлі власно розробленої здобувачем проєктної діяльності (втілюваного проєкту як режисерської /акторської роботи). Проєкт здобувача може ґрунтуватися на участі в мистецьких акціях міського /державного рівня, всеукраїнських /міжнародних фестивалях, конкурсах, культурно-мистецьких форумах і арт-платформах інших країн тощо.

Творчим проєктом вважається самостійна режисерська постановка /акторське сценічне втілення ролі на завершальному етапі фахової підготовки у формі реалізації здобувачем вищої освіти набутих теоретичних і практичних знань у руслі вирішення творчих задач як методологічно конструктивного результату опрацювання образного формату.

Пропонований до захисту здобувачем вищої освіти проєкт має бути оригінальним і високохудожнім, актуальним, певною мірою інноваційним у галузі майбутньої професійної діяльності, відбивати здатність здобувача до системного мислення, пріоритет пошуків новітніх креативних (творчо-мистецьких, виробничих, режисерсько-постановчих, організаційних) рішень із розв'язання творчих задач як на інтегральному, так і диференціальному рівні, в площині режисерської інтерпретації художнього задуму /акторського втілення ролі.

Творчий проєкт в рамках фахової підготовки:

– режисерського спрямування – відтворення режисерського задуму як концептуальної складової художньо-творчого процесу створення сценічної форми, якій авторська режисура «надає» візуальне життя у сценічному

просторово-часовому вимірі, що потребує синтезу спеціальних прийомів, акцентів та комплексу засобів ідейно-емоційної виразності;

– акторського спрямування – розробка сценічного образу в розумінні структури виконавського ремесла як опрацювання інструментами акторської майстерності в заданих роллю психо-фізичних й ідейно-художніх «координатах» сценічного існування – втілення ролі.

Успішна реалізація творчого проєкту є визначенням відповідності рівня підготовки випускника вимогам освітньо-кваліфікаційної характеристики фахівця, його готовності і спроможності до самостійної роботи в умовах ринкової економіки, актуальних особливостей стану сучасного виробництва в обраній ним творчо-професійній сфері.

Зміст творчого проєкту (практичної частини) кваліфікаційної роботи повинен відповідати вимогам Національної рамки кваліфікацій 7 рівня.

Втілення творчого проєкту передбачає поза врахуванням спрямування фахової підготовки (і в практичній режисерській і акторській роботах) здобувачів можливу задіяність в актуальних культурно-мистецьких проєктах та ініціативах, перформансах, арт-експериментах сучасних мистецьких груп та ін.

Творчий проєкт може бути розробленим в рамках карнавалів-парадів, fashion-показів, фольк-шоу, церемоній нагородження тощо.

Реалізацію творчого проєкту супроводжує складання *анотації*, що є обґрунтуванням професійних здібностей художнього мислення здобувача в контексті створення сценічного образу постановки /акторського образу.

Анотація відповідно до:

- режисерського проєкту – концентрований (максимально лаконічний) виклад режисерського постановочного плану;*
- акторського проєкту – концентрований виклад ідейно-тематичного аналізу сценічного втілення ролі (розробки сценічного образу).*

Здобувачем вищої освіти має, з одного боку, втілюватися творчий проєкт як професійна творчо-мистецька робота, що пред'являє авторський креатив у сфері фахової діяльності (режисурі /акторському мистецтві), з

іншого, – здобувачем має виконуватися оригінальне наукове дослідження, в розробці якого можуть бути зацікавлені мистецькі заклади, установи.

9.2. Методологічний підхід до означень образності проєкту випускника

Втілення практичної роботи здобувача – творчого проєкту, згідно напряму фахової підготовки, – розробка режисерсько-постановчої експлікації /методики створення акторського художнього образу, що окреслює коло таких питань:

- **відпрацювання основних позицій режисерського задуму**, що є творчим процесом, в результаті якого виокремлюється пластично-просторове і тональне рішення постановки, в єдиному стилістичному і жанровому ключі з емоційним його сприйняттям (що має обов'язково сформуватися в конкретне режисерське розуміння та осмислення дійсності як трансляції сценічного твору з позицій сьогодення (точка зору художника на дійсність, представлену в постановці). Тобто режисерська постановча експлікація реалізується, виходячи з трьох її смислотворчих основ – ідеї втілення проєкту, форми, надання цивільної позиції;*
- **відпрацювання основних позицій акторського задуму** щодо створення яскравого та життєво-правдивого образу як власного його тлумачення з розумінням психології персонажа, складних внутрішніх конфліктів, широкого спектру почуттів, внутрішніх переживань (максимально якісно та реалістично втілювати образ, ґрунтуючись на таких елементах, як: пластичні рухи, міміка, фонетичні особливості персонажа). Тобто побудова цілісного образу ролі, відповідно основним факторам її втілення: передачі емоційного стану персонажа, відтворення атмосфери сценічної події й мислення в її межах – ідеологічного підходу до світу подій сюжету.*

Творчий проєкт здобувача вищої освіти вбачається осмисленням предметності фактури проєкту випускника, не просто критичним аналізом його творчої режисерської / акторської роботи, а осмислення її художньої

цінності й актуальності значення відображення реалій життя (надається (за аналізом представленого відеозвіту проєкта) оцінка реалізованого твору сценічного мистецтва у співвідношенні із сучасною дійсністю з виявленням авторської позиції).

Смисловим навантаженням проєкту є те, що розглядається художня організація реалізованого режисерського / акторського твору (матеріал, прийоми та стиль) як аспекти предметного розуміння сценічної структури з притаманною їй образотворчо-виразною мовою, створеною здобувачем.

Практична частина кваліфікаційної магістерської роботи оцінюється як *професійна самореалізація у царині сценічного мистецтва* наступним чином:

– у фокус аналізу потрапляє образно репрезентований випускником у тизері художній зміст проєкту (зовнішньо-формальні компоненти та градус енергії й дії в конкретно-чуттєвій, безпосередньо сприйманій формі) з віддзеркаленням життєвої логіки в її художньому еквіваленті, принципах творення мистецької тканини режисерської / акторської роботи, зокрема, авторського бачення, особливостях композиційної побудови, режисерських / акторських сценічних прийомів, які породжують пластичний образ проєкту, задіяних у роботі виразних засобів;

– аналізу піддається відтворена поетика режисерського / акторського проєкту здобувача і пропонується автором філософія.

Представниками Екзаменаційної комісії аналізується діапазон сценічної виразності, що ґрунтується на таких елементах: декораційне оформлення, світло, колір, звук, костюм, ігрова структура (технічні трюки), спецефекти, мистецькі режисерські / акторські засоби впливу на глядача – як цілісна картина – художня структура проєкту випускника (відзначається невикористані потенційні можливості в мистецькій розробці здобувача).

Оцінюється режисерська концепція, індивідуальне авторське художнє бачення трактування задуму проєкту / опанування техніки відтворення цілісності акторського образу у витриманому малюнку ролі (з досягненням багатогранності ігрового персонажа, створеного з різноманітного

матеріалу, включаючи глибинні протиріччя) як рівень здійсненої професійної роботи, фахової самореалізації здобувача.

У рамках засідання членів Екзаменаційної комісії в рамках захисту практичної компоненти кваліфікаційної магістерської роботи

згідно фахової підготовки обговорення зосереджується на позиціях:

• в оцінці режисерського проєкту відбивається:

- рівень реалізації творчого режисерського задуму автора (тема, ідея, проблема); стилістика художнього бачення в режисерській інтерпретації;
- зчитуваність жанрової специфіки втіленої постановки;
- вибудованість режисером акторської гри;
- актуальність порушеної творчим проєктом проблеми;
- оригінальність режисерської інтерпретації задуму (особливості прийомів театралізації, сценографії, музичного супроводу, спецефектів тощо).

• в оцінці акторського проєкту відбивається:

- рівень реалізації задуму сценічно втіленого образу й акторської творчої мобілізації;
- органічність і життєвість акту перетворення, сила сценічного впливу акторського образу;
- здатність побудови акторського спілкування з глядачем шляхом досягнення емоційного контакту з аудиторією;
- щирість, виразність та емоційна насиченість акторської гри;
- володіння основними інструментами актора щодо створення образу, психофізичним апаратом, тілом, мовним апаратом (рух, міміка, жести як засоби виразності актора, які доповнюють голос і мову) тощо;
- справжність акторської мистецької цінності.

Висновки

Вищеозначені позиції інтерпретують концепцію фахової підготовки випускової кафедри режисури в динамічному векторі освітньої парадигми.

Компетентність фахового рівня здобувача, що набуває ступінь вищої освіти «Магістр», виявляє кваліфікаційна робота в кореляції творчого проєкту і науково-дослідницької компоненти – відбиття освоєного здобувачем професійного досвіду й виявлення фахового знання в площині академічного письма й спроможності здобувача на тлі культурно-інтелектуального кругозору, набутого в процесі навчання, до критичних узагальнень і дослідницьких пошуків, невід’ємно узгоджених зі здійсненням професійного зростання в обраному фаху й самоактуалізації.

Реалізація концептуального задуму випускової кафедри режисури в наявних динамічних трансформаціях ринку праці стимулює суттєві зміни й виникнення новітніх методологічних підходів до фахової підготовки як прерогативи практико-орієнтованого її змісту.

Пошук шляхів дієвого удосконалення навчального процесу, впровадження інноваційних технологій навчання, націлених на розвиток професіоналізму й компетентності фахівців галузі сценічного мистецтва, здатних до креативної трансформації, спонукає твердження нових принципів формування їхньої професійної зрілості як передумови шляху майбутнього фахівця до успішного самоствердження та взаємодії з професійним середовищем, інтеграції у фахову сферу.

Саме з позиції сьогодення, що вимагає від системи вищої освіти нової цільової орієнтації, актуалізується нова концепція фахової підготовки й нові методологічні підходи до формування основи для професійної кар’єри та особистого розвитку здобувача як майбутнього компетентного фахівця.

KAPITEL 10 / CHAPTER 10¹⁰
**LINEAR PERSPECTIVE AS A PRINCIPLE OF COMPOSITIONAL
CONSTRUCTION OF A LANDSCAPE PAINTING (USING THE EXAMPLE
OF IVAN TRUSH'S WORK)**

DOI: 10.30890/2709-2313.2025-37-02-012

Вступ.

Ім'я українського художника Івана Труша творчість якого припадає на кінець XIX ст. першу третину XX ст. широко відома як фахівцям та прихильникам образотворчого мистецтва в Україні й у Європі. В першу чергу він відомий як майстер пейзажного жанру чиї роботи прикрашають постійні музейні експозиції в ряді країн, а також є окрасою приватних європейських та американських збірок. Серед його малярського доробку є чисельні краєвиди рідної йому Галичини, Гуцульщини, Правобережної України, Криму, пейзажі Палестини, Єгипту, Італії. Для розкриття творчого феномену митця для сучасної мистецтвознавчої науки, теорії образотворчого мистецтва важливим лишається визначення його стилістичних особливостей, власних притаманних методів, принципів й композиційних прийомів характерних для його авторської манери. Властиво одному з таких принципів лінійної перспективи й присвячено сучасне дослідження. Слід зазначити що провідні історики, культурологи, мистецтвознавці, які досліджували творчість Івана Труша цьому питанню абсолютно не приділяли уваги та взагалі не торкались проблем та характеристик методів притаманних живописній манері художника [1-5].

10.1. Лінійна перспектива у побудові пейзажної композиції з архітектурними елементами.

Іван Труш як пейзажист унікав урбаністичних краєвидів, в яких найбільше задіюються закони й принципи лінійної перспективи. Проте в його творах

¹⁰ *Authors: Yamash Yuri Volodumurovuch*

Number of characters: 13977

Author's sheets: 0,35

пейзажного жанру не рідко трапляються архітектурні елементи й навіть окремі об'єкти які вписуються у ландшафт [6]. Слід нагадати що перспектива як наукова дисципліна пояснює закономірності зображення предметного світу. Одне з основних правил перспективи виголошує що паралельні лінії збігаються в одній точці (точка сходу) на лінії горизонту [7]. Згідно правил архітектурний об'єкт (будинок, дорога, алея) при побудові зображення на картині має мати скорочення що досягаються за допомогою паралельних ліній сходу. Труш звичайно як художник-реаліст з відповідною фаховою освітою застосовує як лінійну, так й повітряну перспективу. Прикладом такого застосування може бути картина «Вія Аппія» з італійської серії художника (Рис. 1) [8].

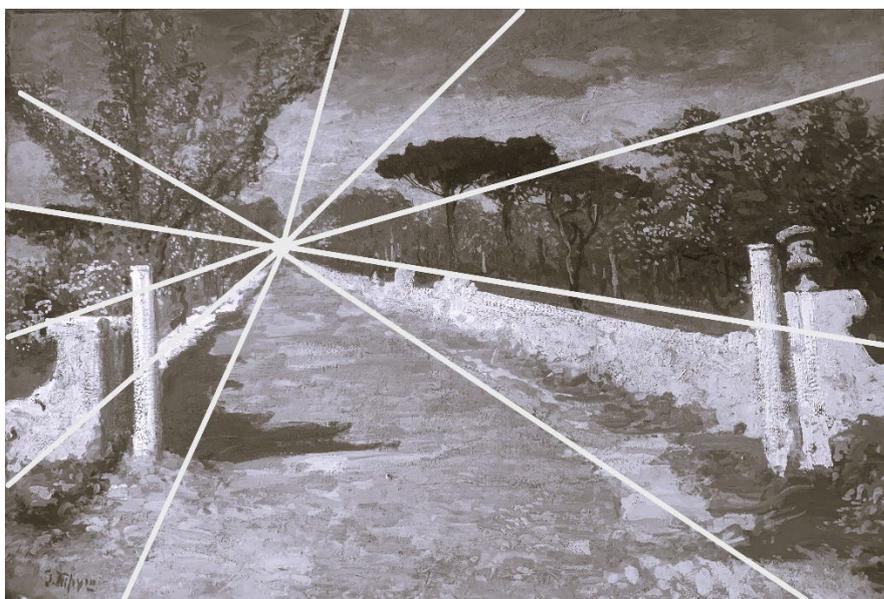

Рисунок 1. Схема застосування лінійної перспективу у побудові композиції картини «Вія Аппія», (картон, о. 68,5 x 99, приватна збірка)

Картина «Вія Аппія» є завершеною великоформатною картиною написаною автором на основі натурних етюдів зроблених під час його італійської вакації до Риму 1902 р. Свого часу твір належав родині Лазаренко Євген Костянтинович – ректора Львівського університету ім. Івана Франка (1951 1963 рр.). Колекція українського мистецтва академіка Лазаренка свого часу була одною з значних приватних збірок в країні. Ця живописна робота є реплікою, авторським

повтором мистецького образу Вія Аппія що зберігається в Національному музеї у Львові, одна з найкращих з італійської серії робіт, чудово передає тиху велич цього куточка Риму

В композиції твору вдало застосовується класичний центральний поділ площини картини. Проте центр композиції який позначається точкою з'єднання перспективно збігаючих залишків огорожі (точка сходу), зміщений трохи вліво. Це надає зображенню відповідного динамізму, а отож посилює ілюзію враження мандруючої по цьому шляху людини.

Художник, як й у більшості пейзажних робіт, при побудові композиції застосовує метод лаштункової перспективи, або метод плановості. Цей метод полягає у виокремленні окремих ділянок, об'єктів з ієрархічною послідовністю в міру віддаленості від глядача. Таких планів у «нашій» композиції можна нарахувати декілька: перший – широка смуга дороги, другий – тумби та стовпчики огорожі, третій – дерева за тумбами зліва й права, четвертий п'яті зліва й права, п'ятий – дерева на лінії горизонту. Огорожа вздовж дороги що тягнеться до небокраю з кожним наступним планом втрачає свою конкретність, колір гаситься, абрис пом'якшується. За допомогою цього прийому Труш розширює глибину простору, створює реалістичну ілюзію об'ємності середовища.

В іншій картині «Піраміда» з єгипетської серії Івана Труша лінійну перспективу робить основним композиційним засобом. Мотивом роботи стає піраміда Джосера яку художник малює у Саккарі 1912 р.

Художник застосовує центральну композицію в якій використовує схему рівнобедреного трикутника. Цей класичний академічний варіант симетричного рисунку додає зображенню стійкості, рівноваги та збалансованості. Тим часом в організації площини художник застосовує також свій власний індивідуальний композиційний принцип «Віч на віч». Це як правило фрагментарне зображення наближеним планом без великого навколишнього простору та широкої панорами краєвиду. Це дозволяє авторові зосередити увагу глядача на основному зображенні й одночасно більш детально опрацювати форми та досягнути більшої візуальності.

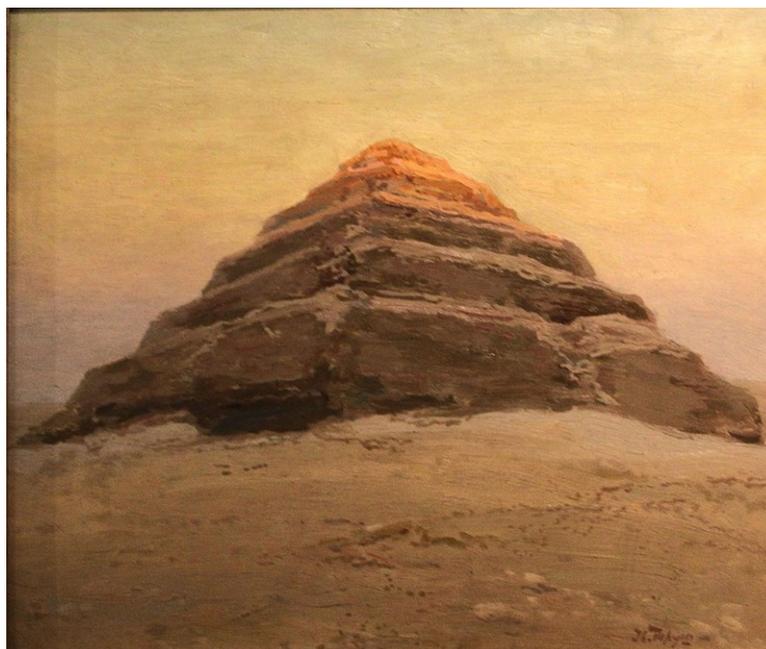

Рисунок 2. Труш І. Піраміда. 1912 р. картон, о., 36x42. НМЛ, Ж-518

Обраний Трушем ракурс в три чверті є абсолютно логічний, дозволяє передати всю велич та разючий обсяг святині, навіть у порівнянні з гізівськими космічного масштабу аналогами. Ракурс має свої особливості. Піраміда знаходилась на пагорбі і вся опинилась набагато вище самого художника. Тобто лінія небосхилу що збігалася з рівнем його очей була на пару метрів нижче основи прадавньої споруди.

Рисунок 3. Схема застосування лінійної перспективи при побудові зображення піраміди

При побудові зображення піраміди автор фахово використовує лінійну перспективу, застосовує дві точки сходу АВ що знаходяться зліва та праві поза межами площини картини. До цих двох точок скерований напрямок паралельних

ліній п'яти ярусів піраміди, відповідно, правої частини до правої точки сходу, лівої частини до лівої точки сходу.

Авторові чудово вдається передати трьох вимірність прадавньої споруди. Художник застосовує також повітряну перспективу змінює кожний ярус піраміди як тонально так й підвищує температурний градус та яскравість шарів. Сонце вже закотилося за небокрай і його останні проміни дістають лише верхівку святині, два останніх яруси які від цього просто палають розпеченим полум'ям. Решта - три нижніх мастаби опиняються в тіні. Тінь на їх вертикальних площинах поступово з підйомом до гори стає слабшою, тональність кольору пом'якшується й одночасно втрачає теплоту. Навпаки вузькі смуги горизонтальних площин сходів чим ближче до землі втрачають силу світла, яке згасає й стає холодним.

В картині Труша «Ранок під містом» зображена залізнична коля яка дозволяє організувати простір композиції й визначити її центр саме за допомогою паралельних ліній сходу.

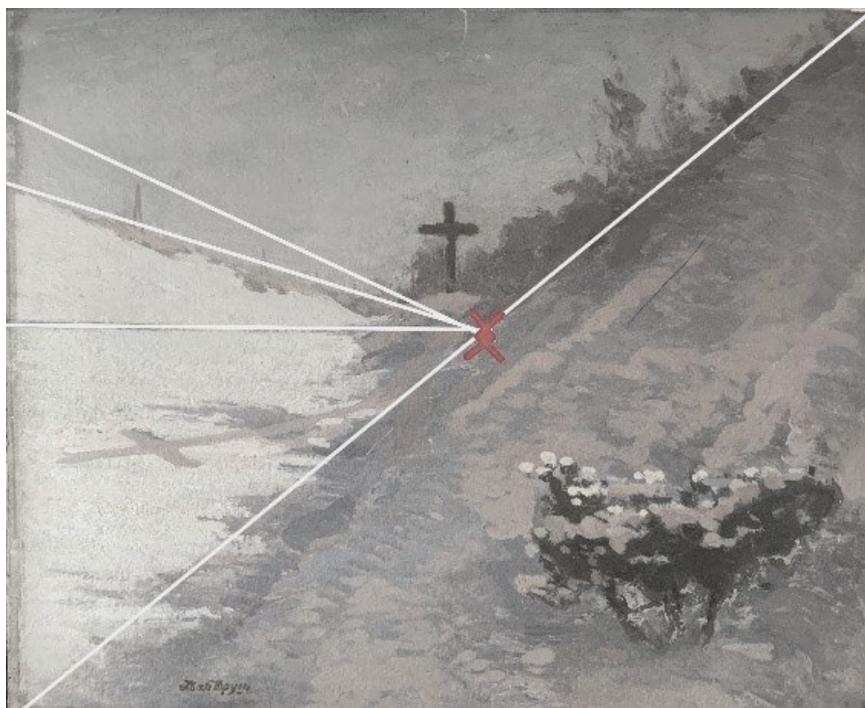

Рисунок 4. Схема застосування лінійної перспективи при побудові зображення картини «Вечір під містом»

Так само побудові композиції картини «Вечір під містом» Труш

використовує лінійну перспективу. Абриси схилів насправді не імітують перспективне скорочення. Проте в реалії права й ліва частина придорожньої ділянки йде паралельно залізничній колії і це означає що паралельні лінії при перспективному скороченні зустрічаються на лінії горизонту (лінія очей спостерігача пейзажу). Таких паралельних ліній можна нарахувати чотири, плюс додатково п'ята умовна пряма яка утворюється при з'єднанні верхівок стовпів лінії електропередач

Глибина простору в композиції Труша з'являється завдячуючи структуруванню площини на плани. Перший план – засніжена сосонка, другий – кущик зліва, далі – могила стрільця, схил гори з деревами справа, наступні – залізничний насип з колією й останній план зліва – схил гори з деревами та стовпами електромережі. Правила лінійної перспективи застосовуються саме в ритмованому зображенні лінії електропередач (поступове зменшення масштабу) В роботі також помітна дія повітряної перспективи. Художник в кожному плані з міри віддалення послаблює тональність в аналогічних матеріях (зона снігу, дерева)

10.2. Лінійна перспектива в композиційній організації чистого пейзажу.

Для окреслення робіт Труша категорії чистого пейзажу в першу чергу треба визначитись з самим цим поняттям. Термін чистий пейзаж застосовується істориками та теоретиками мистецтва для визначення образотворчих творів пейзажного жанру в яких відсутні прояви діяльності людини, а також живих істот навіть у вигляді стафажних елементів. Саме такі твори Івана Труша складають значну частину його живописного спадку. У творах з мотивами чистого пейзажу застосовувати лінійну перспективу неможливо оскільки дикій природі не притаманна наявність як прямих ліній, так й паралельних. Проте Іван Труш в окремих випадках намагається зробити корекцію в композиціях й застосувати лінії сходу. Але поширеним й характерним композиційним

принципом при організації площини картини лишається метод лаштункової перспективи. Поняття лаштунків з'являється у театральному мистецтві ще у XVI при художньому оформленні вистав. Лаштунки в декілька рядів розміщують по боках сцени. Однотипні зображення на них в міру віддалення від глядача візуально стають меншими. Цей ефект поглиблює середовище сцени. У класичному академічному живописі художники переважно користувались повітряною та за допомогою теплоти та тональності кольору досягали аналогічного результату. В добу імпресіонізму коли зображення активно стилізується художники починають структурувати його й розділяти на окремі ділянки відповідно від віддаленості від глядача. Труш цей метод активно застосовує навіть не замислюючись хто його перший винахідник.

В картині «Копиці», яка безумовно має відношення до чистого пейзажу, художник застосовує як лінійну, так й лаштункову перспективи.

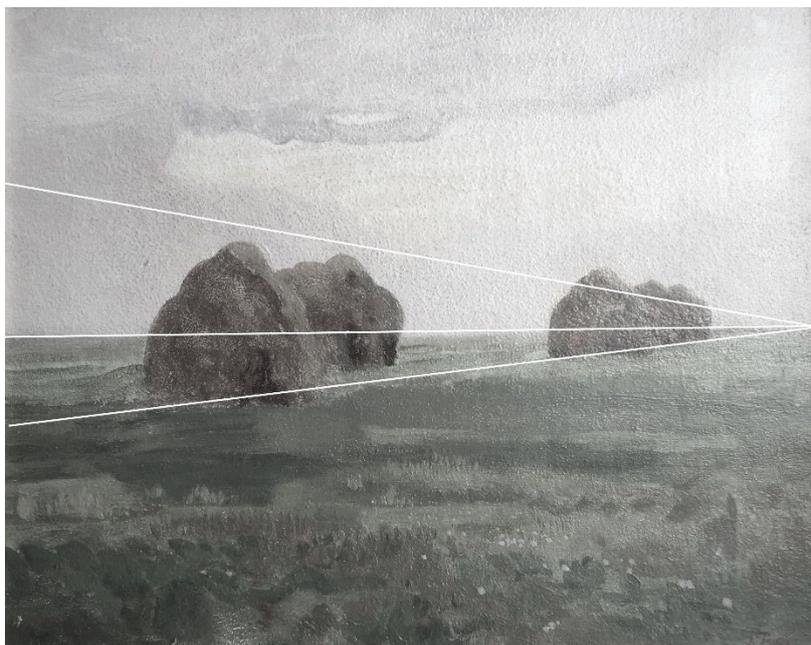

Рисунок 5. Схема застосування лінійної перспективи при побудові композиції картини «Копиці», к., о., 20,9x26,5. Приватна збірка

Метод лаштункової перспективи який використано для досягнення ілюзії глибини простору не є основним прийомом у картині. Хоча декілька планів можна нарахувати: 1-й план – поле на передньому плані, 2-й план – дві копиці

зліва, 3-й план три копиці справа. У цьому варіанті художнику вдається застосувати прийоми лінійної перспективи (Рис. 5). Оскільки зображені копиці теоретично мають одну висоту то при проведенні прямої лінії через їх верхівки дасть паралельну лінію стосовно землі. Труш вибудовує копиці з перспективним скороченням. Таким чином разом з плановістю досягає ілюзії об'ємного простору.

До категорії чистого пейзажу відноситься й картина «В обіймах снігу» що належить до однойменного тематичного циклу Івана Труша.

Рисунок 6. . Схема застосування лінійної перспективи при побудові композиції картини «В обіймах снігу», к., о., 24x34. Приватна збірка

Наступний приклад що ілюструє застосування лінійної перспективи та плановості є картина Труша «Дніпро». При побудові композиції автор застосовує декілька точок сходу. Ситуація дозволяє Трушеві використати лінійну перспективу оскільки права й ліва берегові лінії Дніпра умовно паралельні й при скороченні сходяться на горизонті. Позаяк річище Дніпра вигинається, тому таких точок сходу можна помітити декілька. (Рис. 7)

Слід зазначити, що сама ріка рухається також перспективно віддаляється. Завдячуючи цьому методу лінійної перспективи та з'являється відповідна глибина простору, розкривається широка панорама краєвиду.

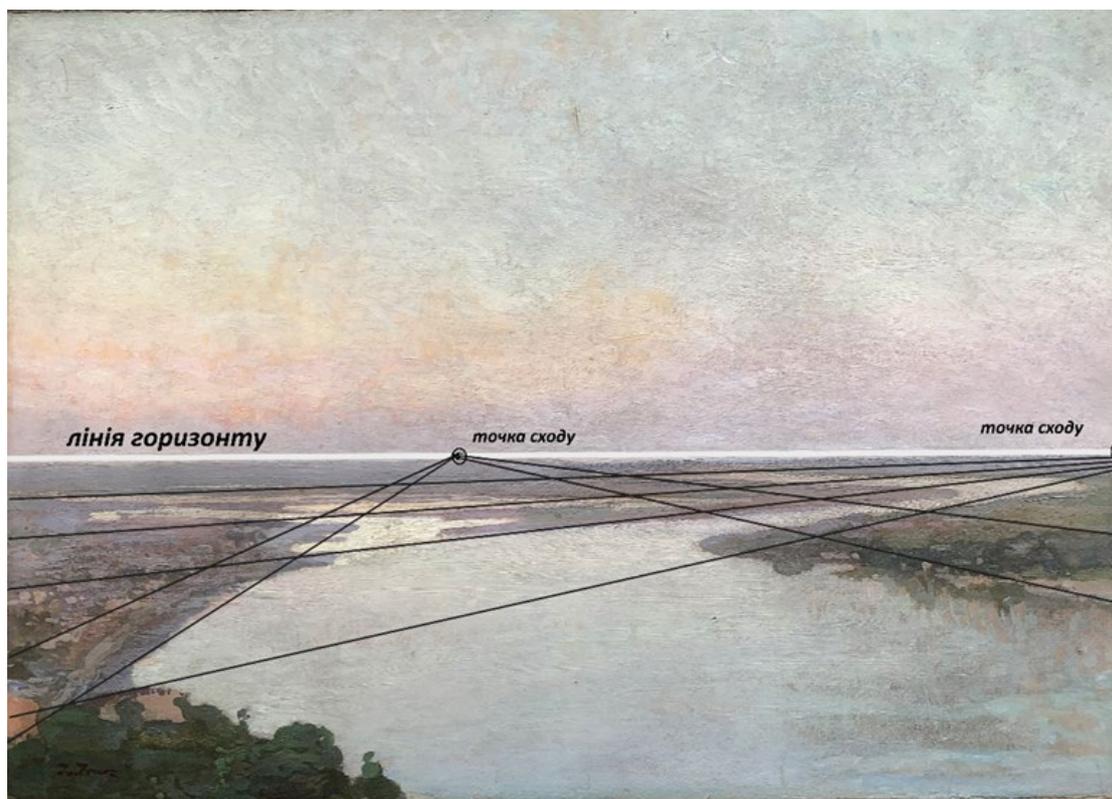

Рисунок 7. Схема застосування лінійної перспективи в побудові композиції картини «Дніпро» к., о., 52,5x74. Приватна збірка

Труш організовує простір картини за аналогом театральних куліс. Як вже вище зазначалось, принцип побудови такого зображення базується на правилах плановості коли кожний наступний план зменшується за масштабом або відмінність визначається за допомогою тонального та кольорового зміння. Контраст поступово послаблюється, ясні тони темніють та навпаки темні плями сіріють, колір у міру віддалення стає холоднішим. Таким чином зображення структурується в 3D простір. Передній план – берег зліва. Далі вище – різко віддалена прибережна ділянка. Третій план – берег справа. Четвертий й наступні плани декілька ділянок суші розташовані ближче до горизонту.

Висновки.

Композиційна організація картини за допомогою лінійної та лаштункової перспективи простежується практично у всіх живописних творах Івана Труша пейзажного жанру та є характерною для його стилістики. Аналіз окремих робіт показує що художник не заперечує академічні методи у живописній роботі й широко застосовує їх у своїй практиці. Цей мистецтвознавчий аналіз дає можливість простежити логіку та послідовність процесу автора над живописним твором. Його власний досвід роботи над композицією краєвиду є важливим й актуальним, а висновки дають можливість збагатити теорію образотворчого мистецтва, бути корисними для освітнього процесу у мистецьких навчальних закладах.

Verweise / References

Chapter 1.

1. Aktaa S, Gencer B, Arbelo E, et al. European Society of Cardiology Quality Indicators for Cardiovascular Disease Prevention: developed by the Working Group for Cardiovascular Disease Prevention Quality Indicators in collaboration with the European Association for Preventive Cardiology of the European Society of Cardiology. *Eur J Prev Cardiol.* 2022;29(7):1060-1071.
2. Belardo D, Michos ED, Blankstein R, et al. Practical, Evidence-Based Approaches to Nutritional Modifications to Reduce Atherosclerotic Cardiovascular Disease: An American Society For Preventive Cardiology Clinical Practice Statement. *Am J Prev Cardiol.* 2022;10:100323.
3. Bercea C, Limbu R, Behnam K, et al. Omega-3 polyunsaturated fatty acid-induced vasodilation in mouse aorta and mesenteric arteries is not mediated by ATP-sensitive potassium channels. *Front Physiol.* 2022;13:1033216.
4. Cardiac rehabilitation: Effective yet underutilized in patients with cardiovascular disease. Bracewell NJ, Plasschaert J, Conti CR, Keeley EC, Conti JB. *Clin Cardiol.* 2022 Nov;45(11):1128-1134.
5. Zhang X, Ritonja JA, Zhou N, Chen BE, Li X. Omega-3 Polyunsaturated Fatty Acids Intake and Blood Pressure: A Dose-Response Meta-Analysis of Randomized Controlled Trials. *J Am Heart Assoc.* 2022;11(11):e025071.
6. Elagizi A, Lavie CJ, O'Keefe E, Marshall K, O'Keefe JH, Milani RV. An Update on Omega-3 Polyunsaturated Fatty Acids and Cardiovascular Health. *Nutrients.* 2021;13(1):204.
7. Yokoyama, M.; Origasa, H.; Matsuzaki, M.; Matsuzawa, Y.; Saito, Y.; Ishikawa, Y.; Oikawa, S.; Sasaki, J.; Hishida, H.; Itakura, H.; et al. Effects of eicosapentaenoic acid on major coronary events in hypercholesterolaemic patients (JELIS): A randomised open-label, blinded endpoint analysis. *Lancet* 2007, 369, 1090–1098.
8. Marchioli, R. Dietary supplementation with N-3 polyunsaturated fatty acids and

vitamin E after myocardial infarction: Results of the GISSI-Prevenzione trial. *Lancet* 1999, 354, 447–455.

9. Sayah N, Bhatt DL, Miller M, et al. Icosapent ethyl following acute coronary syndrome: the REDUCE-IT trial. *Eur Heart J.* 2024;45(13):1173-1176.

Chapter 2.

1. Ornish DM, Scherwitz LW, Doody RS. et al. Effects of stress management training and dietary changes in treating ischemic heart disease. *JAMA.*1983;249:54-59.Google Scholar
2. Ornish DM, Gotto AM, Miller RR. et al. Effects of a vegetarian diet and selected yoga techniques in the treatment of coronary heart disease [abstract]. *Clin Res.*1979;27:720A.Google Scholar
3. Ornish DM, Brown SE, Scherwitz LW. et al. Can lifestyle changes reverse coronary atherosclerosis? The Lifestyle Heart Trial. *Lancet.*1990;336:129-133.Google Scholar
4. Gould KL, Ornish D, Kirkeeide R. et al. Improved stenosis geometry by quantitative coronary arteriography after vigorous risk factor modification. *Am J Cardiol.*1992;69:845-853.Google Scholar
5. Gould KL, Ornish D, Scherwitz L. et al. Changes in myocardial perfusion abnormalities by positron emission tomography after long-term, intense risk factor modification. *JAMA.*1995;274:894-901.Google Scholar
6. Stuff JE, Garza C, Smith EO. et al. A comparison of dietary methods in nutritional studies. *Am J Clin Nutr.*1983;37:300-306.Google Scholar
7. Ornish D. *Reversing Heart Disease.* New York, NY: Ballantine Books; 1992.
8. Billings J, Scherwitz L, Sullivan R, Ornish D. Group support therapy in the Lifestyle Heart Trial. In: Scheidt S, Allan R, eds. *Heart and Mind: The Emergence of Cardiac Psychology.* Washington, DC: American Psychological Association; 1996:233-253.
9. Moyers B. Changing life habits: a conversation with Dean Ornish. In: *Healing and the Mind.* New York, NY: Doubleday & Co Inc; 1993.

10. American College of Sports Medicine. *Guidelines for Exercise Testing and Prescription*. Philadelphia, Pa: Lea & Febiger; 1986.
11. SAS Institute Inc. *SAS/STAT, Version 6.08: Changes and Enhancements, SAS Technical Report P-229*. Cary, NC: SAS Institute; 1992.
12. Ornish D. More on low-fat diets. *N Engl J Med*.1998;338:1623-1624.Google Scholar
13. Brown BG, Alberts JJ, Fisher LD. et al. Regression of coronary artery disease as a result of intensive lipid-lowering therapy in men with high levels of apolipoprotein B. *N Engl J Med*.1990;323:1289-1298.Google Scholar
14. Jukema JW, Bruschke AVG, Van Boven AJ. et al. Effects of lipid lowering by pravastatin on progression and regression of coronary artery disease in symptomatic men with normal to moderately elevated serum cholesterol levels. *Circulation*.1995;91:2528-2540.Google Scholar
15. Scandinavian Simvastatin Survival Study Group. Randomized trial of cholesterol lowering in 4444 patients with coronary heart disease. *Lancet*.1994;344:1383-1389.Google Scholar
16. Haskell WL, Alderman EL, Fair JM. et al. Effects of intensive multiple risk factor reduction on coronary atherosclerosis and clinical cardiac events in men and women with coronary artery disease. *Circulation*.1994;89:975-990.Google Scholar
17. Via JA, Treasure CB, Nabel EG. et al. Coronary vasomotor response to acetylcholine relates to risk factors for coronary artery disease. *Circulation*.1990;81:491-497.Google Scholar
18. Harrison DG, Armstrong ML, Freimann PC. et al. Restoration of endothelium-dependent arterial relaxation by dietary treatment of atherosclerosis. *Circulation*.1987;80:1808-1811.Google Scholar
19. Shepherd J, Cobbe SM, Ford I. et al. Prevention of coronary heart disease with pravastatin in men with hypercholesterolemia. *N Engl J Med*.1995;333:1301-1307.Google Scholar
20. Hunninghake DB, Stein EA, Dujovne CA. et al. The efficacy of intensive dietary

- therapy alone or combined with lovastatin in outpatients with hypercholesterolemia. *N Engl J Med.*1993;328:1213-1219.Google Scholar
21. Stefanick ML, Mackey S, Sheehan M. et al. Effects of diet and exercise in men and postmenopausal women with low levels of HDL-C and high levels of LDL cholesterol. *N Engl J Med.*1998;339:12-20.Google Scholar
22. Katan MB, Grundy SM, Willett WC. Should a low-fat, high-carbohydrate diet be recommended for everyone? beyond low-fat diets. *N Engl J Med.*1997;337:563-567.Google Scholar
23. Lichtenstein AH, Van Horn L. Very low fat diets: AHA Science Advisory. *Circulation.*1998;98:935-939.Google Scholar
24. Brinton EA, Eisenberg S, Breslow JL. A low-fat diet decreases high density lipoprotein (HDL) cholesterol levels by decreasing HDL apolipoprotein transport rates. *J Clin Invest.*1990;85:144-151.Google Scholar
25. Connor WE, Connor SL. Should a low-fat, high-carbohydrate diet be recommended for everyone? the case for a low-fat, high-carbohydrate diet. *N Engl J Med.*1997;337:562-563, 566.Google Scholar
26. King III SB, Lembo NJ, Weintraub WS. et al. A randomized trial comparing coronary angioplasty with coronary bypass surgery: Emory Angioplasty versus Surgery Trial (EAST). *N Engl J Med.*1994;331:1044-1050.Google Scholar
27. Ornish D. Dietary treatment of hyperlipidemia. *J Cardiovasc Risk.*1994;1:283-286.Google Scholar
28. Morrison LM. Diet in coronary atherosclerosis. *JAMA.*1960;173:884-888.Google Scholar
29. Esselstyn Jr CB, Ellis SG, Medendorp SV, Crowe TD. A strategy to arrest and reverse coronary artery disease: a 5-year longitudinal study of a single physician's practice. *J Fam Pract.*1995;41:560-568.Google Scholar
30. Ornish D. Avoiding revascularization with lifestyle changes: The Multicenter Lifestyle Demonstration Project. *Am J Cardiol.*1998;82:72T-76T.Google Scholar
31. Avorn J, Monette J, Lacour A. et al. Persistence of use of lipid-lowering medications. *JAMA.*1998;279:1458-1462.Google Scholar

32. Newman TB, Hulley SB. Carcinogenicity of lipid-lowering drugs. *JAMA*.1996;275:55-60.Google Scholar

Chapter 3.

1. Бруязкий Е. В. Метод контрольного объема в компьютерной гидродинамике / Е. В. Бруязкий А. Г. Костин, Е. И. Никифорович. К.: Милениум, 2016. 520 с.
2. Lightfoot Edwin N. (1974). *Transport Phenomena and Living Systems: Biomedical Aspects of Momentum and Mass Transport* Paperback. John Wiley & Sons Inc. 508 p.
3. Кутателадзе С. С. Теплопередача и гидродинамическое сопротивление. М.: Энергоатом-издат, 1990. 367 с. <http://libarch.nmu.org.ua/handle/GenofondUA/63945>
4. Logan, Bruce E. (2012) *Environmental transport processes* / Bruce E. Logan. — 2nd ed. by John Wiley & Sons, Inc. 496 p. <https://www.wiley.com/en-be/Environmental+Transport+Processes%2C+2nd+Edition-p-9781118230077>
5. Taylor Ross, Krishna R. (1993). *Multicomponent Mass Transfer*. John Wiley & Sons. 616 p.
6. Bird, R.B., Stewart, W.E. and Lightfoot, E.N. (2010). *Transport Phenomena (Revised Second ed.)*. John Wiley & Sons. 928 p.
7. Яхно О.М., Ночніченко І.В., Гнатів Р.М., Гнатів І.Р. (2023). *Явища переносу в екологічних середовищах*. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2023. 316 с. <https://vlp.com.ua/node/20797>
8. Beek W. J., Muttzall K. M. K., Van Heuven J. W. (1999). *Transport Phenomena, 2nd Edition* ed. by John Wiley & Sons, Inc. 344 p. <https://www.wiley.com/en-be/Transport+Phenomena%2C+2nd+Edition-p-9780471999904>

Chapter 4.

1. Закон України «Про державне регулювання сфери захисту рослин» Проект від 09.01.2023 № 8340 (Одержаний ВР України). Прийняття від 17.12.2024 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4147-20#Text>

2. Закон України «Про засоби захисту рослин і добривні засоби». Проект Закону України від 04.03.2024 № 11062 (Одержаний ВР України).
<https://mepr.gov.ua/proyekt-zakonu-ukrayiny-pro-zasoby-zahystu-roslyn-i-dobryvni-zasoby/>
3. Закон України «Про захист рослин». Закон України від 14.10.1998. № 180-XIV
4. Закон України «Про карантин рослин. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 34, ст.352.
5. Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення державного регулювання у сфері поводження з пестицидами і агрохімікатами». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 53, ст.154.
6. Закон України «Про забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією». Закон України від 01.12.2022 № 2804-IX.
7. Проект закону про захист рослин [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70832
8. Повідомлення про оприлюднення проекту Закону України «Про розміщення на ринку засобів захисту рослин і агрохімікатів»[Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mepr.gov.ua/news/40385.html>

Chapter 5.

1. Baldwin, R. (2005). *The Power of Economic Diplomacy: The Role of Economic Transactions in Foreign Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
2. Bordo, M. D., & Schwartz, A. J. (1999). *A Retrospective on the Bretton Woods System: Lessons for International Monetary Reform*. University of Chicago Press.
3. Eichengreen, B. (2007). *The European Economy Since 1945: Coordinated Capitalism and Beyond*. Princeton University Press.
4. Eichengreen, B., & Gupta, P. (2015). *The Impact of Financial Innovation on Global Capital Flows*. *Journal of International Money and Finance*, 56, 1-18.
5. Hein, E. (2020). *Digital Currencies, Blockchain, and the Future of Global Trade Balances*. *Journal of Digital Economy*, 3(2), 75-92.
6. Hume, D. (1752). *Essays, Moral and Political: The Balance of Trade*. Reprinted

- by Liberty Fund, 1987.
7. Keynes, J. M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest, and Money*. Macmillan.
 8. Krugman, P. (2009). *The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008*. W.W. Norton & Company.
 9. McKinnon, R. (2000). *The International Financial System and the Developing Countries: The Changing Role of the IMF*. Oxford University Press.
 10. Obstfeld, M., & Rogoff, K. (1995). *The Mirage of Fixed Exchange Rates*. *Journal of Economic Perspectives*, 9(4), 73-96.
 11. Oatley, T. (2019). *International Political Economy*. Pearson Education.
 12. Rondinelli, D. A., & Montgomery, J. D. (1986). *International Economic Transactions: Capital Flows, Foreign Investment, and the Role of International Financial Institutions*. *Global Development Studies*, 7(2), 39-58.
 13. Sachs, J. (1995). *The Effect of Foreign Debt on Developing Countries: Evidence from Latin America*. *International Finance Review*, 4, 173-205.
 14. McKinnon, R. I. (2000). *The International Financial System and the Developing Countries: The Changing Role of the IMF*. Oxford University Press.
 15. Bordo, M. D., & Schwartz, A. J. (1999). *A Retrospective on the Bretton Woods System: Lessons for International Monetary Reform*. University of Chicago Press.
 16. Rondinelli, D. A., & Montgomery, J. D. (1986). *International Economic Transactions: Capital Flows, Foreign Investment, and the Role of International Financial Institutions*. *Global Development Studies*, 7(2), 39-58.
 17. Obstfeld, M., & Rogoff, K. (1995). *The Mirage of Fixed Exchange Rates*. *Journal of Economic Perspectives*, 9(4), 73-96.

Chapter 6.

1. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки : Указ Президента України №487/2021 від 27.09.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#n23> (дата звернення: 20.02.2025).

2. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні: шлях протягом 30-ти років та ключові аспекти 2021 року : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2021. 112 с.
3. Шайгородський Ю. Ж. Розвиток громадянського суспільства та проблема "дефіциту демократії". Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2021. С. 332-367.
4. Васільєва Л. Роль громадянського суспільства у збереженні механізму управління суспільством та державою. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2022. № 32. DOI: <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2022.32.5>.
5. Руснак О. А. Проблеми громадянського суспільства в контексті публічного управління. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2024. Том 35 (74). № 4. С. 118-125. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/4_2024/20.pdf.
6. Крусян Р. А. Значення громадянського суспільства у процесі євроінтеграції крізь призму публічного управління. *Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека»*. 2024. №2. DOI: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2024-2-9676>.
7. Матвєєва О. Ю., Навумау В. М. Посилення спроможності українського громадянського суспільства під час війни: передумови, підходи, цифрові технології. *Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека»*. 2023. №1. DOI: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2023-1-8526>.
8. Глібко Н. С. Фактори формування і розвитку громадянського суспільства. *Новітні кримінально-правові дослідження: зб. наук. пр. / відп. ред. д-р юрид. наук, проф. О. В. Козаченко*. Миколаїв : Іліон, 2017. С. 275-278.
9. Сапич В. І., Сапич Н. М. Становлення національної моделі економічного розвитку України. *Механізм регулювання економіки*. 2013. №1. С. 78-87.
10. Державна служба статистики України: офіційний сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.02.2025).

11. Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів). Закон України від 23 вересня 2021 р. № 1780-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-20#Text>. (дата звернення: 22.02.2025).
12. Заробітна плата в Україні. *Міністерство фінансів України*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/> (дата звернення: 22.02.2025).
13. Індекс інфляції в Україні 2025. *Міністерство фінансів України*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/> (дата звернення: 22.02.2025).
14. В Україні збільшиться середня зарплата 2025-го. URL: <https://businessua.com/robot/102034v-ukraini-zbilshitsya-serednya-zarplata-2025-go.html> (дата звернення: 22.02.2025).
15. Trading Economics. Indicators. URL: <https://tradingeconomics.com/indicators> (дата звернення: 22.02.2025).
16. Інформація про реформу розвитку підприємництва. *Міністерство економіки України*. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=31f9c075-3504-4113-b42d-48> (дата звернення: 22.02.2025).
17. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>, (дата звернення: 24.02.2025).
18. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 р. № 710-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 24.02.2025).
19. Виборчий кодекс України. Кодекс від 19 грудня 2019 р. № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>. (дата звернення: 24.02.2025).
20. Громадянське суспільство в умовах війни: презентовано Барометр ОГС 2024. URL: <https://www.prostir.ua/?focus=hromadyanske-suspilstvo-v-umovah-vijny->

prezentovano-barometr-ohs-2024 (дата звернення: 24.02.2025).

Chapter 7.

1. Alekseeva M. I. (2002). Peculiarities of motivation for studying at a university. Theoretical and methodological problems of genetic psychology: Materials of the International scientific conference dedicated to the 35th anniversary of the scientific and pedagogical activity of academician Serhiy Dmitrovich Maksymenko. Kyiv: Institute of Psychology named after G.S. Kostyuk of the Academy of Sciences of Ukraine. Vol. 4. p. 9-14.
2. Afanasyeva L. V. (2013). Formation of professional competence of future managers of organizations in the process of studying professionally oriented disciplines: author's abstract of dissertation for the degree of candidate of pedagogical sciences: speciality 13.00.04 "Theory and methodology of professional education". Kirovograd. 20 p.
3. Goloveshko B. R. (2016). Motivational and value orientation of future management specialists for successful professional activity. Scientific review. No. 1 (22). P. 35–43.
4. Bondarchuk O. I. (2002). Professional career of school leaders: psychological aspect. Current problems of psychology. Vol. 1.: Social psychology. Management psychology. Organizational psychology. Kyiv: Institute of Psychology named after G.S. Kostyuk, Academy of Sciences of Ukraine. Part 6. P. 86-89.
5. Bondarchuk O. I. (2001). Psychological conditions for the formation of motivation of heads of secondary schools for professional improvement. Current problems of psychology. Vol. 1.: Social psychology. Management psychology. Organizational psychology. Kyiv: Institute of Psychology named after G.S. Kostyuk, Academy of Sciences of Ukraine. Issue 1. P. 111-115.
6. Bondarchuk O. I. (2017). Psychological safety of the educational environment of secondary education institutions and its impact on the motivation of innovative activity of teachers. Bulletin of postgraduate education. Series "Social and behavioral sciences". Issue 4–5. P. 17–27.

7. Braslavska, O., Ozerova, L. (2020). Theoretical foundations of the formation of professional motivation of a future teacher in the conditions of professional training. *Problems of training a modern teacher*. No. 2 (22). P. 21–30.
8. Volynets Kateryna Ivanivna.(2018). Formation of value orientations of a future preschool teacher in the conditions of a modern higher educational institution. *Young scientist*. P. 27-32.
9. Volanyuk A. S. (2021). Development of sustainable motivation in future primary school teachers in the conditions of blended learning. *Open educational e-environment of modern University*. No. 10. P. 56–66.
10. Kovbasyuk T. (2021). Psychological and pedagogical features of teachers' motivation for pedagogical activity. *Nova pedagogichna dumka*. No. 4 (108). Pp. 62-68.
11. Mashchak S. (2013). Motivation of pedagogical activity of a teacher as an object of attention of a psychologist. *Theoretical and methodological foundations of professional training of a teacher: collection of scientific works*, edited by N. Skotna, M. Chepil. Drohobych: Editorial and publishing department of Ivan Franko State University of Education. pp. 203-210.
12. Pavlova O. G. (2015). Theoretical foundations of professional motivation for pedagogical activity. *Scientific notes of the Department of Pedagogy*. 38: pp. 196-204.
13. Savychenko, O. M., Shunevych, O. M. (2018). Resources of positive psychotherapy for the development of teacher motivation in postgraduate pedagogical education. *Young Scientist*, 2018. No. 4 (56). pp. 528–532.
14. Sagach O. (2019). Motivation as a component of the professional development of a future teacher. *Pedagogical Education: Theory and Practice*. Issue 27. Pp. 105–110.
15. Rupert P. A., Miller A. O., Tuminello Hartman E. R. & Bryant F. B. (2012). Predictors of career satisfaction among practicing psychologists. *Professional Psychology: Research and Practice*. 2012. Vol. 43 (5). 495–502 pp.

Chapter 8.

1. Berkeley, G. (2008). *An Essay Towards a New Theory of Vision*. In Clarke, D. (Ed.). *Berkeley: Philosophical Writings*. Cambridge: Cambridge University Press.
2. Bopp, J. (2004). *The Sacred Tree*. USA: Lotus Press.
3. Booth, W. (1983). *The Rhetoric of Fiction*. USA: The University of Chicago Press.
4. Campbell, J. (2008). *The Hero with a Thousand Faces*. California: New World Library.
5. *Concepts and contrasts: collective monography*. (2017). Petluchenko, N., Potapenko, S., Babelyuk O., Streltsova, E. (Eds.). Odessa: Publishing House "Helvetika", 632 p.
6. Erdrich, L. (2005). *The Painted Drum*. New York: Harper Collins Publishers.
7. Fludernik, M. (2003). Scene shift, Metalepsis, and the Metaleptic Mode. *Style*. Vol. 37(4), 382-400.
8. Friedman, N. (1955). Point of View in Fiction. The Development of a Critical Concept. *Publications of the Modern Language Association of America*. Vol. 70, 1160-1184.
9. Füger, W. (1972). Zur Tiefenstruktur Des Narrativen: Prolegomena zu einer generativen, Grammatik' des Erzählens. *Poetica*, Vol. 5(3/4), 268-292.
10. Garrett, J.T. & Garrett, M. (1996) *Medicine of the Cherokee. The Way of Right Relationship*. Rochester, Vermont: Bear & Company Publishing.
11. Garrett, M. (1998). *Walking on the wind: Cherokee teachings for healing through harmony and balance*. New York: Bear and company publishing.
12. *General methods of sketching*. Available at: <https://www.thisisservicedesigndoing.com/methods/sketching>
13. Gibson, J.J. (1966). *The Senses Considered as Perceptual Systems*. Boston, MA: Houghton Mifflin.
14. Hanebeck, J. (2017). *Understanding Metalepsis. The Hermeneutics of Narrative Transgression*. Berlin-Boston: Walter de Gruyter.
15. Hogan, L. (1995). *Dwellings*. New York: Toughstone Book.
16. Hogan, L. (2000). *Mean spirit*. New York: The Ballantine Publishing Group.

17. Holmquist, L. (2006). Sketching in Hardware. *Interactions*, 13(1), 47-60.
18. Jean, T. (2002). *365 Days of Walking the Red-Road. The Native American Path to Leading a Spiritual Life Every Day*. Massachusetts: Adams Media Corporation.
19. Jung, C.G. (1960). *Structure and Dynamics of the Psyche. The Collected Works of Jung, C.G. V. 8. Princeton University Press*.
20. Jung, C.J. (2014). *Four Archetypes*. New York: Routledge.
21. Klimek, S. (2011). Metalepsis in Fantasy Fiction. In Kukkonen, K. & Klimek, S. (Eds.). *Metalepsis in Popular Culture* (pp. 22-40). Berlin: De Gruyter.
22. Lincoln, K. (1985). *Native American Renaissance*. California: University of California Press.
23. Lodge, D. (1992). *The Art of Fiction*. United Kingdom: Secker & Warburg.
24. Lubbock, P. (1957). *The Craft of Fiction*. London: Jonathan Cape.
25. Lyotard, J.-F. (1979). *The Postmodrnism Condition: A Report on Knowledge*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
26. *Macmillan English Dictionary for Advanced Learners*. (2002). Oxford: Macmillan Publishers.
27. White, H. (1973). *Metahistory: The Historical Imagination in 19th century Europe*. United States: Johns Hopkins University.
28. Momaday, N.S. (1969). *The Way to Rainy Mountain*. New Mexico: University of New Mexico Press.
29. Nelles, W. (1997). *Frameworks: Narrative Levels and Embedded Narrative*. New York: Peter Lang.
30. Pier, J. (2014). Narrative Levels. In Hühn, P., Meister, J.Ch., Pier, J., Schmid, W. (Eds.). *Handbook of Narratology* (pp. 547-563). Berlin-Boston: Walter de Gruyter.
31. Reas, C., & Fry, B. (2014). *Processing: A Programming Handbook for Visual - Designers and Artists*. The MIT Press: Cambridge, Massachusetts, London, England.
32. Ryan, M.-L. (2006). *Avatars of Story*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
33. Schmid, W. (2010). *Narratology: An Introduction*. Berlin-New York: De Gruyter.
34. Seif, F.Y. (2019). *De-Sign in the Transmodern World*. Berlin-New York: Peter

Lang.

35. Skaggs., S. (2017). *Fire Signs. A Semiotic Theory for Graphic Design*. The MIT Press: Cambridge, Massachusetts, London, England.
36. Toolan, M. (2014). Coherence. In Hühn, P., Meister, J.Ch., Pier, J., Schmid, W. (Eds.). *Handbook of Narratology* (pp. 65-84). Berlin-Boston: Walter de Gruyter.
37. Volkova, S. (2018) Iconicity of syntax and narrative in Amerindian prosaic texts. In *Lege Artis. Language yesterday, today, tomorrow. Vol. III (1)*, 448-479. Warsaw: De Gruyter Open.

Chapter 9.

1. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Вип. 84. Діяльність у галузі драматичного мистецтва та інша розважальна діяльність. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0032280-00#Text>
2. Закон України «Про вищу освіту» URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
3. EQF 2017 (Європейська рамка кваліфікацій) // URL : <https://ec.europa.eu/ploteus/sites/eac-eqf/files/en.pdf>; <https://ec.europa.eu/ploteus/content/descriptors-page>
4. QF ENEA 2018 (Рамка кваліфікацій ЄПВО) // URL: http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/EHEAParis2018_Communique_AppendixIII_952778.pdf
5. Проект нового переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2023/08/08/NO-proyekt.post.KMU-perelik.haluz.znan.i.spetsial.VO.08.08.2023.pdf> [in Ukrainian].
6. Про внесення змін до Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2024/01/15/Zvit-dodatok.do-oproyekt.post.KMU-Pro->

- zatverdzh.perelik.haluz.znan.i.spetsial.VO.15.01.2024.pdf [in Ukrainian].
7. Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року. Освіта переможців.
URL:<https://mon.gov.ua/storage/app/media/Strateh.plan.diyalnosti.MON.do.2027.roku.pdf> [in Ukrainian].
 8. Міжнародна стандартна Класифікація Освіти (ISCED – 97: International Standard Classification of Education/UNESCO, Paris).
 9. Національна рамка кваліфікацій, 2011. URL:
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п>.
 10. Національний класифікатор України: Класифікатор професій ДК 003:2010.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10>

Chapter 10.

1. Basanez T. Ivan Trusz ein europaischer Maler aus der Ukraine. Duren. 1997. 183 s.
2. Голубець М. Іван Труш. Література і мистецтво, 1941. № 4. С. 48-50.
3. Гудзович М. Іван Труш. Образотворче мистецтво. 1940. № 5. С. 10-12.
4. Островський Г. І. І. Труш. Нарис про життя та творчість. К. : Мистецтво, 1955. 88 с.
5. Нановський Я. Іван Труш. К : Мистецтво, 1967. 88 с.: іл.
6. Іван Труш. Твори з приватних збірок. Львів: Інститут колекціонерства українських мистецьких пам'яток при НТШ. К: Оранта, 2005. 128 с.
7. Christopher W. Tyler, Ph.D. The Rules of Perspective.
URL :https://christophertyler.org/wp-content/uploads/2024/12/Tyler_RulesOfPerspective.pdf
8. Ямаш Ю. Труш малює Італію. Львів: Ліга-Прес, 2006. 144 с.: іл. (Сер. «Труш малює»).
9. Образотворче мистецтво: Енциклопедичний ілюстрований словник-довідник / Упоряд. А. Пасічний. К. : Факт, 2007. 680 с. : іл.

SCIENTIFIC EDITION

MONOGRAPH
ERBE DER EUROPÄISCHEN WISSENSCHAFT
MEDIZIN, LANDWIRTSCHAFT, WIRTSCHAFTSWISSENSCHAFTEN, PSYCHOLOGIE
UND SOZIOLOGIE, PHILOGIE, KUNSTGESCHICHTE UND KULTUR

HERITAGE OF EUROPEAN SCIENCE
MEDICINE, AGRICULTURE, ECONOMICS, PSYCHOLOGY AND SOCIOLOGY, PHILOLOGY,
ART HISTORY AND CULTURE
MONOGRAPHIC SERIES «EUROPEAN SCIENCE»
BOOK 37. PART 2

Authors:

Khrebtii H. (1), Alsalama M.W. (2), Rusnak I.T. (2), Balan A.R. (2),
Hnativ I.R. (3), Hnativ R.M. (3), Dobridnev V.V. (4), Garmash S.M. (4),
Zhyvko Z. (5), Panchenko V. (5), Zhyvko M. (5), Rodchenko S. (5),
Shehynska A. (5), Sapych V. (6), Bilozerska S.I. (7), Mashchak S.O. (7),
Volkova S. (8), Kulish L. (8), Shumakova S.M. (9), Yamash Y.V. (10)

The scientific achievements of the authors of the monograph were also reviewed and recommended for publication at the international scientific symposium
« **Erbe der europäischen Wissenschaft /**
Heritage of European science '2025»
(February 28, 2025)

Monograph published in the author's edition

The monograph is included in
International scientometric databases

500 copies
February, 2025

Published:
ScientificWorld -Net A&Fiat AV
Lußstr 13,
Karlsruhe, Germany

e-mail: editor@promonograph.org
<https://desymp.promonograph.org>

ProMonograph

<https://desymp.promonograph.org>

e-mail: editor@promonograph.org